306
16

sabahattin ali

YAŞAMI
SANATI
YAPITLARINDAN SEÇMELER

BİLGİ YAYINEVİ



Sabahattin Ali

b

BİLGİ YAYINLARI : 306
BÜYÜK OZANLAR / YAZARLAR DİZİSİ : 16

ISBN 975 - 494 - 335 - 4
92 06 Y 0105 0471

Birinci Basım
Ekim 1992

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46 / A
Telf 431 81 22 434 12 71
434 49 98 434 49 99
Faks 431 77 58
Yenişehir - Ankara

BİLGİ DAĞITIM
Babıâli Cad. 19 / 2

SABAHATTİN ALİ

YAŞAMI
SANATI
YAPITLARINDAN SEÇMELER

Derleyen Muzaffer UYGUNER

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

BÜYÜK OZANLAR / BÜYÜK YAZARLAR DİZİSİ

1. YUNUS EMRE (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
2. PİR SULTAN ABDAL (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
3. KARACAOĞLAN (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
4. ÂŞIK VEYSEL (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
5. DADALOĞLU (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
6. ÖMER SEYFETTİN (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
7. SEYRANÎ (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
8. DERTLİ (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
9. SAİT FAİK (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
10. ŞİNASİ (**)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
11. MEHMET ÂKİF ERSOY (**)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
12. MEMDUH ŞEVKET ESENDAL (**)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
13. CAHİT SITKI TARANCI
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
14. MEHMET EMİN YURDAKUL
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
15. ZİYA GÖKALP
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
16. SABAHATTİN ALİ
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
17. HALİT ZİYA UŞAKLIGİL
"Yaşamı, sanatı. seçmeler"
18. YAHYA KEMAL BEYATLI
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"

İÇİNDEKİLER

YAŞAMI, SANATI, YAPITLARI 7

YAŞAMI 9

SANATI 15

Konular 19

1- Aşk 20

2- Köy ve Köylüler 20

3- İşçiler 21

4- Doktorlar ve Hastaneler 21

5- Cezaevi ve Tutuklular 22

6- Aydınlar ve Yöneticiler 22

Dil Özellikleri 23

Kişiler 25

Olaylar 29

YAPITLARI 32

Şiir Kitapları 32

Oyunu 36

Öyküleri 37

Romanları 41

Öteki Kitapları 46

Çeviri Kitapları 46

YAPITLARINDAN SEÇMELER 49
Romanlarından 51
Kuyucaklı Yusuf'tan 51
İçimizdeki Şeytan'dan 57
Kürk Mantolu Madonna'dan 62

Öykülerinden 66
Kağnı 66
Kazlar 71
Kanal 77
Kafa Kâğıdı 83
Millet Yutmuyor 87
Sırça Köşk 91
Bir Gemici Hikâyesi 98
Sıcak Su 105

Marko Paşa Yazıları ve Ötekiler'den 110
Sabahattin Ali Diyor ki 110
Knut Hamsun (Norveç Edebiyatı) 112

Şiirlerinden 119
Aşk Başlangıcı 119
Bir Macera 120
Çocuklar Gibi 121
Nefes 123
Koşma 124
Uzakta 125
Hapishane Şarkısı I 126
Hapishane Şarkısı V 127
Son Mektup 128
Ağlayı Ağlayı 130

YAŞAMI, SANATI, YAPITLARI

YAŞAMI

Sabahattin Ali, 25 Şubat 1907 (12 Şubat 1332) tarihinde, bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Gümülcine sancağının İğridere ilçesinde doğmuştur. O sıralarda, Babası Piyade Yüzbaşısı Ali Selahattin orada görevlidir. Baba tarafından Oflu oldukları anlaşılan Sabahattin Ali'nin annesi de bir subay kızı olan Hüsniye Hanımdır.

Cihangir'de doğan babası Ali Selahattin, Jön Türkleri tutar; Prens Sabahattin ile Tevfik Fikret'i çok beğenirmiş. İlk oğlunun adını, bu nedenle Sabahattin koyar. Balkan Savaşı yıllarında ordudan istifa ederek Edremit'e yerleşir; Birinci Dünya Savaşı çıkınca 1914'te yeniden orduya katılır, uzun süre Çanakkale'de Şube Başkanlığı yapar ve 1918'de de emekliye ayrılır.

Sabahattin Ali, okul çağına gelince, Üsküdar'daki Füyuzat-ı Osmaniye İlkokuluna yazdırılır; ailesiyle birlikte Çanakkale'ye gidince de Çanakkale İptidai Mektebine devam eder. Çanakkale'de dört yıl kalırlar, o da bu arada Çanakkale çevresindeki savaşları bütünüyle ve tüm dehşetiyle yaşar. 1918'de emekli olan babası, ailesini İzmir'e götürür. Orada tiyatro, gazino işleten babasının işleri, Yunanlıların İzmir'e çıkmalarıyla bozulur, bunun üzerine de aile, annenin ailesinin yaşadığı Edremit'e göçer. Babasının emekli maaşları ödenmediği için aile yoksulluk çeker. Bu yıllarda annesinin sinir bunalımları artar. Ana baba bu zor yıllarda sürekli çatışırlar. Geçimlerini sağlamak üzere babası çerçiliğe başlar, Sabahattin

Ali de boynuna taktığı bir işporta tablasında makara, iplik satar, bir yandan da babası çevredeki kentlerin pazarlarına gittikçe serginin başında bulunur. Serginin başında beklerken de eline geçirdiği kitapları okur. Bu yıllarda ilkokul sona erer, Sabahattin Ali Edremit İdadisine başlar.

1921'de idadi öğrenimi de biter. Sabahattin Ali subay olmak ister, ama o yıl askeri okullara öğrenci alınmadığından Balıkesir Öğretmen Okuluna yazılır. O yıllarda da eline geçirdiği kitapları okumaya devam eder. İkinci sınıftayken yazmaya da başlar, ilk öyküsünün "Horoz Mehmet" olduğu ve edebiyat öğretmeni tarafından beğenildiği anlaşılmaktadır. O yıl içinde bir olay nedeniyle kendini asmak ister, sonra da öğretmenlerinin yardımıyla İstanbul Öğretmen Okuluna geçer. Son sınıfı burada okuyarak öğretmen olur. İstanbul'a gittiği 1925'te, babasının durumu da düzelir, Ayvalık'taki ailenin yaşamı düzene girer. Ne var ki annesinin hastalığı iyice artar ve bir süre İstanbul'daki Fransız Hastanesinde tedavi altına alınır. Babası, 1926'da Ayvalık'ta ölünce, Sabahattin Ali'nin ilk şiirlerinden biri de Güneş dergisinde yayımlanır. Bu yazdığı ilk şiir değildir. Daha önceleri de şiirler yazmış, şiirleri Balıkesir'de çıkan Çağlayan dergisinde de yayımlanmıştır. Babası için yazdığı şiirden önce Serveti Fünun dergisinde de şiirleri, öyküleri görülmektedir.

Sabahattin Ali, Öğretmen Okulunu bitirdikten sonra Yozgat Cumhuriyet İlkokulu öğretmenliğine atanır. Orada bir yıl kadar kalır, tatilini geçirmek üzere İstanbul'a geldiğinde yabancı dil öğretmeni yetiştirmek amacıyla yurtdışına burslu öğrenci gönderildiğini duyar. Sınavlara girer ve kazanır. Dört yıllığına gittiği Almanya'da bir süre bir pansiyonda yaşar, sonra Potsdam'a geçer. Alman zenginleriyle subaylarının çocuklarının okuduğu bir okula yatılı olarak girer. Bir olay yüzünden 1930'da yurda dönmek zorunda kalır ve bir

süre İstanbul'da yaşadıktan sonra Osmancık'ta bir ilkokul öğretmenliğine atanır. Gazi Eğitim Enstitüsünün yabancı dil sınavlarına katılır, yeterlik belgesi alır ve 1930/31 ders yılı başında Aydın Ortaokulu Almanca öğretmenliğine gönderilir.

1931 yazında, bölücü propaganda yaptığı ihbarı üzerine üç ay tutuklanır, yapılan kovuşturma sonunda aklanır. 30 Eylül 1931 tarihinde Konya Ortaokuluna atanır. Orada yayımlanan Yeni Anadolu gazetesinde yazıları yayımlanır. Bu arada, *Kuyucaklı Yusuf* romanı da bu gazetede on beş sayı kadar tefrika edilir. Ücretini alamayacağını anlayıp romanın devamını vermeyince, Atatürk'ü taşlayan bir şiir okuduğu ihbarıyla yine tutuklanır ve bir yıla hüküm giyer. Bu hapislik süresinin bir bölüğünü Konya, bir bölüğünü de Sinop cezaevlerinde geçirir. Buralardaki gözlemleri, öykülerinin bazılarının yazılmasında önemli birer gereç olur. Ayrıca, şiirler de yazar.

"Cumhuriyetin Onuncu Yılı" nedeniyle çıkarılan aftan yararlanıp iki ay önce Sinop Cezaevinden çıkan Sabahattin Ali, 1933 Ekimi sonlarında İstanbul'a gelir. Memurlukla ilişiği kesildiği için bir görev alabilmek üzere Ankara'ya gider. Yedi aylık bir bekleyiş sonunda, yanıt olumsuzdur. Bunun üzerine eski kanılarını değiştirdiğini kanıtlamak amacıyla Atatürk için Varlık dergisinde yayımlanan "Benim Aşkım" şiirini yazar, yeniden göreve kabul olunur. İlkin, Milli Eğitim Bakanlığının Yayım Müdürlüğü Büro Şefliğine, 30 Eylül 1934 tarihinde de Talim ve Terbiye Dairesi ikinci mümeyyizliğine atanır. Bu arada Ankara İkinci Ortaokulunda Almanca öğretmenliğini de sürdürür.

Sabahattin Ali, 1935'te evlenir. 1936'da da askere alınır. Askerlik görevini Eskişehir'de tamamlar. 10 Aralık 1938'de Ankara Musiki Öğretmen Okulu Türkçe öğretmenliğine atanır. Daha

sonra bu okulun yerini alan Devlet Konservatuvarı Dramaturgluğu görevine getirilir. Eski arkadaşlarından Nihal Atsız, 1944 Nisanında, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na bir açık mektup yayımlar. Sabahattin Ali ile ilgili olan bu mektup üzerine açılan kişisel davada, Atsız dört ay hapse mahkûm edilir. Fakat Sabahattin Ali aleyhindeki gösteri ve saldırılar iyiden iyiye artınca, bir ara bakanlık emrine alınır, 1945'te de görevinden ayrılır. Yaşamını yazarak kazanmak düşüncesiyle İstanbul'a geçer. Yeni Dünya gazetesiyle, La Turquie'de siyasal fıkralar, Gün dergisinde de öyküler yayımlamaya başlar. O zamanın iktidarı, bu gazetelerle Tan gazetesinin yayımlarından huzursuzdur. Hüseyin Cahit Yalçın'ın, 4 Aralık 1945 günlü Tanin gazetesinde yayımlanan "Kalkın Ey Ehl-i Vatan" adlı yazısı üzerine büyük bir yürüyüş düzenlenir, bu yürüyüş sırasında bu gazetelerin yönetim yerleri ile basımevleri saldırıya uğrar. Sabahattin Ali yine işsiz kalır. Bu dönemde, bir mizah dergisi çıkarılmaya karar verilir. Aziz Nesin ile birlikte Marko Paşa adlı bir dergi yayımlamaya başlarlar. Bu dergi olağanüstü ilgiyle karşılanır. Fakat, bir süre sonra sıkıyönetimce kapatılır. Bundan sonra, Malum Paşa, Merhum Paşa adlarıyla yayının sürdürülmesine çalışılırsa da sıkıyönetim bunları da kapatır. Fakat, Sabahattin Ali, yayımcılığı sürdürmeye kararlıdır, bu kez Ali Baba adlı mizah dergisini çıkarır.

Marko Paşa, Merhum Paşa adlı dergilerde yayımlanan yazılarından dolayı, hakkında "neşren hakaret" davaları açılır, mahkûm olur. Bunlardan biri kesinleşince 1948'de üç ay cezaevinde kalır. Gazetelerin birbiri ardına kapanmasıyla Zincirli Hürriyet gazetesinde yazmaya başlar. Burada yazdığı bir fıkradan ötürü de kovuşturmaya uğrar. Yapacak işi kalmamıştır, polis de ardını bırakmaz. Bitmez tükenmez baskılar karşısında, yurtdışına çıkmayı düşünür. Fransa'ya gitmek için pasaport almak ister, vermezler. Sonunda

kaçmayı kararlaştırır. Cezaevinde birlikte yattığı birinin aracılığı ile Yugoslav göçmenlerinden Ali Ertekin ile tanışır. O sırada, bir arkadaşının kamyonunu çalıştırmaktadır. Ali Ertekin, şoför yardımcısı olarak alınır ve 31 Mart 1948'de Kırklareli'ne hareket edilir. Kızılcadere köyünde kamyondan inilir ve kamyon geri gönderilir. Üsküp bucağının Sazara köyü yakınlarındaki ormanda Ali Ertekin tarafından 2 Nisan 1948 tarihinde öldürülür. Ölüsü, 16 Haziran 1948'de bir çoban tarafından görülerek jandarmaya bildirilir. Bulunan cesedin kimliği saptanamaz. Çünkü, kaslar kalmamıştır. Ayrıca, iskeletin dağıldığı ve yüz kemiklerinden bazılarının eksik olduğu, kafada sağ kemik üzerinde çöküntü ve buna karşı olan iç tarafta çıkıntı görüldüğü, başkaca bir ize rastlanmadığı belirtilir. Sonradan, Bulgaristan'a adam kaçıran bir örgütün yakalanması dolayısıyla, bu iskeletin Sabahattin Ali'nin olduğunu Ali Ertekin açıklar. Ertekin, 18.12.1948 tarihli ifadesinde Sabahattin Ali'yi nasıl öldürdüğünü ayrıntılarıyla anlatır. Sözlerinin son bölümü şöyledir:

"Böylece konuşarak yolumuza devam ediyorduk. Üsküp nahiyesinin üzerindeki tepeden Sazara yoluna çıktık. Söylediği sözler bende nefret uyandırmaya başladı. Onu ele vermeyi düşündüm. İçime fenalık geldiğini, daha ileriye gidemeyeceğimi söyleyerek Sazara'ya gidecek yerde yanlış bir yola saparak dereye indirdim. Dereye indiğimiz zaman karşıda Sazara ile Hedye köyleri görünüyordu. İşte şu gördüğün köylerin yakınında Bulgar hudut kuleleri var, artık yaklaştık, fakat içime bir fenalık geldiği için geceyi burada geçirelim, yarın akşam Bulgar kulelerini geçeriz, dedim. Razı oldu, ateş yaktık, geceledik. Ertesi sabah kendisiyle Üsküp merası ile Sazara merasını ayıran derenin Üsküp merası mevkiindeki yamaçta gürgen fundalıkları arasında bir yerde oturduk. Çantasını açtı, eline bir kitap aldı, ceketini yere serdi, kol saatini çıkarıp yanına koydu. Sır-

tüstü uzandı. Geceyi bekliyorduk. O yattığı yerde anlatmaya devam ediyordu. Ben şimdi Tırnavacığa gideceğim, oradan Sofya'ya ve Sofya'dan da uçakla Moskova'ya gideceğim. Orada bir Çek pasaportu çıkardıktan sonra Roma'ya ve Fransa'ya geçeceğim, oradaki Türkleri teşkilatlandıracağım, dedi. (..) Bu sözleri işitince beynim attı. Vaktiyle Rusların 93 Harbinde dedelerime fena muameleler yaptığını babam bana söylemiş ve anlatmıştı. Bu sözlerden sonra Sabahattin Ali'nin Türklükle alakası olmayan ve Türk milletine fenalık için harice kaçmak isteyen bir canavar olduğunu anladım. Zaten elinde de şişkin bir çantası vardı, bu çantada mevcut olması muhtemel olan muzır evrakı düşündüm. Heyecanım teessüre inkılap etti, titremeye başladım. Elimde sopa vardı, ayağa kalktım, gezinmeye başladım. Her geçen saniye asabımı bir kat daha sarsıyordu. Gözlerim kararır gibi oldu. İşte bu milli düşünce ile birdenbire irademi kaybederek elimdeki sopa ile kitap okumakta iken kafasının sol tarafından yüzüne doğru şiddetle vurdum. Suratı, gözlükleri, kulağı kan içinde kalmıştı, arkasından aynı yere şiddetle bir daha vurdum. Bu iki darbeden sonra Sabahattin Ali sağ tarafına doğru yere yıkıldı. Ağzından, burnundan kanlar boşandı. Dikkat ettim. Hafif hafif nefes alıyordu. Bu defa üçüncü bir darbeyi ensesine vurunca nefesi tamamen kesildi. Ölmüştü."

SANATI

Sabahattin Ali'nin, Balıkesir İlköğretmen Okulu ikinci sınıfındayken yazmaya başladığı anlaşılmaktadır. Çok küçük yaşta okumaya yönelen Sabahattin Ali, öğretmen okulunda *Pardayanlar, Sefiller, Devri Âlem Seyahati* gibi çeviri kitapları da okumuştur.

Arkadaşlarından birinin belirttiğine göre, ilkin bir öykü yazmıştır. "Horoz Mehmet" adlı bu öyküsünü, öğretmeni Gazali Bey beğenmiş, onu yazmaya teşvik etmiştir. Bundan sonra da öyküler ve şiirler yazmıştır. Yayımlanan ilk öyküsünün Balıkesir'de çıkan *Irmak* dergisinin Şubat 1928 tarihli sayısındaki "O Arkadaşım" olduğu anlaşılmaktadır. Balıkesir'de yayımlanan bu dergi ile Orhan Şaik Gökyay'ın yönettiği *Çağlayan* dergisinde şiirlerini ve bazı öykülerini buluyoruz. Bu dergilerde yayımlanan öykülerle şiirlerini, kitaplarına almamıştır. Kitaplarına girenler arasında ilk olanı, 1928'de *Yedi Meşale* dergisinde yayımlanan "Viyolonsel"dir.

Sabahattin Ali, bu yıllarda, *Yedi Meşale*'den başka *Serveti Fünun* dergisine de şiirler ve öyküler göndermiştir. "Gecenin Kemanı" adlı öyküsüyle birçok şiiri bu dergide yayımlanmıştır. *Akbaba, Güneş* ve *Hayat* adlı dergilerde de ilk ürünlerini buluyoruz. 1934'ten sonra ise *Varlık, Oluş* gibi edebiyat dergileri yanında *Atsız Mecmua, Resimli Ay, Ayda Bir, Yedigün, Yeni Edebiyat, Yurt ve Dünya, Adımlar, Gerçek, Görüşler, Gün, XX. Asır* gibi dergilerle *Yeni Anadolu, Yeni Dünya, Marko*

Paşa, Malum Paşa, Merhum Paşa, Zincirli Hürriyet gibi gazetelerde öykü ve yazılar yayımlamıştır.

Almanya'da bulunduğu yıllarda Rus klasikleri ile ilgilenmiş; Turgenyev, Gorki gibi yazarları okumuştur. Ayrıca Alman yazarlarından Heinrich von Kleist ve E.T.A. Hoffman ile Norveçli yazar Knut Hamsun ile ruhsal bir yakınlık duyan Sabahattin Ali, sonraları bu yazarlardan çeviriler de yapmıştır. Özellikle 1945'ten sonraki dönemde siyasal fıkralar da yazmıştır. Bu yazıları henüz bir araya toplanmamıştır.

Sabahattin Ali'nin yaşamından bazı izlenimler çeşitli öykülerine yansımıştır. Sözgelişi, "Pazarcı" adlı öyküsünde, babasının pazarcılık yaptığı dönemi ve babasının yaşantısını buluruz. "Bir Cinayetin Sebebi", "Bir Siyah Fanila İçin", "Viyolonsel", "Komiki Şehir", "Değirmen" gibi öykülerinde de baskı altında kalan çocukluğun ve Edremit yaşamının izleri vardır. "Bir Siyah Fanila İçin" adlı öyküde, öğretmen olarak ilk gittiği Yozgat'ın doğasını bulanlar da vardır. Birçok öyküsünde tutukevleri ile ilgili gözlemlerini ve izlenimlerini buluruz. *Kürk Mantolu Madonna*'da ise, Almanya'daki yaşamından söz etmektedir. Özellikle ilk kitabı *Değirmen*'i oluşturan öykülerinde, yaşamöyküsü ile ilgili yakın ilişkiler kurulabilir.

Bugünkü saptamalara göre, Sabahattin Ali, ilk öykülerini 1926'da yazmaya başlamıştır. Yayımladığı ilk öykünün ise Balıkesir'de çıkan *Irmak* dergisinde olduğu görülmektedir. O yıllarda, Ömer Seyfettin, Halit Ziya Uşaklıgil ustaların öykücülüğü edebiyatımızda büyük ölçüde etkilidir. Ayrıca yine o yıllarda Memduh Şevket Esendal, F. Celâlettin değişik bir anlayışın öykülerini yazıyorlardı. Bunların dışında başka öykücüler de dönemlerinin toplumsal olgularını yansıtan gerçekçi ya da romantik öykülerle tanınıyorlardı.

Sabahattin Ali, böyle bir ortamda öykücülüğe başlamıştır. İlk öykülerindeki romantik hava, o günlerde fazlaca ilgi çeken magazin öykücülüğünün izlerini taşır. İlk kitabı *Değirmen*'de yer alan öykülerin hemen hepsi bu anlayışı yansıtır. 1935'te yayımlanan bu kitabında, bilinçli gözlemlere dayalı öyküler arasında "Kanal" ile "Candarma Bekir" sayılabilir. Öteki öykülerin çoğunda, Edremit'te geçirilen ergenlik döneminin ruhsal baskılarının dışavurumu, bilinçaltındaki olayların bilinçüstüne çıkışı görülür. Gururlu, gururunun kırılmasına asla katlanmayan bir çocuk olarak betimlenen Sabahattin Ali, zaman zaman bu nedenlerle, çevresiyle çatışmaya girmiştir. Bu ruhsal yaşantısını, *Değirmen*'de yer alan öykülerinde sezmek olanaklıdır. Çevresiyle uyumsuz, alıngan ve titiz, olaylar içinde yolunu bulamayan kişilerin sıkıca görüldüğü bu öykülerle; savaşlar görmüş, hasta bir annenin bulunduğu aile ortamında günlerini geçirmiş sanatçımızın yaşamı arasında bir koşutluk kurabiliriz. Bu öykülerde, bazı toplumcu gerçekçi izlere de rastlanmaktadır. Sonraki öykülerinde bu çizgi belirginleşerek toplumsal eleştiriye dönüşecek, masal anlatımı içinde iyice bilenmiş olacaktır. Toplumsal gerçekçiliğe yönelişinin ilk ürünleri, 1936'da yayımlanan *Kağnı* adlı kitabında yer almıştır.

Sabahattin Ali, sorulan bir soruyu yanıtlarken sanat görüşünü şöyle açıklamıştır[1]: *"Benim kanaatimce, sanat insana insanı ve hayatı ve bunların manasını öğretmekle muvazzaftır. Ancak bu takdirde geniş bir kitlede daha çok insani olmak, daha iyi bir hayata varmak arzuları belirir. Sanat, bütün teferruatiyle hayatı ihtiva etmeli, insanca yaşamak, insan gibi yaşamak, daha iyiye, daha yükseğe, daha temize doğru koşarak yaşamak arzusunu, hatta ihtiyacını uyandırmalıdır.*

1) Mehmet Behçet Yazar, Edebiyatımız ve Türk Edebiyatı, İstanbul, 1938.

Sabahattin Ali, bu görüşünü, sonraki birçok konuşmasında da belirtmiştir. Onda, insan sevgisi, yaşamı daha iyi koşullar içinde sürdürme çabası temel görüştür. Bu amaçla, başlangıçtaki çevreyle –belki bilinçsiz, içgüdüsel– çatışması, zamanla egemen güçlerle ve bürokrasiyle bilinçli bir çatışmaya dönüşür ve bu yolda da yaşamı sona erer.

Cezaevlerine girip çıkmaları, bilinçli gözlemler yapmasına katkılı olmuştur denilebilir. Bu gözlemlerin ilk ürünleri arasında "Kağnı", "Kamyon", "Kafa Kâğıdı" ve "Arabalar Beş Kuruşa" adlı öyküleri anılabilir. Bunlarda, o güne kadar edebiyatımıza girmemiş olaylar, insanlar buluruz. Gözlemci gerçekçiliğin betimlemeye dayalı bu ürünlerinde, onu, zaman zaman sakin bir davranış içinde; zaman zaman da hırçın bir karşı koyma havasında buluruz. Egemen güçlerle, çevresindeki bazı kişilerle savaşındaki sertlikle birlikte öykülerindeki toplumcu gerçekçilik koyu bir taşlamaya, eleştiriye dönüşür. Son kitabı *Sırça Köşk*'teki öykülerinde bunun en güzel örneklerini görmekteyiz.

Sabahattin Ali, birçok öyküsünde folklordan yararlanmış, halk dilinin yalınlığına varmış ve özellikle masal dilinin yumuşaklığını ve sıcaklığını ustaca verebilmiştir.

Sabahattin Ali'nin öykülerinde, genellikle klasik anlayışın izlerini görüyoruz. Başlangıç-düğüm-sonuç şemasını hemen bütün öykülerinde uygulamıştır. Çoğu zaman, öykülerini, uzunca bir çevre betimlemesi ya da anıların yaşatılması biçiminde, öyküyle ilgisizmiş gibi görünen uzunca bir girişle başlattığı olur. Bu, estetik açıdan doğru olmayabilir. Ayrıca insandan çok, insanı mutlu kılacak ortama önem vermesi, insanı mutlu kılacak kuramsal gerçeğe fazlaca yaslanması da zaman zaman öykülerinin estetik düzenini yaralar.

Sabahattin Ali, genellikle kırsal alandaki ekonomik ilişkileri ve bu ilişkilerin insana yansı-

malarını verirken öykülerini sınıfsal bir temele dayandırır. *Kağnı*'daki "Kağnı" adlı öykü ile başlayan bu yöneliş, daha sonraki kitaplarına giren öykülerinde iyice belirginleşir. Sabahattin Ali, bazı öykülerinde (Apartman) bu sınıfsallığı kente dönük olarak da ele almıştır. Betimleyici bir anlayış içinde, gerçekleri ortaya koyup gerçeğin yorumunu okuyucuya bırakmıştır birçok öyküsünde. Gerçekleri duygulu bir havayla yansıtır, okur bu duygulu hava içinde konuya iyice kendini kaptırır. Ancak bu duygulu anlatımın konuyu sunuştan doğduğunu da belirtmek yerinde olur.

Sabahattin Ali'nin öykülerinde olay (vaka) önemlidir. Bir konuşmasında, bununla ilgili olarak şunları söylemiştir. *"Hikâye yazmak hayli güç bir iştir. Güçlüğü nisbetinde nankördür. Şiir, insanda yarattığı lirik heyecanın derecesi kadar uzun ömürlü olur, fakat epik eserin hayatı yarattığı insanların hakiki bilgisine, canlılığına tabidir. Hikâyede ise, insan yaratmak pek zor, bazan imkânsızdır. Hikâyenin merkezi sikleti vaka (anekdot) olduğuna ve vakalar pek çabuk aktüel olmaktan çıkacağına göre, hikâyelerin uzun ömürlüleri parmakla gösterilecek kadar azdır. Garba baksanız, orada bile ayakta durabilenler Boccacio, Poe, biraz da Çekof'tur." (Varlık,* 1.10.1938)

Sabahattin Ali, bu anlayışıyla Sait Faik'ten bütünüyle ayrılır. Bu anlayışıyla Ömer Seyfettin'e yakın bir çizgidedir. Ama Ömer Seyfettin Maupassant'a, Sabahatin Ali de Almanya'dayken öykülerini okuduğu Gorki'ye yakınlık duymuştur. Olayları nesnel bir bakış açısıyla verir, olayların içine kendisi pek az girer.

Konular

Sabahattin Ali'nin öykülerindeki konuları bir sınıflama içine sokmak –her yazarda olduğu gibi– olanağımız yoktur. Ancak konuların ağır basan yönleriyle kesin olmayan bir sınıflama yapılması,

elbette olanaklıdır. Asım Bezirci, konu dilimlerini şöyle belirtmiştir: Aşk, köy ve köylüler, işçiler, hastane ve doktorlar, cezaevi ve tutuklular, aydınlar ve yöneticiler.

1) Aşk: Sabahattin Ali ilk kitaplarındaki öykülerinde aşka fazlaca yer verir. Sonraları bu konuyu daha az işlendiği söylenebilir. *Değirmen*'de yer alanlardan "Değirmen", "Viyolonsel", "Kırlangıçlar", "Kurtarılamayan Şaheser", "Bir Cinayetin Sebebi", "Komiki Şehir" ve "Sarhoş" aşkı işleyen öyküler olarak karşımıza çıkar. *Kağnı*'daki "Arap Hayri" ile "Gramofon Avrat"ın konusu da aşktır. *Ses*'teki "Köstence Güzellik Kraliçesi", *Yeni Dünya*'daki "Hanende Melek", "Selam" ve "Hasanboğuldu" ve *Sırça Köşk*'teki "Bir Aşk Masalı" da yine aşk öyküleridir.

İlk öyküler, daha çok romantik bir aşkı anlatır, Alman romantiklerinin ve özellikle Hoffman'ın etkilerini taşırlar. Sözgelişi, "Değirmen", tam bir romantik, duygusal bir aşk öyküsüdür. Sakat olan Çingene kızı, delikanlıyla evlenmekten çekindiği için, delikanlı da bir kolunu değirmenin çarkına kaptırarak koparır. Seven, böylece, büyük bir özveriyi göze almaktadır. Aynı özveriyi, Leyla ve Mecnun öyküsünden esinlendiği söylenebilecek "Kurtarılamayan Şaheser"de de görmekteyiz.

Sabahattin Ali'nin aşk konusunu işlediği öyküler, toplumdan kopmuş, toplumsal niteliği az olan öykülerdir. Bunlar, doğrudan doğruya aşkı irdelerler.

2) Köy ve Köylüler: Sabahattin Ali'nin, köyü ve köylüleri anlatan öyküleri arasında *Değirmen*'deki "Bir Orman Hikâyesi", "Kazlar", "Candarma Bekir", "Bir Firar" ve "Kanal"; *Kağnı*'daki "Kağnı", "Kamyon" ve "Kafa Kâğıdı"; *Ses*'teki "Sıcak Su" ve "Ses"; *Yeni Dünya*'daki "Ayran", "Asfalt Yol", "Sulfata", "Bir Konferans" ve "İki Kadın"; *Sırça Köşk*'teki "Çirkince" anılabilir.

"Bir Orman Hikâyesi"nde, orman içinde bulunan bir köye gelen sermayedarın ormanı kesmesi, bunun karşısında köylünün direnişi ve yönetimin köylünün karşısına çıkışı, jandarma gücüyle köylülerin ormandan atılışı anlatılır. Bu öyküde, yönetimin halka sırt çevirişi vurgulanmıştır. Burada, bütün köyün ve köylünün yaşamı öyküye yansırken "Kazlar"da köylü karı kocanın, Seyit'le Dudu'nun acıklı öyküsü görülür. "Kanal", bir yönüyle bütün köylünün bitmeyen sorununu işlerken, bir yandan da ağa-köylü çatışmasını, kişisel kırgınlıkları ve çok görülen cinayetlerin nedenlerini ortaya koyar. "Ayran", topraksız, aç insanların doğayla savaşımını anlatan, dramatik öğeyi dengeli olarak veren öyküdür.

Bu öykülerde, köylülerin devletle, ağayla, doğayla, kendileriyle ve kentlilerle olan ilişkileri ve çatışmaları anlatılır. Sınıfsal öğelere de az çok yer verilmiştir bu öykülerde.

3) İşçiler: Sabahattin Ali'nin öykülerinde işçiler pek az yer alır. Bunun nedeni, o yıllarda fabrika işçiliğinin yaygınlık kazanmamış olmasıdır. Ancak bu konu kümesine *Değirmen*'deki "Bir Gemici Hikâyesi", *Kağnı*'daki "Apartman", *Ses*'teki "Mehtaplı Bir Gece", *Yeni Dünya*'daki "Isıtmak İçin" ile "Uyku", *Sırça Köşk*'teki "Portakal" ile "Millet Yutmuyor" adlı öyküler sokulabilir. Bunların içinden yalnız "Mehtaplı Bir Gece" fabrika işçiliği ile ilgilidir. Sınıfsal çatışmaya değinen "Bir Gemici Hikâyesi" ile "Portakal" gemilerde çalışanlarla ilgilidir.

4) Doktorlar ve Hastaneler: Bu konudaki öyküleri de azdır, ama yine de doktorlarla hastalar arasındaki dengesizliği, aydınların halka karşı davranışını belirtmek amacıyla yazılmış olanlar vardır. İlk kitaplarında bu konulara yer vermemiştir. Konuyla ilgili ilk öykü *Yeni Dünya*'daki "Sulfata"dır. *Sırça Köşk*'te de "Böbrek", "Cankurtaran", "Hakkımızı Yedirmeyiz" ve "Dekolman"

adlı öyküler görülmektedir. Özellikle "Sulfata"da, sıtmaya tutulmuş köylü kadına kinin verilmemesi, yetki, erk sahibi olanların halka bakışı alaycı, taşlayıcı bir dille anlatılmıştır. "Böbrek" ile "Cankurtaran"da, doktorların halka karşı acımasız tutumunu çıplak bir anlatımla verir.

5) Cezaevi ve Tutuklular: Sabahattin Ali, 1931, 1932 ve 1948'de üç kez cezaevine girmiştir. Bu nedenle, cezaeviyle ilgili bazı gözlem ve izlenimleri öykülerine konu olmuştur. *Değirmen*'deki "Kazlar"la, "Candarma Bekir", *Kağnı*'daki "Kafa Kâğıdı", "Bir Şaka" ve "Duvar", *Yeni Dünya*'daki "Çaydanlık" ile *Sırça Köşk*'teki "Katil Osman" bu konuyu işleyen öyküleridir. Bu öykülerin bazılarında, içerdekilerin daha önceki yaşamları, bazılarında ise içerdeki yaşamları üzerinde durulmuştur. Sabahattin Ali, bunları kendisine anlatıldığı ya da kendisinin gördüğü gibi yansıtır. Bu öyküler arasında anlatım açısından derinlik taşıyanı yalnızca "Çaydanlık"tır.

6) Aydınlar ve Yöneticiler: Bu konuyu işleyen öyküleri arasında *Değirmen*'deki "Bir Siyah Fanila İçin", *Kağnı*'daki "Fikir Arkadaşı", "Düşman" ve "Bir Skandal", *Ses*'teki "Köpek", *Yeni Dünya*'daki "Bir Konferans", *Sırça Köşk*'teki "Beyaz Bir Gemi" ile "Kurtla Kuzu"dur. Bunlarda, Anadolu'ya giden aydınların çevreyi yadırgaması, çevreyle bağdaşamayıp büyük kentlere kaçışı anlatılır çoğunlukla. Aydınların birbiriyle olan çıkar çatışmaları, ihbarlar da bu öykülerin ana örgüleri arasındadır. Sabahattin Ali'ye göre, aydınlar, ülke sorunlarına sırt çeviren, bencil, halktan uzak ve çıkarcı kişilerdir.

Sabahattin Ali'nin öykülerindeki konular bunlarla sınırlanamaz. Bunların dışında daha başka konuları işleyen öyküleri de bulunmaktadır.

Sabahattin Ali, bu konularını aydınlık, açık ve seçik bir anlatımla işlemiştir. Dolaylı anlatıma

pek rastlanmaz. Ancak, *Sırça Köşk*'te yer alan ve bir masal anlatımı içindekileri bunun dışında saymak gerekir kanısındayız. Fakat, onlarda da gerçekçiliği gözden uzak tutmadan ve masal dilinin elverdiği ölçüde dolaysız anlatımdan yararlanmıştır.

İçimizdeki Şeytan, Kürk Mantolu Madonna ve ilk romanı *Kuyucaklı Yusuf*'un konuları da bu kümeleme içinde özel yerlerine konulabilir.

Dil Özellikleri

Sabahattin Ali'nin öykü ve romanlarındaki dilin çoğunlukla konuşma diline yakın olduğu söylenebilir. 1935'te yayımlanan *Değirmen*'de toplanan öykülerinde o günlerde sıkça kullanılan, hatta bugün de kimisi kullanımdan düşmeyen şu sözcükleri görüyoruz: "Seyyah, münzevi, katiyen, lakayt, zelil, şirket, nizamname, hanım, müdavim, muhtariyet, dehalet, zulmet, inkisar, tahassüs, teverrüm..." gibi. Yine *Kağnı* ile *Ses*'te toplanan öykülerde, "müddeiumumi, taaffün, fevkalade, vuzuhsuz, muvazene, hakikaten, alaka, evvela, esbabı muhaffefe, ehemmiyet, kıymet, teşerrüf, muallim, vaziyet, ihtilat, hasbi, münevver, cemiyet, mükâleme, münakaşa, intizam, tezahür" gibi yabancı sözcükler geçmektedir. Ayrıca Sabahattin Ali, batı kaynaklı sözcüklere de fazlaca yer vermemiştir. Öykülerinde bu tür öğeler pek az, hatta sayılıdır. Sözgelişi, *Değirmen* adlı kitapta "gazino, büfe, lostromo, jest ve bambu"; *Ses*'te "entelektüel, seksiyon, şef, formül" gibi sözcükleri kullanmıştır.

Öykülerinde yerel konuları işlese de yerel sözcükleri, söz birliklerini fazlaca kullanmamıştır. Sözgelişi "Kağnı"daki, "ülen, diyversene, gayri" gibi kullanımlar tek tük öteki kitaplarında da vardır.

Sabahattin Ali yine öykü ve romanlarında atasözlerine yer vermezken, deyimleri sıkça kullanmıştır: "Aklı yatmak, dil dökmek, suyunu çıkarmak, kafa dengi olmak, sökün etmek..." gibi. Örneğin "Gramofon Avrat"ın adı da böylesi bir söz birliğidir. Ayrıca, kendine özgü deyim niteliğinde kimi kullanımları da vardır.

Herhangi bir el düzeltmedi ise 1935'te yazılan "Arabalar Beş Kuruşa" adlı öyküde *öğretmen* sözcüğü kullanılmıştır. *Değirmen*'deki "Kazlar"da da *okul* ve *öğretmen* sözcüklerini görüyoruz.

Daha sonraki yıllarda yazılan ve *Yeni Dünya* ile *Sırça Köşk*'te toplanan öykülerde özellikle yabancı sözcüklerin arttığını söyleyebiliriz. Bu iki kitapta, "satlıcan, sulfata, patlak, büvet ve şincik" gibi halk sözcükleri yanında "vilayet, vazife, muvaffak, mahsül, talebe, misil, meclisi umumi, tahsisat, belagat, nafıa (bazan da bayındırlık), tenezzüh arabası, muayyen, menba, kavil, bevliye, adem-i kifaye, inzar, vahim, emval-i metruke" gibi eski sözcüklere yer vermiştir. Fakat batı kaynaklı sözcüklerin daha da çok olduğu görülmektedir: "proje, bluz, radyatör, direksiyon, projektör, vardiya, mayna, vira, sintine, avarya, kamera, lord, espiyon, klinik, ensüfisyan (yetersiz), literatür, bar, smokin, dekolman, fizyoloji, pataloji" gibi. Bunların çoğu teknik ve tıp ile ilgili sözcüklerdir.

Dilindeki yalınlık Sabahattin Ali'nin halka yaklaşma eğiliminin bir sonucu olarak belirtilebilir. Çoğunlukla halkın bilmediği, bilemeyeceği sözcükleri kullanmaktan kaçınmıştır.

Asım Bezirci, yaptığı bir sayılamada *Değirmen*'de yüzde 78, *Kağnı* ve *Ses*'te yüzde 79, *Yeni Dünya*'da yüzde 83 ve *Sırça Köşk*'de ise yüzde 86 ve ortalama olarak da yüzde 82 oranında Türkçe sözcük kullandığını saptamıştır. Bezirci'ye göre, kullanılan yabancı sözcük oranları ise sırasıyla yüzde 22, yüzde 20, yüzde 17 ve yüzde 14 olup or-

talaması, yüzde 18'dir. Ahmet Rasim yüzde 43, Hüseyin Rahmi yüzde 50, Ömer Seyfettin yüzde 53, Abdülhak Şinasi yüzde 61, Peyami Safa yüzde 62, Refik Halit yüzde 64, Yakup Kadri yüzde 66, Sait Faik yüzde 67 ve Reşat Nuri yüzde 74 oranında Türkçe sözcük kullanmışlardır. Bu tablo, Sabahattin Ali'nin dili konusundaki durumu daha iyi ortaya koyar.

Sabahattin Ali, betimleyici, yazıda süse düşkün bir yazar olmadığından öykülerinde sıfatlara fazlaca yer vermemiştir. Gerçeği değiştirmeden, olduğu gibi vermeye dönük, öyküde olayın büyük yeri olduğunu söyleyen Sabahattin Ali'nin öykülerinde kullanılan sıfatlar, Bezirci'nin sayımına göre yüzde 41 oranında soyuttur. Sıfatların yüzde 43 kadarı insanla ilgili bulunmaktadır.

Sabahattin Ali çeşitli söz sanatlarından da kaçınmıştır. Sabahattin Ali, dilindeki yalınlığa gösterdiği özeni tümcelerin kuruluşunda yansıtmış, yalınlığa ve anlaşılırlığa önem vermiştir. Dilbilgisi kurallarına uygun olmasını yeterli bulduğu tümcelerinde süslere pek az yer verir. Tümceleri kısa ve anlaşılması kolaydır.

Sabahattin Ali, öykülerinde güldürü öğesinden de yararlanmıştır. Akbaba dergisinde yayımlanan ilk ürünleri yanında sonradan da bu anlayış içinde öyküler yazmıştır. Son kitabındaki bazı öykülerde ise kara gülmecenin başarılı örnekleri görülür. Özellikle masalsı anlatım biçimine de sığınarak yazdığı bazı ürünlerinde durum böyledir. Kitaplarına girmemiş ve çeşitli dergilerin sayfalarında kalmış son yazılarında da bu acı, kara gülmecenin güzel örnekleri vardır.

Kişiler

Sabahattin Ali'nin öykü, roman kişileri Anadolu'nun insanıdır. *Kürk Mantolu Madonna*'da rastlanan bir iki yabancı tip, silik birer gölge gibi-

dir. Bunun dışındaki insanlar; köylüsü, sanatçısı, çocuğu, yaşlısı ile Anadolu insanıdır. Sabahattin Ali, roman ve öykülerinde anlattığı kişilerin bazılarını belirli çizgilerle yarattığı halde bazılarını silik çizgilerle ortaya koyar. Onda, iyi ile kötü insan tiplerinin abartılması gibi bir durumla da karşılaşırız çok zaman. Sözgelişi, Kuyucaklı Yusuftaki Hilmi Bey, Şakir, Hacı Etem gibi kişilerin kötü yanlarını abartarak ele almıştır. "Candarma Bekir" adlı öykünün kahramanı Bekir'in de yine kötü yanlarını öne çıkarmış, oldukça abartmıştır. Sabahattin Ali, kişilerin iç yaşantıları, bunalımları, çatışmaları üzerinde fazlaca durmamıştır. Ancak, *İçimizdeki Şeytan* ile *Kürk Mantolu Madonna*'daki kişilerin iç yaşantılarını, bunalımlarını, kısacası bazı iç çatışmalarını işlemiştir. *İçimizdeki Şeytan*'daki kişiler, düşünüşleri ve davranışlarıyla oldukça başarılı anlatılmış, aşk tutkusunun dışadönük görüntüleri ile iç çatışmalar iyi çizilmiştir. *Kürk Mantolu Madonna*'nın kahramanı Raif'in bir aşk ekseninde odaklaşan yaşamı, özellikle ruhsal çözümlemeleri başarılıdır. Sabahattin Ali, Raif'in beden ve ruh yapısını da bir bütün içinde ve dengeli olarak çizmiştir.

Sabahattin Ali iyi bir gözlemcidir. Özellikle romanlarında kişileri, onların çevresindeki öteki insanları ele almıştır. Sözgelişi, *Kuyucaklı Yusuf*, Aydın Cezaevinde tanıdığı bir kişidir. Roman kişilerinden Selahattin Beyde babasından; Şahinde Hanımda annesinden; Muazzez'de kız kardeşinden izler bulunduğu; Ali, Şakir ve Hacı Etem'in de Edremit'te yaşamış kişiler olduğu düşünülebilir. *İçimizdeki Şeytan*'daki kişilerden Nihat ile Nihal Atsız, Profesör Hikmet ile Mükrimin Halil, İsmet Şerif ile Peyami Safa, Hüseyin Bey ile Zeki Velidi arasında benzerlikler olduğu anlaşılmaktadır. *Kürk Mantolu Madonna*'nın Raif'i ise herhalde yazarın kendisidir. Romanın öbür başkişisi Maria'nın da Almanya'daki yakın arkadaşlarından biri olduğu düşünülebilir. Ancak Sabahattin

Ali, bu kişileri her sanatçı gibi yeniden biçimlendirmekte, gözlemlerini değerlendirerek onları kendi kafasındaki kişiler olarak yaratmaktadır. Bu nedenle, kişilerin iyi ve kötü yanları, onun kafasındakilere göre düzenlenmekte ve bilinçaltındaki durumlarla dış görüntüler harman yapılarak ortaya konulmaktadır. Fakat, bu durum daha çok romanlarında daha belirgindir. Öykülerinde, kişilerin iç dünyalarını, dış dünyadaki olaylarla vermekte ve dış görüntüsüne karşın birçok insanın iç dünyasının ne kadar başka olduğunu göstermektedir. "Hanende Melek"teki Melek için bunu çekinmeden söyleyebiliriz. "Çaydanlık" öyküsünde de, ölen yaşlı tutuklunun karısının kötü bir insan olmasını, gene dış olaylar ve görüntülerle biraz da abartarak, yansıtmaktadır. "Kağnı"daki ihtiyar kadının ezikliği, çaresizliği, bitkinliği de dış olaylara ve görüntülere dayandırılır. Kısaca söylemek gerekirse, kişilerin gerçek kişilerden hareketle yaşatılması, onun gerçekçiliğe verdiği önemi, yaşamla bağların koparılmaması yolundaki anlayışını gösterir.

Sabahattin Ali, belirli düşünceleri anlatmak için olaylara önem verir ve kişilerini de bu olayların içinde yaşatır. Öykülerinde bir düşünce odağı vardır. Ancak, bazı öykülerinde, belli düşüncelerin iletilmesi ön planda tutulduğu için, bu gibi öykülerdeki insanların derinleşemedikleri, silik gölgeler gibi kaldığı görülür.

İnsanı dış dünya ile, yaşam ile, olaylar ile ilişkili görür ve insanı bu ilişkiler içinde alarak, tipik olaylar ve durumlarla birlikte yansıtarak kurar öykülerini. Onun kişileri, çoğunlukla, dış dünyadaki çatışmaları iç dünyalarında pek yaşamazlar. *İçimizdeki Şeytan* ile *Kürk Mantolu Madonna*'daki bazı kişileri bu genellemenin dışında tutmamız gerekiyor. Sabahattin Ali'nin bu davranışı, insanı bir ideolojinin piyonu olarak görmesiyle değil de toplumsal durumları olaylarla be-

lirtmek anlayışıyla açıklanabilir. Seçtiği kişiler kadar olaylar da ideolojik açıdan çok, toplumdaki bazı kesitleri alıp okura sunmasından doğan bir durum ya da sonuçtur.

Öykülerinde, psikolojik durumlarla değil de belli sorunlarla karşı karşıya bulunan insanlar görüyoruz da diyebiliriz. Sabahattin Ali, kişilerle karşılaştırmak yerine, bu sorunlar üzerinde düşündürmek ister bizi. İspanyol yazarı Unamuno'nun dediği gibi, *"Düşünen insan düşüncelere egemen olur, olunca da alçaltıcı köleliklerden kurtulur."* Sabahattin Ali de insanları yükseltmeyi amaç olarak aldığına göre, bunu yapmak ister ve "endividualizmden mümkün olduğu kadar hayata, muhite dönmek, muhitten birçok şeyler almak ve muhite birçok şeyler vererek yazmak" gerektiğine inanır *(Varlık,* sayı: 65). Görülüyor ki, çevreye dönük, *"nabzını kitlenin nabzı ile aynı tempoda attırmak"* isteyen bir yazardır. Bireycilikten kaçmak, kendini silmek, bir gözlemci olmak özlemi sezilir onda. Toplum sorunlarını, toplumsal yapıdan doğan aksaklıkları kanıtlamak ister. Bu nedenle, o, bütün insanları aslında iyi olarak görür, toplumun içindeki dengesizliklerin, aksaklıkların insanı bozduğuna, kötüleştirdiğine inanır.

Sabahattin Ali, kişileri çevrenin ürünü olarak gördüğü için onlarda bazı ortak yönlere değinir. Onun kişilerinin en önemli özelliği iradesizliktir. *Kuyucaklı Yusuf*'un Selahattin Beyi ve *İçimizdeki Şeytan*'ın Ömer'i böyle iradesiz, kararsız kişilerdir. Buna karşın bunlar, içlerindeki bazı çatışmalarla, kinle çevreye karşı koyarlar. Bazıları ise, bu iradesizlik yüzünden çevreye boyun eğerler. "Kağnı"daki ihtiyar kadını anımsayalım bir kez. Çevrenin baskısına sessizce başeğer, onları olduğu gibi kendisine önerildiği biçimde ve ölçüde kabullenir.

Sabahattin Ali, genel olarak, kentsoylu kişileri ya halk insanlarının karşısına çıkarmak ya da kentsoyluluk ile alay etmek, bunun kusurlu

yanlarını belirtmek amacıyla seçmiştir. Kısacası tüm kişileri, halkın arasından bildik, tanıdık özellikler taşıyan kişilerdir.

Olaylar

Sabahattin Ali öykülerinin en önemli özelliklerinden biri, onların bir olaya dayanmasıdır. Olayı, "yaşananlardan bir kesit" olarak alırsak bunun çok örneğini görürüz. Fakat buradaki olay sözcüğünü "durum" olarak almakta yarar görmekteyiz. Buna göre, olay, insanla ilgili durumların kavranmasıdır. Sabahattin Ali, 21.9.1939 günlü *Yeni Adam* dergisinde şöyle demiştir: *"Artistin zaten tek vazifesi vardır: eser vücuda getirerek muhtelif şekil ve suretle neşretmek, elde etmek istediği şeyleri türlü kalıplara koyarak diğer insanlara uzatmak. Bu da tamamıyla sosyal bir iştir.* Bu sözleri, olayı bir durum olarak yorumladığını göstermektedir. Sabahattin Ali, insanı, toplumdan soyutlamamakta, toplumsal sorunların içinde ele almaktadır. Belirttiğimiz gibi, o, aslında insanın iyi olduğunu, onu toplumun bozduğunu, bu nedenle toplumun düzeltilmesi gerektiği kanısındadır. Onun olayları, toplumsal ağırlıklıdır. "Kağnı"daki ananın, köy yaşamı içindeki durumunu anımsamalıyız örneğin. Oğlunun, ağanın oğlu tarafından öldürülmesi, yaşanılanlardan bir kesittir. Asıl olay ise, ananın bu duruma tepkisidir. "Hanende Melek" öyküsünü anımsamakta da yarar var. Bu çabasını öykülerinin hemen hepsinde görmek olanaklıdır. Sabahattin Ali, vermek istediği gerçeği bu olayların yardımı ile aktarır. Bu gerçekler, yaşamdan birer kesit olduğu için olağandır, doğaldır. Masalları dışında, onda olağandışı olaylardan söz edilemez. Sanatı bir propaganda aracı görmesine karşın, olağanüstü, olağandışı gerçeklerin ardına düşmeyi düşünmemiştir. Abartılmış vuruculuktan, çarpıcılıktan kaçınmıştır. Büyük bir yalınlık ve ustalıkla, duygusallığı vere-

bilmiştir. Böylece, etkileyicilığı bir amaç olarak alır, amacına bu yolla varmak ister.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Sabahattin Ali, dışadönük bir öykücüdür. Bu dışadönüklük de onun olaylara ne denli yaslandığını kanıtlar. İnsanın içedönük durumu ilgilendirmez onu. İç dünyaya hiç değinmediği, bu iç olayları bir çırpıda geçtiği birçok öyküsünün bulunduğunu da kolayca söyleyebiliriz. Bu da, onun toplumsala, kitleye önem vermesinden ileri gelen bir kusur olarak nitelenebilir. Çünkü, ona göre, *"Sanat insana insanı ve hayatı ve bunların manasını öğretmekle muvazzaftır. Ancak bu takdirde geniş bir kitlede daha çok insani olmak, daha iyi bir hayata varmak arzuları belirir."* Mehmet Behçet Yazar'ın Edebiyatçılarımız ve Genç Edebiyatçılar adlı kitabından alınan bu satırları, Varlık dergisinin 15.3.1936 günlü sayısındaki şu satırlarla tamamlayabiliriz: *"Kitle ile beraber ıstırap çekmeyen, halkın sevinci ile yüzü gülüp onun isyanı ile şaha kalkmayan, nabzı kitlenin nabzı ile aynı tempoda atmayan adamın"* kitleye seslenmesi olanaksızdır. Bu nedenle, halkın yaşamından olayları alıp öykü kalıbına sokarak ona vermek, bu amaçla da yalın bir dil kullanmak zorunludur. Ona göre, *"ilim gibi, güzel sanatlar gibi kültür varlıklarını da yalnız muayyen bazı sınıfların veya zümrelerin istifade edebildikleri birer lüks olmaktan kurtarıp bütün milletin malı haline getirmek gerekir"* (Tan, 11.2.1944). Yüzyıllardan bu yana kendisine verileni, kötü örnekleri okuyup duran halka iyi örnekler vermek gerekir.

Sabahattin Ali, bazı öykülerinde, durumları, olayları folklorumuzdan yararlanarak vermeye çalışır. "Hasanboğuldu" bunun en güzel örneğidir. Masalları için de aynı görüşü belirtebiliriz. Masallardaki olaylar, masalla iç içe olan halkımız için elbette çok önemlidir ve Sabahattin Ali, biraz da siyasal baskılarla girdiği bu yolda başarılı ör-

nekler verebilmiştir. Bunun gibi, halk edebiyatından da yararlanmanın mümkün olabileceği kanısındadır.

Halkçı bir edebiyatın gerçekçi olmasını söyleyen Sabahattin Ali, bu nedenle gerçeklere, ya da gerçek izlenimini veren olaylara önem vermemiştir. Masallarındaki gerçekdışı gibi görünen olaylar da aslında gerçektir; ama sunuluşu masal diliyle olmuştur. O, gerçekleri bilerek ve isteyerek değiştiren yazarlardan hoşlanmaz. Ancak, gerçekçiliğin doğalcılığa (naturalisme) dönük yanıyla da fazla ilgilenmediği anlaşılmaktadır. Çünkü, romantizmin de varolduğunu belirtmektedir. Bu nedenle, olayları vermesinde, birbiriyle bağlantılarında ölçülüdür. O, gerçek yazarın içten olması, yalan söylememesi kanısındadır. Olaylara nesnel olarak bakması, kendisinin de olaylara karıştığı zamanlarda bu anlayışını sürdürmesi bu içtenlikle yorumlanabilir.

Vedat Günyol'a göre, *"Olayları sık sık toplum dertlerimize dokunuyor. Ama çoğu yol üstü, ayak üstü toplanmış olaylar, gezi izlenimleri hissini veriyor. Hikâyeci, bunları fazla işlemeden anlatmaya çalışıyor. Gerçekçiliği de buradan geliyor. Yalnız, olayların duyulmuş, gerçekten olmuş olaylar hissini verme kaygısının doğurduğu kusurlar eksik değil. Bir defa, olayları söylemekteki direnişi, üslubu kuruluktan ta anlatım düşüklüklerine kadar indirdiği oluyor. Sonra, hikâyelerinin bazılarına fıkra çeşnisi veriyor. Örneğin, 'Bir Konferans' adlı hikâye kaba nükteli bir fıkra olmaktan öteye geçmediği gibi, 'Bir Cinayetin Sebebi'de mahkeme salonlarında duyulan olayların kuruluğundan kurtulamıyor"* (Dile Gelseler, s. 37-38).

YAPITLARI

Sabahattin Ali, şiir, öykü ve roman yazmış bir sanatçımızdır. Ömrünün son yıllarında gazeteciliğe de başlamış ve birçok makale yayımlamıştır. Şiirlerinin bir bölüğünü *Dağlar ve Rüzgâr* adlı bir kitapta toplamış, sonraki yayımlarda bunlara, dergilerde kalmış şiirleri ile yayımlanmamış olanlar da katılmıştır. Öykülerini ise *Değirmen, Kağnı, Ses, Yeni Dünya* ve *Sırça Köşk* adlı kitaplarında toplamıştır. *Kuyucaklı Yusuf, İçimizdeki Şeytan* ve *Kürk Mantolu Madonna* adlı üç romanı ile *Esirler* adlı bir oyunu kitap olarak basılmıştır. Makaleleri, konuşmaları ve yazıları kitap olarak henüz toplanmamıştır. Dağlar ve Rüzgâr dışında *Kurbağanın Serenadı* adlı bir defterde topladığı şiirleri de bir kitap olarak değerlendirilmiştir. Biz de ayrı bir kitap olarak ele alacağız burada.

Şiir Kitapları

Birçok sanatçı gibi, Sabahattin Ali de edebiyat dergilerinde ilkin şiirle görünmüştür. Eldeki saptamalara göre, ilk yayımlanan şiiri ise "İlk Beyaz Saç" adını taşımakta olup Balıkesir'de yayımlanan *Çağlayan* dergisinin 1.3.1926 tarihli sayısında çıkmıştır. Şiirlerinin o yıllarda Balıkesir'de yayımlanan Irmak dergisiyle İstanbul'da yayımlanan Serveti Fünun, Hayat, Meşale, Güneş dergilerinde yer aldığı anlaşılmaktadır. İlk yayımlanan bu şiirler ilk yayımlanan şiir kitabına alınmamış, *Kurbağanın Serenadı*'na girmiştir. Saba-

hattin Ali, yayımlanan bu şiirlerinde sonradan bazı değişiklikler yapmıştır.

Dağlar ve Rüzgâr: Kitapta, 1931-1934 arasında yazılmış 29 şiir bulunmaktadır. Sabahattin Ali, bu kitaptaki şiirlerden şu 5 tanesini, kitabına almadan önce dergilerde yayımlamıştır. "Dağlar" *(Atsız Mecmua,* 15.11.1931), "Rüzgâr" *(Atsız Mecmua,* 15.6.1931), "Karayazı" *(Atsız Mecmua,* 15.4.1932), "Mayıs" *(Atsız Mecmua,* 15.5.1932) ve "Unutamadım" *(Atsız Mecmua,* 25.9.1932).

Dağlar ve Rüzgâr, yayımlandığı günlerde büyük ilgi görmüştür. Kitabı inceleyen Yaşar Nabi, özetle şunları yazmıştı: *"...bu kitabın mümeyyiz vasfı halk edebiyatı tarzında bir deneme teşkil etmesidir" "Sabahattin Ali'nin tecrübeleri de muvaffak neticeler vermiş. Ve bize, şiirleri doğrudan doğruya bir halk şairi elinden çıkmamış olduklarını hissettirmekle beraber, o tanıdığımız ve sevdiğimiz samimi edayı tattırabiliyor... Komplike imajlardan kasti olarak kaçınılmış olması, bu şiirlere büyük bir sadelik vermiş"... "Yapmacığa ve gülünce düşmeden halk tarzında şiirler yazabilmesi onun hesabına kaydedilecek büyük bir muvaffakıyettir"* (Hâkimiyeti Milliye, 2.4.1934).

Kitabın yalnız iki şiiri ("Rüzgâr" ile "Öyle Günler Gördüm ki") bir yana bırakılırsa, hemen hepsinin halk şiirimizin koşma biçimiyle yazıldığı görülür. O yıllarda, ulusal kaynaklardan yararlanma, halk şiirinin kalıplarını kullanma eğilimi vardı. Bu eğilim, sonraki yıllarda da sürmüş, özellikle Ankara Halkevi dergisinin çevresinde toplanan gençler, Ahmet Kutsi Tecer'in öncülüğünde bu yolda şiirler yazmışlardır. Sabahattin Ali, ilk hareket sırasında başarılı örnekler vermiştir. Bu şiirlerde yalın bir dil vardır, şiirler süslerden, sözcük oyunlarından arınmıştır. O kitabın çıktığı yıllarda şiirleri ezberlemiş birçok kişinin bulunması da, şiirlerin bu özellikleri yanında, onların halkın genel duygularını türküleştirmesi, halk türküleri

gibi yanık bir havası olmasıyla açıklanabilir. Kolay söylenivermiş havasına karşın, üzerlerinde fazla durulduğu sezilmektedir. İçinde bulunduğu yaşam koşulları, ona halkın ruhsal depremini öğretmiş, tutuklarevindeki iç depreşmesi ile yazmıştır bu şiirleri. Tutsaklıktan kurtulup özgürlüğe kavuşma simgesi olarak kullanılan dağlar, tutsaklığı belirten "mapusane" halkımızın yaşamını ve duygularını yansıtmış ve şiirler geniş bir yankı uyandırmıştır. Halkın diliyle yazılmış olmaları da bu başarıda rol oynamıştır elbette.

Şiirlerde, genellikle, özgürlüğü elinden alınmış bir insanın hüznü sezilir. "Hapishane Şarkısı"nın 1'incisindeki ilk dörtlük, bu bakımdan örnek olarak gösterilebilir:

Göklerde kartal gibiydim,
Kanatlarımdan vuruldum;
Mor çiçekli dal gibiydim,
Bahar vaktinde kırıldım.

Bu hava, bu kitaptaki şiirlerin hemen tümünde egemendir. Bu hüznün yanında bir sevinin türkülerini buluruz onda. Bu sevi, halk ozanlarında olduğu gibi genel, adsız, soyut bir sevidir.

Üzerinde fazla durulmamış olan "Rüzgâr" şiiri, özgürlüğün simgesi olarak alınan rüzgâra kaside sayılabilir. İçten içe uyumun ve sesin egemen olduğu bir şiirdir bu. Ses, insanı hemen çekip alıverir ve bu sesle sona erer şiir. "Öyle Günler Gördüm ki" adlı ve kitabın sonunda yer alan şiirde karamsar bir yaşam deneyinin billurlaştığını görürüz. Kendisini ayakta tutan tek desteğin sevi ve sevgili olduğunu haykırmıştır.

Kurbağanın Serenadı: Bu kitap, Asım Bezirci tarafından yayıma hazırlanmıştır. Sabahattin Ali'nin 1926-1929 arasında yazılan şiirlerinin toplandığı bir defterden yararlanılarak yayımla-

nan bu kitap dört bölümden oluşur. 1973'te (Bilgi Yayınevi) yayımlanan bu şiirlere Bezirci, defter dışında kalan bazı şiirlerini de "Öteki Şiirler" adıyla eklemiştir.

Sabahattin Ali'nin düzenlediği defterdeki bölümleme Kurbağanın Serenadı, Köprünün Çocukları, Buruşukluklar, Oyuncak'tır. Kitapta 21 şiir bulunmaktadır. Kitaba eklenen "Öteki Şiirler" de 15 tanedir. Bu 15 şiir ile *Kurbağanın Serenadı*'ndaki 13 şiir çeşitli dergilerde yayımlanmıştır.

1929'da Potsdam'da yazıldığı sanılan öbür şiirlerin divan şiiri havasında ve biçiminde olduğu görülmektedir. Mesnevi, Terkibibend gibi adlar taşımaları da ayrıca bunu göstermektedir. Dilinin de bu havaya ve biçime uygun olduğunu söylemeliyiz.

Kurbağanın Serenadı bölümünde 7 şiir vardır. Bunlar, ilk olmanın kusurlarını, romantikliğini taşımaktadır. Acılarla dolu bir çocukluğun tortularının yüze vurması da diyebiliriz bu şiirlere. 4 şiirden oluşan Köprünün Çocukları'nda, Galata Köprüsü odağında romantik bir toplumcu öz buluyoruz. Buruşukluklar bölümünde 6 şiir vardır. Bunlar, yaşlanan babasının yaşamını ele alan ve onun ölümü üzerine yazılan şiirlerdir. Bir yönüyle kişisel, bir yönüyle de evrensel sayılabilir. Yalın bir dille yazılmıştır. Oyuncak bölümündeki 4 şiirde felsefeye ve özellikle tasavvufa dönük bir öz görülmektedir. Özellikle, Abdülkadir Geylâni Hazretlerine adanan "Nefes" adlı şiir burada belirtilmelidir.

Çok değişik öze yaslanan "Öteki Şiirler"de ise biçimler de değişiktir. O yıllarda rağbet gören mani biçiminden başlayarak mesneviye dek uzanan biçimler görüyoruz. Bu arada, bazı şiirlerinde mizaha yaslandığını da söyleyebiliriz. "Kümeste Hayat" bunlardan biridir. "Terkibibend" adlı şiirin de mizah şiiri olduğunu belirtmeliyiz burada. Ayrıca "Öksüz Kız Masalı" ile değişik bir biçim

denemiş ve eski Türklerdeki bir sevi masalını anlatmıştır.

Görülüyor ki, bu şiirlerindeki Sabahattin Ali, henüz arama dönemindedir. Fakat, sonraki yapıtlarının temellerinde bu ilk yapıtların özü görülmektedir. Bu arayışlar, zaman içinde onu kendi yoluna götürmüştür. Bazılarındaki (halk şiirine dönük olanlar) yalın dile karşılık bazılarında tamlamalı Osmanlıcayı görmekteyiz.

Oyunu

Sabahattin Ali, bir de oyun yazmıştır. *Esirler* adlı bu oyun, Varlık dergisinin 1936'daki sayılarında yayımlanmıştır. Sonradan, Varlık Yayınevi'nin Bütün Eserleri dizisinde Son Hikâyeler adıyla yayımlanan *Sırça Köşk* adlı kitapla birlikte bir kitap içinde yer almıştır. 65 sayfalık bir oyundur bu ve olay Miladi yedinci yüzyılda, Çin'in başkenti Si-Gan-Fu'da geçer. Oyunda, Çinlilere tutsak düşen Türklerin ve özellikle Kürşad'ın tutsaklığı ve bu tutsaklıktan kurtuluşları anlatılır. Kürşad ile Prenses Hiyunggu arasındaki sevi de ikinci bir olay olarak gelişir. Türkler tutsaklıktan kurtulur; ama prenses de ölür.

Sabahattin Ali, bu oyunda bazı düşüncelerini yansıtmak istemiş gibidir. Turancılık akımının etkisinde bulunduğu dönemin yapıtlarından olan bu oyunun dili, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun düz yazılarındaki gibi şiirli, görkemli ve hitabete yakındır. Sözgelişi, Tulu şöyle konuşur: *"Karanlık merdivenlerden bir kere bile sendelemeden çıktım. Ayaklarım bu eve olan âşinalıklarını daha kaybetmemişler. Sokakta bile ayağıma çarpan taş kendisini eskiden tanıdığımı bana hatırlatmak istiyordu. O taşlarda hâlâ küçük ve çıplak ayaklarımın izi, hâlâ dizlerimin kanı vardır. Bu sokaklarda ve bu evde her şey eski ahbap olduğumuzu, düşman olmamıza imkân olmadığını söylüyorlar; fakat ben bir Çinliye sapladığım bıçakla kendisini de öl-*

dürdüğüm babamı görebilmek için bu sokaklardan bir gölge gibi geçmeye, bir eve bir hırsız gibi karanlıkta ve sessizce girmeye mecburum (Elleriyle etrafını gösterir). *Bu eve, bu eve!.. Nasıl anlatayım.. Bilseniz bu sokaklarda güneşin aydınlığı altında kollarımı sallayarak korkusuzca on adım yürüyebilmek, bu evin kapısını ellerim titremeden, etrafıma ürkerek bakınmadan açabilmek, bu odada sesimi boğazımda boğmaya mecbur olmadan konuşabilmek için neler verebilirdim. Bilseniz bu ne dehşetli bir saadettir!"* (s. 227-228).

Sabahattin Ali, bu oyunda, eski Yunan oyunlarının havasından ve konuşma düzeninden yararlanmış görünmektedir. O oyunlardaki trajik olayları, Türk-Çin çatışmaları ortamına götürmüş olmakla önemli bir denemeye girişmiştir denilebilir. Türkün kahramanlığını, tutsak yaşamayacağı gerçeğini ortaya koyan bu oyun, tiyatro sanatımız bakımından önemli sayılmasa da Sabahattin Ali'nin oyun dili ve Yunan tragedyalarından nasıl yararlanılması gerektiğini ortaya koyması bakımından önemli sayılmalıdır.

Öyküleri

Sabahattin Ali, toplumsal öykücülüğümüzün ilk adı olarak anılabilir. Eski yıllarda gerçekçi öykü yolundaki ilk denemelerden sonra, Sabahattin Ali'nin öykü yazmaya başladığı yıllarda Ömer Seyfettin öykücülüğünü ve bunun yanında da Memduh Şevket ile F. Celâlettin'i buluyoruz. Küçük kentlerimizde yaşayan küçük esnaf ve zanaatkârların yaşamını anlatmaya yönelen Memduh Şevket yanında, toplumsal görüntülere yaslanan F. Celâlettin, daha sonraları da bizim insanımızın gerçekçi bir öykücüsü olmaya yönelmişse de başarılı örnekler koyamamış Sadri Ertem ve bunu izleyen Kenan Hulûsi ile Bekir Sıtkı Kunt, ilk ürünlerini romantik bir planda veren Sabahattin Ali öykücülüğünü etkileyen adlar olarak anılabi-

lir. İlk kitabındaki ilk öyküleri okuduğumuzda, gençlik duygulanımlarının, birtakım özentili kurgu içinde anlatımı olduğunu görürüz. Bilinçaltına yerleşmiş yeniyetmelik düşlerinin, yaşamından izlerin bazı modellere uydurulmasından ortaya çıkan ilk romantik öykülerin zamanla, özellikle de öğretmen olarak Anadolu'ya çıkışı ve bazı nedenlerle tutukevine girmesiyle değiştiğini söyleyebiliriz. Almanya'daki öğrenim yıllarında, bir yandan romantikleri ve öte yandan da Çehov, Gorki gibi gerçekçi yazarları okuması onun öykücülüğünü etkilemiştir. Gözlemci, toplumsal gerçekçiliğe ağırlık veren öyküleri daha da öne çıkmıştır.

Sabahattin Ali'nin öyküleri, ölmeden önce, beş kitapta toplanmıştır. Bu kitaplarda 64 öykü buluyoruz. Bazıları, *Kürk Mantolu Madonna*'yı da öykü kitapları arasında ele almakta ve böylece öykülerinin sayısını 65 olarak vermektedirler. Biz, bunu romanları arasında ele alarak değerlendirmeyi uygun bulduk. Kitaplarına almadığı ilk öykülerini ("O Arkadaşım" – Irmak, 25.2.1928 gibi) bu kitaba katabilmiş değiliz. Kitaplarına almadığı öykülerle bu sayının 70 kadar olacağı söylenebilir.

Değirmen: İlk baskısı 1935'te yapılan bu kitapta 16 öykü bulunmaktadır. Öykü yazmaya başladığı yıllardaki ilk ürünlerinden birçoğunu ("Viyolonsel", "Bir Cinayetin Sebebi", "Bir Siyah Fanila İçin" vb.) aldığı bu kitabında, bazı öykülerinin sanat değeri olmadığını, kitabın 1943'teki ikinci baskısına yazdığı önsözde kendisi de belirtmiştir: *"Bunların bir kısmının çocuk denecek bir yaşta yazılmış olmaları bence bir mazeret değildir; çünkü bu çeşit bir yazıyı bugün herhangi bir imzanın üstünde görsem, sahibini ıslah olmaz bir zevksizlik ve tam istidatsızlıkla suçlandırmakta tereddüt etmezdim."*

Sabahattin Ali, ilk kitabını üç bölüme ayırmıştır. Birinci bölümde "Değirmen", "Kurtarılamayan Şaheser", "Kırlangıçlar", "Viyolonsel" ve "Birdenbire Sönen Kandilin Hikâyesi" adlı beş öykü yer almıştır. İkinci bölümdekiler ise 8 tane olup "Bir Delikanlının Hikâyesi", "Bir Gemici Hikâyesi", "Bir Orman Hikâyesi", "Kazlar", "Bir Firar", "Kanal", "Candarma Bekir" ve "Sarhoş" adını taşıyanlardır. Son bölümde ise "Bir Cinayetin Sebebi", "Bir Siyah Fanila İçin" ile "Komiki Şehir" adlı öykülere yer vermiştir. Böyle bir bölümlemenin neye dayandığını anlayamıyoruz. Ancak, ikinci bölümdekilerin, toplumcu-gözlemci öyküler olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de, ilk bölümdeki öyküler, tam romantik çağının ürünleridir. Üçüncü bölümdekilerin de, bazı etkilerle yazılmış magazin öyküleri olduğunu söylemekle, kendi ayrımına bağlılık göstermiş olacağımızı belirtmek isteriz. Birinci ve sonuncu bölümdekiler, Almanya'ya gitmeden önceki yıllarda yazılmışlardır. İkinci bölümdekiler ise, 1930'dan sonra yazılmış öykülerdir. Bu bölüm, Sabahattin Ali öykücülüğünün ikinci döneminin, toplumsal gerçekçi anlayışının ilk ürünleridir.

Kağnı: İkinci öykü kitabı *Kağnı*'nın ilk baskısı 1936'da Yeni Kitapçı Yayınlarınca yapılmıştır. Birinci kitapta görülen toplumsal gözlemlere ya da duygulara dayanan öyküler, bu kitapta geliştirilmiş, Aydın ve Konya'daki öğretmenlik ya da tutukluluk edintilerinden yararlanarak gerçek öykülerini vermeye başlamıştır. Sinop Cezaevinde dinledikleri de birer öykü biçimine girip kitabında yer almıştır. Bu kitabındaki bazı öyküleri de, arkadaşı Pertev Boratav ile birlikte yaptıkları derleme gezilerinden izlenimlerle örülmüştür.

Kağnı'da 13 öykü bulunmaktadır. Bunlardan önemli bir bölüğü Konya çevresiyle ilgilidir. "Kağnı", "Kafa Kâğıdı", "Gramofon Avrat", "Arap Hay-

ri", "Bir Şaka" bu çevrenin öyküleri olarak anılmalıdır. Bu kitaptaki "Duvar" öyküsünün Sinop Cezaevi ile ilgili olduğu bilinmektedir. "Kamyon" adlı öyküyü de Konya çevresiyle ilgililer arasına katmalıyız. Kitaptaki öteki öykülerin adı da şöyledir: Pazarcı, Apartman, Arabalar Beş Kuruşa, Fikir Arkadaşı, Düşman, Bir Skandal.

Ses: Üçüncü öykü kitabı *Ses,* ikincisinden bir yıl sonra (1937, Yeni Kitapçı Yayınları) çıkmıştır. Kitapta beş öykü vardır. Kitabın ilk öyküsü "Ses", Boratav ile birlikte yaptığı gezilerden birinin izlenimlerini, gözlemleri taşır. Bir aracın bozuluşu sırasında bir köylü çocuğunun sazı, bunun Ankara'da konservatuvar sınavına girişine dayalı öyküde kültürümüz ile batı kültürü arasındaki ayrılık, çevresinden ayrılan köylünün kentte yabancılığı anlatılır. "Ses", dayandığı düşünce yanında temiz dili, güzel betimlemeleri, akıcı anlatımı ile dikkati çeker. Bu öyküde yol yapımında çalışan işçilerin durumu ile yol ve araç yokluğunun yarattığı bazı sonuçları da gösterir.

"Köpek", aydın kişilerin, varsıl insanların köylüye nasıl yabancılaştığını anlatır. "Sıcak Su", köylü-candarma ilişkileri üzerine kurulu bir öyküdür. Çok küçük yaşta gurbete çıkmış, türlü işlerde çalışmış ve sonunda hastalanmış bir işçinin durumunu anlatan "Mehtaplı Bir Gece"de, hasta işçinin fabrikadan atılışı, mehtaplı bir gecede deniz kıyısında karşılaştığı sokak kadınının onu alıp evine getirip bakması, bütün insancıl derinliğiyle anlatılır. Kitabın son öyküsü olan "Köstence Güzellik Kraliçesi" romantik bir sevi öyküsüdür.

Yeni Dünya: İlkin 1943'te (Remzi Kitabevince) yayımlanan kitapta 13 öykü bulunmaktadır. Öykülerde, belirli bir değişiklik görülür. Toplumsal eleştiriye dönük olarak nitelenen "Hanende Melek", "Çaydanlık", "Selam", "Bir Mesleğin Baş-

langıcı", "Yeni Dünya", "İki Kadın", "Sulfata" ve "Hasanboğuldu" gibi öyküler bu kitapta yer almıştır. Gözlemler ve izlenimler daha geniş bir alanı kucaklar. Anlatım daha akıcı, sağlam ve etkileyicidir. Dramatiği, gerilimi yalın bir dille anlatır ve oldukça etkilidir.

Sırça Köşk: İçinde 14 öykü ile 3 masal bulunan bu kitap, ilkin 1947'de (Remzi Kitabevince) basılmıştır. Sabahattin Ali, bu kitabındaki öyküleriyle tam bir toplumsal eleştirici olarak çıkar karşımıza. Yaşadığı ortamın içindeki bazı durumları ise, eski tarihlerde olmuş gibi yansıtmak amacıyla masallar da yazmıştır. Bu masallar da toplumsal eleştirinin ürünleridir. Alangu'ya göre, *"ruhunu karartan patalojik hınç, bu kitabında yavaş yavaş gayri şahsi bir tenkitçilik yoluna girmiş, ama bu yolda mizacının etkilerinden iyice kurtulmuş eserler veremeden göçmüştür."* Bu yargıda belki gerçek payı vardır. Fakat, böyle bir "patalojik hınç"ın son kitabına kadar sürdüğü söylenemez. Alangu, kişiler dışı eleştiricilik yolundaki öykülerine örnek olarak "Portakal", "Böbrek", "Çilli", "Dekolman", "Çirkince" ve "Kurtla Kuzu"yu anmıştır.

Romanları

Sabahattin Ali, üç roman yazmıştır. İlk romanı olan *Kuyucaklı Yusuf,* Aydın'da geçirdiği ilk tutukluluk günlerinde dinledikleri ile çocukluk edintilerine dayanır diyebiliriz kısaca. İkinci romanı *İçimizdeki Şeytan,* aydınlar arasındaki içsel bunalımları konu edinmiştir. Son romanı, bazılarının büyük öykü olarak da niteledikleri *Kürk Mantolu Madonna* bir sevi romanıdır.

Kuyucaklı Yusuf: Sabahattin Ali, romanın

kahramanı Yusuf ile Aydın Cezaevinde karşılaşmış; dinlediklerinden ve gördüklerinden esinlenerek 1931 yaz aylarında romanı yazmaya başlamıştır. Öğrenildiğine göre, Sabahattin Ali, bir üçleme olarak düşündüklerinin ilki olan *Kuyucaklı Yusuf*'tan sonra ikinci romana *Çineli Kübra* diye ad bile bulmuş, dağa çıkan Yusuf'un eşkıyalık yaşamını anlatacakmış. Üçüncü roman ise, dağdan inen Yusuf'un Yörükler arasındaki yaşamını ele alacakmış.

Roman, ilkin 1937'de (Yeni Kitapçı Yayınları) yayımlanmıştır. Daha önceleri Konya'da yayımlanan Yeni Anadolu gazetesinde 15 bölük olarak, sonra da 1936'da Projektör adlı dergide yayımlanmış ve bu derginin kapanması üzerine bir parçası da Varlık'ta çıkmıştır. Daha sonra da Tan gazetesinde yayımlanmıştır.

Kuyucaklı Yusuf, odağı sevi olan bir romandır. Fakat romanda, Sabahattin Ali, çok iyi tanıdığı Edremit'i bütünüyle anlatmıştır. Kırları, zeytinlikleri, insanları ve memurlarıyla, eşrafıyla bütün bir Edremit yaşar bu romanda. Kuyucak'da başlayıp hemen Edremit'e getirmesi, burayı iyi bilmesindendir.

Romandaki sevi, bir bakıma bazı olanaksızlıklar içinde doğup gelişir. Yusuf, bir köy evinden alınma evlatlıktır. Muazzez ise bir kaymakam kızı. Arada, eğlenceyi ve lüksü seven Şahende Hanım vardır. Karşılaşılan güçlükler de romana dramatik bir gerilim kazandırır. Şahende'nin ters düşünceleri, Şakir'in zengin ve şımarık olması, burada önemli etkenlerdir. Evlilikteki denklik hususu da romanda işlenmiştir. Salahattin Beyle Şahende'nin dengesiz evlilikleri özellikle belirtilmiştir. Sabahattin Ali, kendi annesiyle babası arasındaki dengesiz evliliği böylece bu romanda işlemiştir. Romanın Salahattin Beyi de, babası Salahattin Bey gibi bocalayıp durur.

Çağın toplumsal yaşantısından olduğu gibi

ekonomik yaşantısından da bazı izlere rastlanır romanda.

Kuyucaklı Yusuf romanı biçim bakımından bir yenilik getirmiş değildir. Romanda zaman zaman hızlanan, zamanla da durağanlaşan çok fazla olay vardır. Doğa betimlemeleri ile ruhsal çözümlemeler dengeli ve ölçülü olarak yerleştirilmiştir. Bu betimlemeler ve çözümlemeler, kişilerin ruhsal yaşamlarına uygun düşmektedir.

Kuyucaklı Yusuf'un dili de yalın ve durudur. Dilin yanında anlatım da yalındır; bütün süslerden, oyunlardan kaçınılmıştır. Karmaşık anlatımdan kaçınır ve uzun tümcelere yer vermez.

İçimizdeki Şeytan: İlkin 1940'ta (Remzi Kitabevi) basılmıştır. Bundan önce ise Ulus gazetesinin 3 Nisan 29 Haziran tarihlerindeki sayılarında yayımlanmıştır.

İçimizdeki Şeytan, aydınlar arasındaki düşünce tartışmalarını, içten pazarlıkları, çatışmaları anlatır.

Sabahattin Ali, sevişerek evlenen iki gencin evliliğini odak yapmıştır bu romanda. Birbirlerini iyice tanımadan yapılan evlilik, para sıkıntıları, görüş ayrılıkları başlayınca yıkılmaya yüz tutar. Ayrıca, romanın başkişilerinden Ömer'in arkadaş çevresini de ustaca katarak, toplumsal olayları, çevreyi içine alan bir roman ortaya koyar. Zaman içinde kendisinin ters düştüğü ırkçılık düşüncesini ve bu düşünceye bağlı olanları yermek için olaylar koyarak bazı gereksiz eklemelere girişmiştir. Bunların tartışmalarını, kötü yönlerini uzun uzun anlatır, biraz da romanı şişirir. Birçok rastlantıya yaslanan romanda gereksiz kişiler ve olaylar da görülür.

Bir sevi öyküsü olarak belirtilmesi gereken *İçimizdeki Şeytan*'da bol ve gereksiz konuşmalarla bir yayılma vardır. Bu durum, romanın örgüsünü oldukça seyrek bir duruma sokar. Ancak, Sa-

bahattin Ali, kişilerinin iç yaşamlarını böylece vermeyi düşünmüştür. Romandaki kişilerin, *Kuyucaklı Yusuf*'ta olduğu gibi, tanıdığı gerçek kişilerden seçildiği anlaşılmaktadır. Eski arkadaşlarından Nihal Atsız'ın *İçimizdeki Şeytanlar* adlı kitabında belirttiğine göre, İsmet Şerif Peyami Safa, Nihat Nihal Atsız, Profesör Hikmet Mükrimin Halil ve Hüseyin de Zeki Velidi'dir. Sabahattin Ali, bu kişileri büyük bir tiksinti ile yaşatır. Kişileri yakından tanıdığı ve romanda canlılıkla belirttiği söylenebilir. Dış görüntüleri kadar iç yaşamlarını da romanda verebilmiştir. Bunların dışında kalan kişilerin de ustaca çizildiği görülmektedir. Macide ile Ömer ve bunların yaşamı, ayrıntılarla ve incelikle anlatılmıştır.

İçimizdeki Şeytan, dil bakımından öbür romanlarına ve öykülerine benzer. Duru ve yalın bir dili vardır. Anlatımı da akıcı ve işlektir. Ancak, çok çeşitli düşüncelerin görüldüğü romanda, bu düşünceler gereği gibi eritilememiştir.

Düşünce yönünün ağır bastığı bir roman olan *İçimizdeki Şeytan,* estetik bakımından ilk romanı kadar başarılı görülmemektedir.

Kürk Mantolu Madonna: Hakikat adlı gazetenin 18 Aralık 1940-8 Şubat 1941 tarihli sayılarında bölük bölük yayımlanan, bazı nedenlerle yarıda kesilen bu roman önce 1943'te Remzi Kitabevi tarafından bastırılmıştır.

Öyle anlaşılıyor ki, Sabahattin Ali, bu romanında da tanıdığı insanları ele almıştır. Romandaki sarışın kadının ve Raif'in böyle olduğu söylenmektedir. Roman, Almanya'da başlar. 28 yaşındaki sarışın kadın bir Alman kadınıdır. Romanı anlatan, bir ortaklıkta çalışırken Raif ile tanışır. Bir süre sonra Raif hastalanır ve anlatandan, çalışma yerindeki bazı eşyasını ister. Bu arada bir de defter vardır. Anlatan, bu defteri okumak ister, Raif zorla razı olur ve ertesi gün de ölür.

Defterde Raif'in yaşamöyküsü vardır. Bu defter, romanda aynen verilir. Böylece, Sabahattin Ali, öyküyü kahramanın kendi ağzından aktarmış olur.

Raif Havran'da doğmuştur. Bir süre İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi'nde okumuş, sonra da Almanya'ya gitmiştir. Bir resim sergisindeki bir portre dikkatini çeker, birkaç kez gidip seyreder. Sonra da bir gün portredeki kadına sokakta rastlar. Kadın gülümseyerek geçer yanından. Bir gün kadın bir bara gider, ardından Raif de oraya girer. Perde açıldığında kadını sahnede görür. Raif'in yanına da uğrayan kadın, programdan sonra birlikte çıkmayı önerir. Maria Yahudi asıllıdır ve yalnızdır. Birlikte gezmeye başlarlar ve bir arkadaşlık doğar aralarında. Yılbaşını birlikte geçirirler. Bir ara kadın dışarı çıkar. Raif onu bulup evine getirir. Ama kadın, onu sevemediğini söyleyerek ayrılmalarını ister. Ayrılırlar. Raif üzgün ve âşıktır. İntihara kalkışır. Hastanede kadın onu ziyaret eder. Gene bir araya gelirler. Bu arada Raif'in babasının ölüm haberi gelir. Maria da annesinin yanına gider. Giderken de "Ne zaman çağırırsan gelirim" der. Raif dört gün sonra yurda döner. Bir süre Maria ile mektuplaşır, sonra mektup alamaz ve kendi mektupları da geri gelir. Raif artık bitkisel yaşama başlar. Bir gün, Ankara'da, Almanya'daki eski pansiyon sahibine rastlar ve ondan, Maria'nın ortak çocuklarını doğururken öldüğünü öğrenir. Soğuk sokaklarda dolaşır ve sonra da hastalanır, ölür.

Roman, gerçekten de bir büyük sevi öyküsü niteliğindedir. Sabahattin Ali, bazı yan olaylarla ve uzatmalarla romanı bu boyutlara getirmiştir, tutarlı bir anlatımı vardır. Dili, yalın ve öbür romanlarına göre daha şiirseldir. Ruhsal çözümlemeler dengeli, ayrıntılar özenli ve her şey ölçülüdür. Anlatım temposu ve uyumu çok güzel ayarlanmıştır. Sabahattin Ali, Alman romantikleri-

nin anlatım ve kurgu düzeninden yararlanmıştır. Almancadan çevirdiği *Üç Romantik Hikâye* adlı kitaptaki uzun öyküleri anımsamalıyız burada.

Kürk Mantolu Madonna, dili ve anlatımı ile okuru sarsan ve sürükleyen bir romandır.

Sabahattin Ali'nin öykü kitapları ve romanları dışında üç kitabı daha bulunmaktadır.

Markopaşa Yazıları ve Ötekiler: Bu kitapta, çeşitli tarihlerde değişik dergilerde yayımlanan yazı ve konuşmaları ile kendisinin İstanbul'da yayımladığı *Markopaşa* adlı dergide (bu derginin adı daha sonraları Malumpaşa, Merhumpaşa, Ali Baba da olmuştur) yayımlanan siyasal yazıları yer almıştır. Kitap 1986 tarihinde İstanbul'da basılmıştır.

İki Gözüm Ayşe: Bu kitapta, gençlik yıllarında Ayşe Sıtkı adlı bir arkadaşına yazdığı mektuplar yer almıştır. Kitap 1991 yılında basılmıştır. Çeşitli konulara değinen mektuplarda Sabahattin Ali'nin içtenliği sezilmektedir.

Tarihteki Garip Vakalar: 1936'da basılan ve ilk kitaplarından biri olan yapıtta, bazı olaylarla ilgili derlemelere yer verilmiştir. Sanatı ile ilgisinin bulunduğunu söyleyemeyiz elbette.

Çeviri Kitapları

Minnovan Barnhelm: Alman yazarı Lessing'in bir yapıtının çevirisi olup 1942'de Bakanlık yayınları arasında çıkmıştır.

Üç Romantik Hikâye: Alman yazarları Kleist, Chamisso – Hoffman'ın birer öyküsünün çevirilerini içeren kitap 1943'te Bakanlıkça yayımlanmıştır.

Antigone: Sophocles'in ünlü oyunlarından biri olup 1946'da Bakanlık yayınları arasında çıkmıştır.

Fontamara: İspanyol yazarı İgnazio Silone'nin bu ünlü kitabı 1966'da yayımlanmıştır.

YAPITLARINDAN SEÇMELER

Romanlarından

KUYUCAKLI YUSUF'tan

I

1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede Aydın'ın Nazilli kazasına yakın Kuyucak köyünü eşkıyalar bastılar ve bir karı kocayı öldürdüler.

Kaza kaymakamı Salâhattin Bey, müddeiumumi ile doktoru yanına alarak ertesi gün tahkikata bizzat gitti. Candarma kumandanı izinli olduğu için yanlarında bir başçavuş ve üç candarma neferi vardı.

Siyah kuzu derisi kalpaklarından (ve doktorun fesinden) renkli yağmur suları süzülüyor, şakaklarında garip şekiller çizdikten sonra çenelerinin altında birleşerek göğüslerine damlıyordu.

Yolun iki tarafındaki ıslak söğüt ve hayıt ağaçlarına düşen yağmur damlaları hafif, melankolik bir tıpırtı çıkarıyor, atların kumlu yolda intizamsız izler bırakan ayakları gıcırtılı ve ezik sesler veriyordu.

Köye yaklaştıkça yolun kenarındaki ağaçların cinsi değişti. Şimdi birçok incir ve ceviz ağaçları, yolun kenarında koyu yeşil iki duvar gibi yükseliyor, hatta bazı yerlerde iri cevizler tabii bir kemer vücuda getiriyordu.

Bu kasvetli ve şıpırtılı günde hiç ses çıkarmadan ilerleyen kafileyi görmek insana elinde olmayan bir ürkeklik veriyordu: Yaşı otuz beşten fazla olmamasına rağmen kalpağının kenarından bembeyaz saçları görünen kaymakam en ileride, başı önüne eğili ve gözleri atının ıslak ıslak sivrilen kulaklarında, gidiyordu. Müddeiumumi sağında ve biraz acemice ve korkak, atın üzerinde sallanıyor, bir türlü ateş almayan çakmağından sigarasını yakmaya uğraşıyordu. Doktor ise kalender, gün görmüş bir adamdı. Güzel tambur çalardı; şimdi de bıyıklarından sular akarak hafif hafif ıslık çalıyor, bugünlerde çalıştığı, kemençeci usta Nikolaki'nin mahur saz semaisini tekrar ediyordu.

Arkadan gelen dört candarma, yamçılarına bürünmüş ve martinlerini sırtlarına çaprazlama asmışlardı. Yamçılar atların kasıklarına kadar uzandığı ve tüylü, siyah bir ehram halinde süvarisi ile hayvanını birleştirdiği için bir tek mahlûk gibi görünüyorlardı.

İki saat kadar sonra Kuyucağa geldiler. Çamurlu sokaklarda hiç kimseler yoktu; yalnız çıplak ayaklı küçük bir kız çocuğu elinde bir değnek ile, mütemadiyen bağıran ve kanatlarını telaşla çarparak koşan birkaç kazı kovalıyor, onları bir bahçe çitinin alt tarafındaki ufak delikten içeri sokmak istiyordu. Atları görünce, ekşi kokusu ta uzaklara kadar yayılan bir gübre yığınının üzerine çıktı; değneğini ayaklarının ucuna dayadı ve büyük gözlerle geçenlere bakmaya başladı. Atlılar köşeyi dönünce kazları olduğu gibi bıraktı, elinden değneğini atarak evine koştu.

Gelenler hiç dinlenmeden, muhtarı da alarak cinayet yerine gittiler. Burası köyün kenarındaki küçük, bahçeli bir evceğizdi. İki kanatlı siyah bir kapıdan ufak, fakat çiçekli bir bahçeye giriliyor; iki sıra şimşir fidanlarının ve birkaç küçük kayısı ağacının arasından geçildikten sonra karşıya tah-

ta bir merdiven çıkıyordu. Merdivenin üst başında önlerine ilk gelen odaya girdiler. Gördükleri manzara hepsinin, hatta bu gibi şeylere alışık olan candarmaların bile tüylerini ürpertti:

Kapıdan girince sağ tarafta bir yük, onun biraz ötesinde yüksek bir konsol vardı. Konsolun üzerinde bir cam fanusun altına konulmuş eski usul bir saat, kırmızı gaz bezleriyle örtülü, abajurlu iki petrol lambası, sarı yaldız çerçeveli büyükçe bir ayna ve aynanın üst tarafında, duvarda, kılıflarıyla asılmış bir çift çakmaklı tabanca duruyordu. Karşıda, perdeleri tamamen inik olan pencerelerin önünde, bütün duvar boyunca uzanan, üzerine halı döşeli alçak bir sedir ve sedirin köşelerinde pazen yüzlü minderlerle yastıklar, yastıkların üzerinde ise fiyango yapılmış sırma işlemeli yağlıklar vardı. Sedirle kapı arasında, ayakucu kapıya doğru bir yatak duruyor; yatağın üzerini tamamen örten ve uçları biraz da yere uzanan yorganı, hareketsiz iki insan vücudu kabartıyordu.

Yatağın kenarından başlayıp odanın ortasına kadar yayılan ve orada ufak bir gölcük meydana getiren pıhtılaşmış kanlar bu odada birtakım hadiseler olduğunu söylüyordu.

Fakat odaya girenleri dehşet içinde bırakan ne bu bir miktar kan, ne de yorganın altında görünmeden kabaran bu iki vücuttu; onlar sedirin köşesinde diz çöküp oturan ve kendilerine sabit gözlerle bakan küçük bir çocuk görmüşlerdi.

Kaymakam ıslak kalpağını biraz geriye attı, çocuğa doğru yürüdü, bu esnada doktor da yorganın kenarını kaldırarak ölüleri muayeneye başlamıştı.

Kaymakam sordu:

"Sen kimsin oğlum?"

"Ben Yusufum!"

"Kim Yusuf?"

"Etem Ağanın oğlu Yusuf!"

Kaymakam şaşırmış gibi suallerini kesti. Çocuk ölenlerin oğlu idi.

"Burada ne bekliyorsun?"

Eliyle ölüleri gösterdi:

"Nah, bunları bekliyorum!"

"Ne zamandan beri buradasın?"

"Akşamdan beri... Vukuattan sonra candarmaya koştum, haber saldım, sonra yine geldim. Fıkaraları nasıl yalnız bırakayım..."

"Korkmuyor musun?"

"Anamla babam, nesinden korkayım...

"Vukuat olduğu zaman da burada mıydın?"

"Yanıbaşımızdaki odadaydım. Anam bağırınca uyandım, koştum geldim ama, imansızlar ben gelene kadar babamı da, anamı da kesmişler."

"Sana bir şey yapmadılar mı?"

"Biri bana da saldırdı ya, aşağıdan başka biri geldi, öbürünü aldı götürdü."

"Elinde ne var?"

Çocuk ehemmiyet vermek istemeyen bir tavırla başını salladı ve elini uzattı:

"Odaya girdiğimde anam daha canlı idi. Debeleniyordu. Hemen eşkıyanın üstüne atıldım, azıcık boğuştuk, ama anacağızım depreşmez oldu, ben de yakasını bıraktım. Sonradan bir baktım, döğüşürken parmağım kesilmiş. Çok acıdı ama, şimdi biraz hafifledi..."

İleri doğru uzattığı sağ elinden kanlı paçavralar düştü. Başparmağının kopuk bir et parçası halinde aşağı sallandığını görünce hepsi hayret dolu bir ürperme geçirdiler.

Doktor, ölülerin üstüne yorganı tekrar çekerek çocuğun yanına geldi, kopuk parmağı tamamen kesti ve eli yıkamağa, sarmağa başladı. Çocuk bu esnada hayret veren bir itidal ve lakaytlık gösteriyor, yalnız arasıra şiddetle dişlerini sıkıyor

ve sapsarı kesiliyordu. Bu dayanılmaz acı hamlelerinden sonra, sanki zaafını göstermiş olmaktan ve siyah gözlerini nemleyen yaşlardan utanmış gibi, soluk ve çok ince dudaklarına bir tebessüm geliyordu. Yüzüne hayretle bakan doktora:

"Bir şey değil doktor bey, bir parmaktan ne çıkar?" dedi.

"Bir şey çıkmaz ama oğlum, sen biraz fazla kan kaybetmişsin!"

Kaymakama döndü:

"Ayakta nasıl durabildiğine hayret ediyorum."

Bu esnada müddeiumumi sordu:

"Bizden evvel buraya giren oldu mu?"

Muhtar atıldı:

"Ben girdim ama, her şeyi olduğu gibi bıraktım. Geldiğim zaman odayı böyle bulmuştum."

Müddeiumumi çocuğa döndü:

"Bunları sen mi yatağa koydun?"

"A-ah... Zaten yataktalardı. Ben başlarını yastığa getirdim, yorgancağızı üstlerine çektim. Uyusun fıkaracıklar gayri. Ne yapalım?"

Bunları söylerken tavrında bir kalenderlikten ziyade bir irade, birçok büyük ve düşünceli adamları gıptaya sevk edecek bir irade görünüyordu. Çaresiz bir şey için, hem de bu kadar şehirlinin karşısında teessür göstermek herhalde izzetinefsine dokunuyordu.

Kaymakam tekrar sordu:

"Senin kimin kimsen var mı?"

"Bunlardan gayri kimsem yoktu!"

Çocuğun bu metaneti orada bulunanların kalbini parçalıyordu. Zaten, bir felakete sükûn ve itidalle tahammül edenlerin manzarası, o felaket için ağlayıp çırpınanların manzarasından çok daha korkunç ve ezicidir. Kuru ve sabit gözlerin arkasında nasıl bir ateşin yandığı; yavaşça kalkıp inen göğsün içinde nelerin kaynadığı bilinmediği

için, insan mütemadi bir ürkeklik ve tereddüt içinde üzülür...

Kaymakam küçük Yusufun elinden tuttu, kendine doğru çekti. Gözleri yaşarmış gibiydi.

"Gel benimle öyleyse..." dedi.

"Nereye geleyim?"

"Benimle gel... Benim yanımda kal. Ben seni baban gibi severim, olmaz mı?"

"Beni babam gibi sevemezsin ama, geleyim. Senin de kimin kimsen yok mu?"

"Var, var ama sen de gel. Benim oğlum ol. Benim hiç erkek çocuğum yok!"

Yusufu çenesinin altından tuttu, başını yukarıya doğru kaldırdı. Fakat Yusuf silkindi ve başını çekti. Yavaş yavaş odanın bir köşesine çekildi. Tahkikat bitip hiçbir iz bulunmadan kasabaya dönerlerken Yusuf da beraberdi. Köyden tedarik edilen küçük bir atın üzerinde dimdik duruyordu. Yalnız gece, kaymakamın evinde yatağa yatırıldığı zaman, kendini kaybetti ve iki gün ateşler içinde sayıkladı.

İÇİMİZDEKİ ŞEYTAN'dan

I

Öğleden evvel saat on birde Kadıköy'ünden Köprü'ye hareket eden vapurun güvertesinde iki genç yanyana oturmuş konuşuyorlardı. Deniz tarafında bulunanı şişmanca, açık kumral saçlı, beyaz yüzlü bir delikanlı idi. Bağa bir gözlüğün altında daima yarı kapalı gibi duran ve eşya üzerinde ağır ağır dolaşan kahve rengi miyop gözlerini vakit vakit arkadaşına ve solda, güneşin ziyası altında uzanan denize çeviriyordu. Düz ve biraz uzunca saçları, arkaya atılmış olan şapkasının altından dökülerek sağ kaşını ve gözkapağının bir kısmını örtüyordu. Çok çabuk konuşuyor ve söz söylerken dudakları hafifçe büzülerek ağzı güzel bir şekil alıyordu.

Arkadaşı ise ufak tefek, zayıf, kolları sinirli hareketlerle mütemadiyen oynayan, gözleri her şeye keskin bir bakış fırlatan, soluk yüzlü bir gençti.

Her ikisi de yirmi beş yaşından fazla göstermiyorlardı ve boyları ortaya yakındı.

Şişmancası, gözlerini denizden çevirmeyerek anlatıyordu:

"Kendimi tutmasam kahkahayı koparacaktım. Tarih müderrisi sualleri biribiri arkasına sıraladıkça kız şaşırıyor, dört tarafından yardım ister gibi başını çeviriyordu. Bir kere bile notları açıp okumadığını bildiğim için bal gibi çaktı dedim. Bir de gözüm arkada oturan Ümit'e ilişti, ne göreyim, kaşıyla, gözüyle profesöre işaretler yapı-

yor. İstediği de oldu azizim, hoca birkaç sudan şey sorup cevaplarını kendisi verdi ve kızı mezun etti."

"Ümit'e pek mi tutkun?"

"Her kıza tutkun... Biraz yüzüne bakılır olursa...

Sonra elini arkadaşının dizine vurarak, hikâyesine devam ediyormuş gibi bir eda ile,

"Hayat beni sıkıyor..." dedi. "Her şey beni sıkıyor. Mektep, profesörler, dersler, arkadaşlar... Hele kızlar... Hepsi beni sıkıyor... Hem de kusturacak kadar..."

Bir müddet durdu. Eliyle gözlüğünü oynattı ve devam etti:

"Hiçbir şey istemiyorum. Hiçbir şey bana cazip görünmüyor. Günden güne miskinleştiğimi hissediyorum ve bundan memnunum. Belki bir müddet sonra can sıkıntısı bile hissedemeyecek kadar büyük bir gevşekliğe düşeceğim. İnsan bir şey yapmalı, öyle bir şey ki... Yoksa hiçbir şey yapmamalı. Düşünüyorum: elimizden ne yapmak gelir? Hiç!... Milyonlarca senelik dünyada en eski şey yirmi bin yaşında... Bu bile biraz palavralı bir rakam. Geçen gün bizim felsefe hocasıyla konuşuyordum. Lafı gayet ciddi tarafından açtım ve 'hikmeti vücudumuz'u araştırmaya çalıştım. Dünyaya ne halt etmeye geldiğimiz sualine o da cevap veremedi. Yaratmak zevkinden, hayatın bizatihi bir hikmet olduğu hakikatinden dem vurdu, fakat çürük. Ne yaratacaksın? Yaratmak yoktan var etmektir. En akıllımızın kafası bile bizden evvelkilerin depo ettiği bir sürü bilgi ve tecrübenin ambarı olmaktan ileri geçemez. Yaratmak dediğimiz şey de bu mevcut malları şeklini değiştirerek piyasaya sürmekten ibaret. Bu gülünç iş bir insanı nasıl tatmin eder bilmiyorum. Bize ziyasını beş bin senede gönderen yıldızlar varken, en kabadayısı elli sene sonra kütüphanelerde çürüyecek ve nihayet beş yüz sene sonra adı unutulacak eserler

yazarak ebedi olmaya çalışmak, yahut üç bin sene sonra, kolsuz bacaksız, bir müzede teşhir edilsin diye, ömrünü çamur yuğurmak ve mermere kalem savurmakla geçirmek bana pek akıllı işi gibi gelmiyor."

Sesine mühim bir eda vererek ağır ağır mırıldandı:

"Bana öyle geliyor ki, hakikaten yapabileceğimiz bir tek iş vardır, o da ölmek. Bak, bunu yapabiliriz ve ancak bu takdirde irademizi tam bir şey yapmakta kullanmış oluruz. Ben ne diye bu işi yapmıyorum diyeceksin! Demin söyledim ya, müthiş bir gevşeklik içindeyim. Üşeniyorum. Atalet kanunu icabı sürüklenip gidiyorum. Eeeeh."

Ağzını müthiş bir surette açıp esnedi. Ayaklarını uzattı. Karşısında otururak Ermenice bir gazete okuyan yaşlıca bir adam bu genişleme karşısında hemen toplandı ve genç adama ters bir bakış fırlattı.

Arkadaşı bütün bu sözlere, belki onuncu defa dinlediği için pek kulak asmamış, gözlerini etrafta gezdirmeye ve kafasında birtakım fikirleri toplamak ister gibi ara sıra kaşlarını çatarak mırıldanmaya devam etmişti.

Yanındakinin nutku bitince manalı bir tebessümle,

"Ömer," dedi, "Paran var mı? Bu akşam bir rakı içelim."

Ömer biraz evvelki derin sözlerine pek yakışmayan pişkin bir tavırla,

"Yok ama, birini kafesleriz. Ben bugün daireye uğrasam kolaydı, fakat hiç niyetim yok."

Zayıf genç, mühim bir tavırla başını sallayarak,

"Seni yakında sepetlerler. Bu kadar asmak olur mu? Zaten bütün daireler Darülfünuna devam eden memurları yakalarından atmak için bahane arıyorlar. Senin gibi postanede çalışanların

vaziyeti büsbütün berbat. Orada vakit her yerden pahalıdır. Yahut böyle olması icap eder."

Sonra gülerek ilave etti:

"Tevekkeli değil, Beyazıt'tan gönderdiğimiz mektuplar Eminönü'ne kırk sekiz saatte varıyor. Senin gibi gayretli memurlar sağ olsun."

Ömer gayet sakin cevap verdi:

"Benim mektuplarla alâkam yok. Ben muhasebedeyim. Akşama kadar defter dolduruyorum. Akşamları da arasıra veznedara yardım ediyorum. Para saymak tatlı bir şey Nihat'çığım."

Nihat birdenbire canlanmış gibi,

"Enteresan şey... dedi. "Umumiyetle para enteresan bir şeydir zaten. Çok kere cebimden bir lira alır, önüme koyarak onu saatlerce seyredérim. Hiçbir fevkaladeliği yok. Birtakım hünerli çizgiler, tıpkı mekteplerdeki resmi hatti vazifeleri gibi. Belki biraz daha ince ve karışık... Sonra bir resim. Birkaç satır muhtasar yazı ve bir iki imza... Üzerine biraz fazla eğilince insanın burnuna ağır bir yağ ve kir kokusu da vurur. Fakat ne muazzam şeydir bu kirli kâğıt azizim, bir düşün!"

Bir müddet gözlerini yumdu.

"Mesela herhangi bir gün müthiş bir iç sıkıntısı seni boğar. Hayat sana karanlık, manasız gelir. İnsan, biraz evvel senin zırvaladığın gibi felsefeler yapmaya başlar. Hatta yavaş yavaş onu da yapamaz ve canı ağzını açmayı bile istemez. Hiçbir insanın, hiçbir eğlencenin seni canlandıramayacağını sanırsın. Hava sıkıcı ve manasızdır. Ya fazla sıcak, ya fazla soğuk ve yağmurludur. Gelip geçenler suratına salak salak bakarlar ve on para etmez işlerin peşinde, bir tutam otun arkasından koşan keçiler gibi dilleri bir karış dışarı fırlayarak dolaşırlar. Aklını başına derleyip bu pis ruh haletini tahlil etmek istersin. İnsan ruhunun çözülmez düğümleri bir muamma gibi önüne serilir. Kitaplarda okuduğun depresyon kelimesine bir cankurtaran simidi gibi sarılırsın. Çünkü neden-

se hepimizde maddi olsun, manevi olsun, bütün dertlerimize bir isim takmak merakı vardır, bunu yapamazsak büsbütün çılgına döneriz. Maamafih insanlarda bu merak olmasa doktorlar açlıktan ölürlerdi. Bu depresyon kelimesine yapışıp iç sıkıntısının uçsuz bucaksız denizinde bocalarken karşına uzun zamandan beri görmediğin bir ahbap çıkar. Kılık kıyafetinin düzgünce olduğunu görür görmez derhal aklına kendi meteliksizliğin gelir ve gafil dostundan, talihin varsa, bir iki lira borç alırsın... İşte ondan sonra mucize başlar. Şiddetli bir rüzgâr ruhundan bir sis tabakasını sıyırıp götürmüş gibi içinin birdenbire aydınlandığını, bir hafiflik, bir genişlik duyduğunu görürsün. Eski sıkıntı pır diyip uçmuştur. Gözlerin etrafa memnuniyetle bakar ve sen de gevezelik edecek bir arkadaş aramaya başlarsın. İşte iki gözüm, ciltlerle kitabın, saatlerce tefekkürün yapamadığı işi iki kirli kâğıt başarır. Sen ruhumuzun bu kadar ucuz bir bedel mukabilinde takla atmasını haysiyetine yediremediğin için belki daha asil sebepler peşinde koşarsın, gökyüzünde birkaç yüz metre daha yükselen bir bulut, yahut o esnada aklına gelen zekice bir fikir sana bu değişmenin sebebi gibi görünmek ister. Fakat söz aramızda, iş bunun tamamıyla aksinedir, cebimize giren iki lira sayesindedir ki havanın biraz açıldığını görmek, rüzgârın serinliğini hissetmek, hatta akıllıca şeyler düşünmek mümkün olmuştur Kalk, iki gözüm, iskeleye geldik. Günün birinde ya çıldıracağız, ya dünyaya hâkim olacağız. Şimdilik bir rakı parası bulmaya çalışalım ve parlak istikbalimizin şerefine birkaç kadeh içelim."

KÜRK MANTOLU MADONNA'dan

Şimdiye kadar tesadüf ettiğim insanlardan bir tanesi üzerimde belki en büyük tesiri yapmıştır. Aradan aylar geçtiği halde bir türlü bu tesirden kurtulamadım. Ne zaman kendimle başbaşa kalsam, Raif Efendinin saf yüzü, biraz dünyadan uzak, buna rağmen bir insana tesadüf ettikleri zaman şaşkınca tebessüm etmek isteyen bakışları gözlerimin önünde canlanıyor. Halbuki o hiç de fevkalade bir adam değildi. Hatta pek alelade, hiçbir hususiyeti olmayan, her gün etrafımızda yüzlercesini görüp de bakmadan geçtiğimiz insanlardan biri idi. Hayatının bildiğimiz ve bilmediğimiz taraflarında insana merak verecek bir cihet olmadığı muhakkaktı. Böyle kimseleri gördüğümüz zaman çok kere kendi kendimize sorarız: "Acaba bunlar neden yaşıyorlar? Yaşamakta ne buluyorlar? Hangi mantık, hangi hikmet bunların yeryüzünde dolaşıp nefes almalarını emrediyor?" Fakat bunu düşünürken yalnız o adamların dışlarına bakarız; onların da birer kafaları, bunun içinde, isteseler de istemeseler de işlemeğe mahkûm birer dimağları bulunduğunu, bunun neticesi olarak kendilerine göre bir iç âlemleri olacağını hiç aklımıza getirmeyiz. Bu âlemin tezahürlerini dışarı vermediklerine bakıp onların manen yaşamadıklarına hükmedecek yerde, en basit bir beşer tecessüsü ile, bu meçhul âlemi merak etsek, belki hiç ummadığımız şeyler görmemiz, beklemediğimiz zenginliklerle karşılaşmamız mümkün olur. Fakat insanlar nedense daha ziyade ne bulacaklarını tahmin ettikleri şeyleri araştırmayı tercih ediyorlar.

Dibinde bir ejderhanın yaşadığı bilinen bir kuyuya inecek bir kahraman bulmak, muhakkak ki, dibinde ne olduğu hiç bilinmeyen bir kuyuya inmek cesaretini gösterecek bir insan bulmaktan daha kolaydır. Benim de Raif Efendiyi daha yakından tanımam sadece bir tesadüf eseridir.

Bir bankadaki küçük memuriyetimden çıkarıldıktan sonra –neden çıkarıldığını hâlâ bilmiyorum, bana sadece tasarruf için dediler, fakat haftasına yerime adam aldılar– Ankara'da uzun müddet iş aradım. Beş on kuruş param, yaz aylarını sürünmeden geçirmemi temin etti, fakat yaklaşan kış, arkadaş odalarında sedir üzerinde yatmanın sonu gelmesini icabettiriyordu. Bir hafta sonra bitecek olan lokanta karnesini yenileyecek kadar bile param kalmamıştı. Sonu çıkmayacağını bile bile girdiğim birçok kabul imtihanlarının hakikaten sonu çıkmayınca nedense gene üzülüyor; arkadaşlardan habersiz olarak, tezgâhtarlık için müracaat ettiğim mağazalardan red cevabı alınca yeis içinde gece yarılarına kadar dolaşıyordum. Birkaç tanıdık tarafından arasıra davet edildiğim içki sofralarında dahi vaziyetimin ümitsizliğini unutamıyordum. İşin garibi, sıkıntımın arttığı ve ihtiyaçlarımın beni bugünden yarına çıkarması bile imkânsız hale geldiği nispette, benim de çekingenliğim, mahcupluğum artıyordu. Evvelce bana iş bulmaları için müracaat ettiğim ve hiç de fena muamele görmediğim bazı tanıdıklara sokakta rasladığım zaman başımı önüme eğip hızla geçiyordum; evvelce bana yemek yedirmelerini serbestçe rica ettiğim ve sıkılmadan ödünç para aldığım arkadaşlarıma karşı bile değişmiştim. "Vaziyetin nasıl?" diye sordukları zaman, acemi bir gülümseme ile: "Fena değil... Tektük muvakkat işler buluyorum!" diye cevap veriyor ve hemen kaçıyordum. İnsanlara ne kadar çok muhtaç olursam onlardan kaçmak ihtiyacım da o kadar artıyordu.

Bir gün, akşamüstü, istasyonda Sergievi ara-

sındaki tenha yolda ağır ağır yürüyor, Ankara'nın harikulade sonbaharlarını doya doya içime çekerek ruhumda nikbin bir hava yaratmak istiyordum. Halkevinin camlarında aksederek beyaz mermer binayı kan rengi deliklere boğan güneş, akasya ağaçlarının ve çam fidanlarının üzerinde yükselen ve buğu mudur, toz mudur, ne olduğu belli olmayan duman, herhangi bir inşaattan dönen ve parça parça elbiselerinin içinde sessiz ve biraz kambur yürüyen ameleler, üstünde yer yer otomobil lastiği izleri uzanan asfalt... Bunların hepsi mevcudiyetlerinden memnun görünüyorlardı. Her şey, her şeyi olduğu gibi kabul emekteydi. Şu halde bana da yapacak başka bir şey kalmıyordu. Tam bu sırada yanımdan hızla bir otomobil geçti. Başımı çevirip baktığım zaman camın arkasındaki çehreyi tanıdığımı zannettim. Nitekim araba beş, on adım gittikten sonra durdu, kapısı açıldı; mektep arkadaşlarımdan Hamdi; başını uzatmış beni çağırıyordu.

Sokuldum.

"Nereye gidiyorsun?" diye sordu.

"Hiç, geziniyorum!"

"Gel, bize gidelim!"

Cevabımı beklemeden bana yanında yer açtı. Yolda anlattığına göre, çalıştığı şirketin bazı fabrikalarını dolaşmaktan geliyordu:

"Geleceğimi eve telgrafla bildirmiştim, herhalde hazırlık yapmışlardır. Yoksa seni davet etmeye cesaret edemezdim!" dedi.

Güldüm.

Evvelce sık sık görüştüğüm Hamdi'yi, bankadan ayrıldığımdan beri görmemiştim. Makine vesaire komisyonculuğu yapan, aynı zamanda orman ve kereste işleriyle uğraşan bir şirkette müdür muavini olduğunu ve oldukça iyi bir para aldığını biliyordum. İşsiz zamanımda kendisine müracaat etmeyişim de hemen hemen bunun içindi: iş bulmasını rica etmeye değil de, para yardımı yapmasını istemeye geldim zanneder diye çekinmiştim.

"Hep bankada mısın?" diye sordu.

"Hayır, ayrıldım!" dedim.

Hayret etti:

"Nereye girdin?"

İstemeye istemeye cevap verdim:

"Açıktayım!"

Beni baştan aşağı bir süzdü, kılık kıyafetime baktı, evine davet ettiğine pişman olmamış olmalı ki, elini dostça bir tebessümle omuzuma vurarak:

"Bu akşam konuşup bir çare buluruz, aldırma!"

Halinden memnun ve kendinden emin görünüyordu. Demek artık tanıdıklara yardım lüksünü bile yapacak hale gelmişti. Gıpta ettim.

Küçük, fakat şirin bir evde oturuyordu. Biraz çirkin, fakat canayakın bir karısı vardı. Hiç çekinmeden yanımda öpüştüler. Hamdi beni yalnız bırakarak yıkanmaya gitti.

Beni karısına tanıtmadığı için, ne yapacağımı bilmeden, misafir odasının ortasında dikilip kaldım. Karısı da kapının yanında duruyor belli etmeden beni süzüyordu. Bir müddet düşündü. Galiba zihninden "Buyurun, oturun!" demek geçti. Fakat sonra buna lüzum görmeyerek yavaşça dışarı süzüldü.

Öykülerinden

KAĞNI*

Bir tarla meselesi yüzünden Savrukların Hüseyin, Arkbaşında Sarı Mehmet'i vurdu.

Otuz evli köy birbirine girdi. Şaşırdılar. Herkes korku içinde candarmaların gelmesini bekliyordu. Halbuki karakol buraya altı saat uzakta idi; köyden kimse cinayet haberini götürmedikçe on beş gün bile uğramazlardı. Bu, köylünün aklına en geç geldi; ondan sonra köyün ihtiyarları kahvede Hüseyin'in babası Mevlût Ağanın etrafına toplandılar. Sarı Mehmet'in bir tek ihtiyar anasından gayri kimsesi yoktu. Onu karşılarına aldılar; davacı olmaması için kendisine nasihat etmeğe başladılar. İmam:

"Ülen kocakarı! –diyordu–. Dava edersen ne kazanacaksın? Kim gider de Mevlût Ağanın oğlu adam vurdu diye şahitlik eder? Etse bile sen ayda bir iki defa kasabaya gidip her seferde dört beş gününü gâvur edersen tarlanı kim eker, işine kim bakar? Kasaba iki günlük yol, gidersin, şahitlerin gelmedi, haftaya uğra derler, mahkemen talik olur. Sen gününü şaşırıp gidemezsin, candarma seni alır götürür, gayri kendin istesen bile yakanı sıyıramazsın, evin barkın yıkılır. İşte bir kazadır oldu. Cenabıhak böyle istemiş, Allahın emrine

* Kağnı adlı yapıtından.

mahkeme ile mi karşı koyacaksın? Ne yapsan oğlun geri gelmez. Gel bu işi kapatalım. Sarı Mehmet'in sana zaten bir faydası yoktu ki, düğünde seyranda gezer, sattığın iki şinik ekinin parasını avratlara yedirirdi. Bak Mevlût Ağa bundan sonra seni hep kollayacağını söylüyor. Ne dersin?"

Bütün bu sözleri oturduğu yerde başını sallayarak dinleyen ve çapaklı, ağlamaktan kızarmış gözlerini, budaklı bir dala benzeyen iri mafsallı, çatlak derili elleriyle silen kocakarı, imam lafını bitirdikten sonra da hep aynı şekilde sallanmakta devam ediyordu. Bir demet kuru ot gibi başındaki yamalı ve kirli örtünün altından fırlayan kınası solmuş kır saçlarını yüzünden ve ıslak yanaklarından çekti. Anlaşılmaz şeyler mırıldandı.

Orada oturanlardan birkaçı daha kocakarının karşısına geçip çömelerek yarı kandırır, yarı tehdit eder şekilde uzun uzun söylendiler: "Öyle değil mi, ha? Diyiversene, ha! Aklın yattı mı? Diyiversene!" diye diller döktüler.

Bu sırada ölü dışarıda, kahvenin bahçesindeki peykede bir hasırın üstünde yatıyordu. Üstüne eski ve pis bir keçe örtmüşlerdi. Başucunda iki üç sinek dolaşıyor, vınlıyordu. Biraz ötede, güneşten gözlerini kırpıştıran bir sürü ufak çocuk, ellerinde boylarından büyük değneklerle ve hiç seslerini çıkarmadan bu üstü örtülü ölünün, keçenin alt ucundan fırlayan ayaklarına bakıyorlardı. Tabanları ve topuğu tamamen delik kalın bir yün çorabın içinde donuk bir sarılık alan bu hareketsiz ayaklar ve bunların üzerinde uçan ve kalkıp inerken güneşe rastlayınca yemyeşil parlayan sinekler onları eğlendiriyordu. Arasıra içlerinden biri uzaklardan kendisini çağıran anasının sesine koşuyor, biraz sonra yine koşup gelerek eski yerini ve kımıldamayan tavrını alıyordu.

Kahvedekiler yavaş yavaş çıktılar. Kocakarı oğlunun başucuna gidip oturdu. Bir eliyle sinekleri kovmağa, öteki eliyle ihtiyarlıktan ve hastalık-

tan bir nohut kadar ufalmış olan gözlerini silmeğe başladı. Bir hastanın başını bekliyor gibiydi. Elini ağır ağır sallayarak sinekleri kovalıyordu. Bir ihtiyar, kısık sesiyle bağırarak çocukları evlerine gönderdi. Diğerleri de yavaş yavaş dağıldılar. Birkaç delikanlı cenazeyi alıp evine götürdüler. Akşama doğru her şey eski haline gelmişti. Sanki uzun bir hastalıktan sonra eceliyle ölmüş kadar sükûnetle ölü yıkandı ve gömüldü. Mevlût Ağa ezandan evvel Sarı Mehmet'in anasına iki sütlü keçi ile bir torba un ve bir kesekâğıdı şeker yolladı.

Bir ay kadar sonra idi, köye iki süvari candarma geldi. Kahvenin önünde indiler. Bunları görünce muhtarın yüreği "hop" dedi, çünkü bunlar karakolun candarmaları değildi, herhalde vilayetten geliyorlardı. Candarmaların biri kahvede hemen kâğıt kalem çıkardı, muhtardan başlayarak herkesin ifadelerini almağa koyuldu. Öbür candarma köyün meydanında aşağı yukarı dolaşıyordu.

Mesele derhal köye yayıldı. Savrukların Hüseyin'le kavgalı olan ve kasabada pabuççuluk yapan Garip Mehmet, köylülerden duyduğu cinayet işini hemen hükümete bildirmişti. Müddeiumumi evvela kendisi doktoru da alıp gelecekti. Sonra ağustosun bu sıcağında at üstünde günlerce yolculuğu pek gözüne kestiremedi; işi tahkik etmelerini söyleyerek açıkgöz iki candarma yolladı. Doktor, daha ihtiyatlı bulunmak için, eğer bir cinayet varsa cesedi çıkarıp kasabaya getirmelerini candarmalara sıkı sıkı tembih etti.

Sarı Mehmet'in anası ifadesinde hiçbir şey söylemedi. Yalnız, "Ben kimseden davacı değilim!" dedi. "Oğlun eceliyle mi öldü, vuruldu mu?" sorgusuna bile aynı cümle ile mukabele ediyordu. Oğlunun acısı daha içinden çıkmamıştı, fakat hükümet kapısına düşmek ona oğlunun ölümünden çok daha korkunç geliyordu. Otuz sene evvel bir

kere kasabanın pazarında köylülerden biri bir torba bulgur çaldırmış ve bunu şahit göstermişti. O zaman tam altı ay mahkemeye gidip geldiğini ve tarlaların yüzüstü kaldığını düşünüyordu. Halbuki o zaman daha gençti de...

Sonra Mehmet geri gelecek değildi, Mevlût Ağayı düşman etmekten de hayır çıkmazdı; sonra köyde açlıktan ölürdü. Onun için hep inkâr etti.

İkindi üstü candarmalar mezarlığa gidip köylülerle Mehmet'in ölüsünü mezardan çıkarttılar. Ancak yarım metre kadar toprağın altında olan ceset, şiddetle taaffün ediyordu. Herkes beş on adım geri çekildi. Candarmalar Mehmet'in anasını çağırarak, "Koş bakalım kağnıyı! Oğlunu kasabaya götüreceksin... Doktor muayene edecek!" dediler.

Kadın, "Yavrumu mezarında bile rahat komadılar!" diye iki yanını dövüyor ve bütün Anadolu kadınları gibi ses çıkarmadan, pek az hıçkırarak ve çömelerek ağlıyordu. Mütemadiyen sallanmakta ve çatlak, kuru yumruklarını ağzına ve gözlerine götürmekte idi. Candarmanın biri ayağıyla hafifçe arkasından dokundu: "Kalk bakalım!" dedi.

Kadın kağnısını koştu, oğlunun kurtlanmış ölüsünü parça parça olmuş bir yorgana sardı, eski bir şilteyi kağnıya serdi, ölüyü onun üzerine yatırarak hepsini birden bağladı. Bunları yaparken ikide birde duruyor ve bir müddet ağlayıp kendi kendine söylendikten sonra tekrar başlıyordu. Gece olduktan sonra yalnızca yola düzüldü. Candarmalar daha evvel muhtarı, imamı, Savrukların Hüseyin'i birbirine bağlayarak önlerine katmışlar ve yollanmışlardı.

İhtiyar kadın, iki sıska ve birer eşek kadar küçük öküzün çektiği kağnının arkasında çıplak ayakları taşlara takılarak; elinde değnek, ağlamaktan kısılmış sesiyle öküzlere bağırmağa çalışarak, yürüyordu. Yaz gecelerinin parlak ay ışığı

altında çakalların sesini bastıran bir gıcırtı ile ağır ağır ilerleyen bu kağnı, hiç de bir ölü taşıra benzemiyordu: Öküzler sırtlarına vuran aydınlık altında canlı ve gürbüz; yamalı yorgan ve köhne kağnı fevkalade kıymetli bir madenden yapılmış gibi güzel ve yeni görünüyorlardı. Kadının gölgesi, elindeki değnekle beraber, beyaz taşların, çalıların üzerinden atlayarak metrelerce uzanıyor, raksediyor gibi sıçrıyordu.

Halbuki altmışlık kadın, kağnıdan yayılan ağır koku ile sersemlemiş, sendeleye sendeleye yürüyor, bazen birdenbire hızlanan öküzlerin yanında gitmeğe çabalıyordu. Yavaş yavaş ayakları sürüklenmeğe, ağlamaktan, içine akıta akıta ağlamaktan daralan göğsü nefes alamamağa başladı.

Kağnının kenarına tutunarak biraz daha yürüdü. Ayakları birbirine dolaşıyordu. Öküzlere "oooha" diye bağırmak istedi, sesi boğazından çıkmadı; elleri kağnıdan kurtuldu, yere yuvarlandı, tozların içinde tekrar ayağa kalkarak koştu. Karşıdan doğru yeni çıkan serin bir rüzgâr üç etekli entarisini ve şalvarının paçalarını uçuruyor, yırtık yazma başörtüsünü siyah bir bayrak gibi dalgalandırıyordu. Kağnıya yetişemeden tekrar düştü, yüzü yolun beyaz ve kül gibi ince tozlarına gömüldü.

Kağnı, taşlara çarptıkça, üzerinde bağlı ölüyü iki tarafa fırlatarak ve yükselip alçalan uzun, yanık gıcırtılar çıkararak ve ay ışığının altında ve gecenin sessizliği içinde arkasında hafif bir toz bulutu bırakarak, ağır ağır kendi bildiğine ilerliyordu.

1935

KAZLAR*

Dudu, elinde mektupla hızlı hızlı öğretmenin evine gitti:

"Şunu okur musunuz? -dedi-, Seyit'ten geliyor!"

Köyde bekârlıktan canı çıkan öğretmen, Dudu'nun çenesinin altından doğru görünen göğsüne yandan bir göz attı. Kadının esmer teninde elbiselerinin hafifçe gölgelediği bir yol, öğretmeni bir iki kere yutkundurdu. Sonra elini uzatarak: "Ver bakalım," dedi.

Dudu'nun kocası üç sene evvel düğün yerinde birisini vurmuş, on sene yemişti. Gerçi ölene kurşun atanlar sekiz kişiydi ve rastlayan kurşunun kimin silahından çıktığı belli değildi, fakat Seyit'le arkadaşı Durmuş'tan gayrısı kazadaki müstantiğe para yedirip menimuhakeme kararı almışlardı. Vilayet ağırcezası da bu ikisine onar seneyi dayamıştı. Öğretmen mektubu okudu:

Evvela selam edip karısının hatırı şerifini sual ettikten sonra, kendisinin pek o kadar iyi olmadığından, koğuştaki yerinin pisliğinden ve bitten şikâyet ediyor, Dudu gelirken bir iki kaz getirirse başgardiyanla müdüre vererek yerini değiştirteceğini, koğuşun baş taraflarında, biti az, temizce bir yere geçeceğini söylüyordu.

Dudu mektubu öğretmenin elinden çekip aldı. Koynuna iyice yerleştirdi. Bu esnada öğretmen Dudu'nun göğsündeki gölgeli yolu biraz daha aşağılara kadar takip etmek imkânını buldu.

---

* Değirmen adlı yapıtından.

Dudu okulun kenarındaki gübrelikte yuvarlanan oğlu Hüsnü'yü elinden tutarak düşünceli düşünceli evine döndü; ne yapacağını bilmiyordu.

Topu topu bir kazı vardı; onun da yumurtalarını bakkal İlyas Efendiye bağlamıştı. Kaz her gün yumurtlarsa, geçenlerde Hüsnü'ye içlik yapmak için aldığı bezin parasını bir ayda ödeyecekti. Şimdi kazı şehre iletirse İlyas Efendi evinde yorgan döşek koymaz, alır götürürdü.

Hem sonra bir kaz... Halbuki Seyit iki tane istiyordu...

Eltisinin evine gitti; bu, Seyit'in ağasının karısıydı. Kocasını daha on beş gün kadar evvel maktulün akrabaları avda vurmuşlardı. Dudu Seyit'e götürmek için bir kaz isteyince yeni dul bağırdı:

"Git şuradan, git! O Seyit olacak gidinin yüzünden kocamı elimden aldılar. Damlarda sürünsün sürünsün de çıkamasın inşallah..." Ve ağlamağa başladı.

Dudu kapıdan döndü ve korkusundan, başka akrabalarına gidemedi... Gece gözünü kapayamadı. Evde dört yaşındaki oğlundan başka kimsesi yoktu. Bu gece korkuyordu. Seyit'in düşmanları kocasına yardım etmemesi için onu mütemadiyen tehdit ediyorlardı. Seyit'in ağasını bile, kardeşine arasıra yardım ettiği için vurmuşlardı. Köyde kime gitse kovulacaktı.

Halbuki Seyit iki tane kaz istiyordu. Hem de kendisi için değil.

Yavaşça yataktan kalktı, avluya indi. Kümesten kazı yakalayarak ayaklarını bağladı. Kaz bağırmağa başladı. Komşu bahçedeki çitin arkasından başka kazlar cevap verdiler.

Dudu biraz düşündü. Sonra çitin bozuk yerine doğru yürüdü. Öteki bahçeye geçti. Birbirlerini itip kakalayarak köşeye sinmeğe çalışan kazlardan bir tanesini yakaladı.

Köpek, tanıdığı için sesini çıkarmıyordu.

Dudu, Hüsnü'yü sırtına bağladı. Kazları ayaklarından tutarak bir eline aldı. Öteki eline de bir torba bulgur yüklendi.

Hüsnü'nün eline de ufak bir çömlekle pekmez verdi. Arasıra ayağı taşa çarpınca pekmezler arkasına dökülüyordu.

Gecenin serinliğinde şehre doğru yürümeğe başladı.

Şehirle köyün arası yayan dokuz saatti.

Seyit aşağı yukarı üç aydan beri hastaydı, hapishane doktoru hastanede yatmasına lüzum gösteriyor, birkaç gün yatıyor, daha ağır bir hasta gelince taburcu ediliyordu.

En nihayet hiç kabul etmeyiverdiler.

Tedavisi kabil olmayacak kadar ilerlemiş olan veremleri hastaneler kabul etmiyorlardı. Nizamnameleri böyleydi.

Böyle hastaların cezalarının tecili ve tahliyeleri icap ederdi. Fakat Seyit hastalığının ne olduğunu bilmiyordu.

Hapishanelerin bu gibi dalaverelerini bilen açıkgöz ve pişkin mahpusların da onunla meşgul oldukları yoktu. Çünkü çok fakirdi.

Evrakı ve raporları müddeiumumilik kaleminde duruyor, takip eden olmadığı için sıra bekliyordu.

Koğuşun en fena tarafında, aptesliğin yanında yatıyordu. Hem de yarı aç.

Hasta olduğu için çalışamıyor, kimseye hizmet edemiyor, su filan taşıyamıyor ve bir tayınla kalıyordu.

Bu bir tayını da üç günde yiyor, kalan ikisini satarak katık yapmak istiyordu.

Ve bütün gün, hiç kalkmadan yatardı.

Biraz ilerideki pencereden bir avuç kadar gökyüzü görünürdü: Masmavi...

Gözlerini oraya diker, hiç konuşmadan beklerdi.

Köye mektup yazdırdıktan sonra uzun müddet yollayamadı. Çift sürme zamanıdır, işler yarım kalır diye tereddüt ediyordu.

Daha fazla bekleyemeyeceğini anlayınca, iki bükülü mektubu kuşağının arasından aldı. Görüşme gününde nizamiye kapısına giden bir mahpusa,

"Şunu bizim gelip giden köylülerden birine ver!" dedi.

Ve daha sabırsızlıkla beklemeğe başladı.

Mektubu götürecek olan köylünün bir sürü mahkemeleri vardı, on gün kadar şehirde kaldı; ve Seyit hep bekledi.

Gözleri, avuç içi kadar mavi göğe dikilmiş, yattı. Yalnız akşamüzerleri, yattığı yerde biraz kuru tayınla biraz pekmez yiyor, sonra uyumağa çalışıyordu.

Dudu gelirse nasıl kalkıp kapıya gideceğini düşünüyor, "sürüne sürüne bile olsa gene giderim!" diyordu.

Evlendikten bir ay sonra askere gitmiş, tezkere aldıktan yirmi gün sonra hapsedilmişti. Ve Dudu'ya hiç doymamış gibiydi. O da nedense hâlâ gelmiyordu.

Artık bekleyemeyecekti galiba.

Dudu hapishaneye geldi. Kapının önü tenhaydı. Sokulduğu zaman candarma itti ve "Geri git!" diye bağırdı.

Kapıda duran gardiyan, kazları ve torbayı görünce onu çağırmak için elini kaldırdı. Fakat

tam bu sırada birkaç hapis bir sedye çıkardıkları için o tarafa gitti.

Hapishane kâtibi: "Musallaya götürün, ben kaydına işaret veririm!" diye bağırarak odasına giriyordu.

Başgardiyan da elindeki bir kâğıdı gardiyanlara ve bazı mahkûmlara imzalatıyordu. Bu, ölünün bir yorganı, bir bakır kabı ve bir çift eski kundurası kaldığına dair müzekkereydi.

Sedye kapıdan çıkarken gardiyan biraz ötede duran Dudu'ya sordu:

"Kimi istedin?"

"Opruklu Seyit'i.

Gardiyan yüzünü buruşturdu. Eliyle, kapıdan biraz evvel çıkan ve bir gardiyanla hafif cezalı iki mahkûm tarafından musalla camiine götürülen sedyeyi göstermek üzereyken, gözleri tekrar kazlara ve torbaya ilişti.

Elini uzattı:

"İçerde ama, bugün görüşme günü değil. Ver onları da sen haftaya gel!" dedi.

Torbayı, kazları, pekmez çömleğini aldı, duvarın kenarına koydu; hâlâ daha kapının dibinde oturan Dudu'ya:

"Haftaya gel, dedik ya... Biz bunları kendisine veririz. Hadi bakalım, bekleme!.. diye bağırdı.

Dudu şehirde bir hafta kalabilir mi hiç?

Hüsnü'yü kolundan tutup çekerek yürümeğe başladı.

Çocuk dönüp dönüp arkaya bakıyor:

"Haniya babam?.. Nerde ya babam!.. diye vızıldanıyordu.

Dudu çocuğu hızla bir çekti:

"Ne diye bağırırsın? –dedi–, göstermediler işte!"

Sonra biraz yumuşadı:

"Harmanda geldiğimizde görürüz!..
Köye döndüler.

Köye gelir gelmez Dudu'yu candarmalar yakaladı. Kaz çaldığı için kasabada muhakeme edildi ve üç aya mahkûm oldu. Yalnız, cezasını kaza hapishanesinde yattığı için, harman zamanına kadar, Seyit'in ölümünden haberi olmadı.

1933

KANAL*

Çumra kanalının suları Beyşehir gölünden çıkarken su rengindedir; Konya ovasında kan renginde...

Siz bana, ovanın kırmızı toprağının rengidir diyeceksiniz; ben, Dedemköylü Mehmet'le kardeşinin kanlarının rengidir diyeceğim.

Konya ovasının ufukları mavi değil, sarıdır, sapsarıdır...

Siz bunun, rüzgârın kaldırdığı tozlardan böyle olduğunu söyleyeceksiniz; ben, Konya hapishanesinde yatan Zağar Mehmet'in benzinin sarılığından diyeceğim.

Bozkırlardan mahsul tırnakla kazıyarak alınır. Sapan işlemez topraklar devedikeninden ve iki santimlik otlardan başka bir şeyi üzerlerinde yaşatmak istemezler, susuzluktan yanan göğüslerini, çırçıplak gökyüzüne açmak isterler.

İnsan ellerinin açtığı kanal, bu ovaların yalnız susuzluğunu arttırır. Bulanık ve tembel, sanki buraya geldiklerine kızıyorlarmış gibi yüzlerini buruşturarak ağır ağır akan sular, biraz ötede çatlaklarını "su!" diye bir karış açan toprakları doyurmak değil, buğuları ve serinlikleriyle olsun avutmazlar. Bir zeytinyağı ırmağı gibi koyu, sıkıntılı bir akışla sallana sallana geçip giderler.

* Değirmen adlı yapıtından.

Bu ovadaki uyuz ağaçlı, kül yığınına benzeyen köylerde insanlar parça parça elleri, yanık derili yüzleri, kenarları çok kırışık gözleriyle çalışarak inatçı topraktan bir lokma ekmek söküp almağa uğraşırlar.

Dedemköy, kanalın yakınındadır. Yalnız, sular Beyşehir gölünden gelinceye kadar öyle azalır ki, değil dönüm dönüm tarlaları, üç karışlık bir bostanı bile doyuramazlar.

Yağmur yıllarında gülen yüzler, parlayan gözler kurak senelerde buruşur, kanalın sarı sularına dikilir, faydası olmayacağını bildiği halde bundan medet umar; yağmur yılları da ancak beş senede bir kendini gösterir.

Dedemköylü Mehmet'le Zağar Mehmet kapı bir komşuydular. Aralarında yaş farkı da yoktu. Küçükken köyün harman yerinde beraber emeklemişler; sokağın gübreli tozlarında beraber yuvarlanmışlar; sıska inekleri, ellerinde boylarından büyük bir değnekle, köyün kıyısından geçen sığırtmaca beraber götürmüşler; kanalda beraber kurbağa taşlamışlardı...

Biraz daha büyüyünce analarıyla beraber pazara yağ ve yoğurt satmaya giderler, yedi saat ötedeki dağdan eşekle odun getirirler, hatta bunları beraber satarlar ve bazen acemi ve yabancı bir memurdan beş on kuruş fazla koparırlarsa, bir örnek mintanlık zifir alırlardı.

Delikanlılıklarında beraber düğünlere gitmişler, avrat oynatmışlar, kadın kaldırmışlardı. Bütün Orta Anadolu insanlarında olduğu gibi bunlarda da lakırdı haline gelmeyen bir dostluk vardı. Bu dostluk pek delikanlı zamanlarında, yanyana giderken birbirlerinin elini tutup sallamak şeklinde görünürdü. Biraz sonra topraktan ekmeği dişiyle sökenlere mahsus ciddilik onları

da ağırlaştırdı. Ev yükü üstlerine çökünce, daha az buluşur oldular. Zağar Mehmet evlenmişti; Dedemköylü Mehmet'in babası öldüğü için anası, bacısı, bir de on sekiz yaşında oğlan kardeşi onun başına kalmıştı.

İki eski arkadaş bazen, akşamüzerleri camiin duvarları dibinde yanyana çömelerek köye dönen sığırlara bakarlar, yarım saat kadar konuşmadan dururlar, sonra birbirlerine bakıp, yalnız ağızlarının kenarında kalan bir gülüşle sırıtarak evlerine giderlerdi.

Nihayet, evin içindeki çalışan elleri artırmak için Dedemköylü Mehmet'le kardeşi Mustafa aynı günde evlendiler. Yaşları yirmiyi geçmeyen iki tane gelin kerpiç kulübenin birer köşesine yerleştiler.

Hayat, yüzyıllardan. beri devam ettiği gibi, katı topraktan bir lokma bir şey sökmek için, sessiz bir dövüş halinde ilerlemeğe başladı.

Dostluklar, hovardalıklar, kabadayılıklar, yalnız ekmek düşünenlerde yavaş yavaş yokolmaya başlayan bu hisler ve hareketler, bir hatıra bile olamayacak kadar kafalarda sislendi.

Bir gün Zağar Mehmet tarlasını kanaldan sularken, arkın yavaş yavaş boşaldığını, meydana sarı bir çamur tabakası çıktığını gördü. Başını kaldırıp evvela kanala, sonra biraz yukarıdaki Dedemköylü Mehmet'in tarlasına baktı. Suyu orada önlediklerini ve kendi tarlalarını suladıklarını gördü.

Altı yaşındaki oğlunu oraya yolladı. Çocuk çıplak ayaklarıyla tezeklerin üstünden koşarak Dedemköylü Mehmet'in tarlasına gitti ve: "Babam suyu koyuversinler diyor!" diye bağırdı.

Mehmet hiç cevap vermedi. Çocuk biraz daha

bekledikten sonra gene koşarak kendi tarlasına döndü.

O zaman iki Mehmet'ler, aralarında yüz elli adım mesafe olduğu halde, birbirlerine şöyle bakıştılar.

Bu bakış birçok şeyler ve her şeyden evvel, o günden itibaren aralarında barışması olmayan bir dövüş başladığını söylüyordu. Bu bakışta kin yoktu, çünkü aralarında kin doğuracak bir şey geçmemişti. Bu bakışta yalnız toprak ve su kavgasının gölgeleri, insanların içini kapkaranlık yapan gölgeleri vardı. Hatta ihtimal biraz da teessür vardı: yaşayabilmek, şu bir karış kireçli, çolak toprağa sarılıp kalabilmek, bu çatlak tarladan bir avuç ekin çıkarabilmek için birbirleriyle ölüme kadar dövüşmeleri lazım geldiğini bilmekten doğan bir teessür.

Çünkü birbirlerine başkaca kinleri yoktu.

Zağar Mehmet iki erkek kardeşle başa çıkamazdı. Bunun için evvela sulh olmak istedi. Böyle bir şeyin mümkün olamayacağını, suyun iki adamı kandıracak kadar çok olmadığını biliyordu. Nitekim Dedemköylü Mehmet onun gönderdiği habere cevap bile vermedi.

Zağar Mehmet gene bekledi. Tarlasına gitti, dibindeki çamurlar kuruyup çatlayan su yollarına, sonra yukarı taraftaki tarlada dolaşan Mehmet'e uzun uzun baktı ve bekledi. Gökyüzüne baktı, bir bulut aradı ve bekledi...

Ekinler, sıska ekinler, yavaş yavaş bir karış kadar oldular.

Ondan sonra güneş bu bir karış yeşilliği kurutmak için işini gücünü bırakıp bozkırların bu köşeciğine dökülmeğe başladı. İnce yapraklar güneşin altında, sıcaktan soluyan bir köpeğin dili gibi titreşiyorlardı.

Bir karıştan fazla büyüyemiyorlardı... Zavallı ekinler...

Dedemköylü Mehmet'in tarlası dizboyu oldu. Zağar Mehmet'inki hâlâ bir karış... Ve güneş, görünmeyen bir borudan yalnız Zağar Mehmet'in tarlasına akıyordu. Yapraklar daha bir karışken sararıyorlardı.

Çumra'da sulama idaresi vardı, bu idarenin müdürü, muhasebecileri, memurları vardı, fakat kanal Dedemköylü Mehmet'in tarlasından öteye bir damla yaşlık bile geçirmiyordu.

Zağar Mehmet, bir karışken sararan ekinlerle beraber karısının, akşamlara kadar elinde çapa ile iki kat çalışan altmışlık anasının ve altı yaşındaki oğlunun da sarardıklarını görüyor, düşünüyor ve bekliyordu. Bozkır köylüsünün ne düşündüğünü ve ne beklediğini kimse bilmez.

Bir gün sabahleyin erkenden, mavzerini alıp tarlaya gitti. Kuru su yolunun içine yattı. Dedemköylü Mehmet'le kardeşi tarlada göründükleri zaman beş el ateş etti.

Bu ölü toprakların üstünde hiçbir şey ölmek ve öldürmek kadar kolay değildir.

Zağar Mehmet koşup gelen karısına, kanalı açmasını, tarlayı sulamasını, bundan sonra kanalın suyunu kimseye kestirmemelerini, çünkü yukarı tarlanın artık erkeği kalmadığını söyledi.

Karısı kanalı açmağa giderken arkasından seslendi, oğlunu zebil etmemesini, arasıra hapishaneye beraber getirmesini, kocakarıya da hakaret etmemelerini tembih etti.

Sonra tarlanın kenarına oturdu. Kanalı açan karısına baktı, baktı ve uzaktan doğru gelen muhtarla candarmayı bekledi.

Dedemköy kanalının suları kıpkırmızıdır: Mehmet'le kardeşinin kanları gibi. Konya ovası-

nın ufukları sapsarıdır: Zağar Mehmet'in benzi gibi... Ve hapishanede, ağasından yıllığını almadan gitmediği için davar çaldı diye iftiraya uğrayarak iki seneye mahkûm olan Dedemköylü bir çoban, etrafına toplanan hapislere, gözlerini kapayıp başını biraz arkaya atarak, Dedemköylülerin şarkısını söyler:

Ecel gelir kapımızı dolaşır,
Kara haberimiz köye ulaşır,
Çifte gelin kuzu gibi meleşir.
Yuma hocam yuma, kanımız aksın,
Dostumuz ağlasın, düşmanlar baksın...

Zağar Mehmet'in bu şarkıyı dinlemeye yüreği dayanmadığı için, kendisi uzaktan görününce hemen susar.

1934

KAFA KÂĞIDI*

Akşamüzeri hapisaneye bir sürü adam getirdiler. Hepsi elli kadar vardı. Bu kadar kalabalığı süngü takmamış iki candarmanın arasında görünce yol parası borcundan buraya geldiklerini anladık.

Nizamiye kapısından girince avluda sıra oldular. Bir gardiyan elindeki kâğıda bakarak yoklama yaptı. Ondan sonra duvar kenarına dizilerek çömeldiler, konuşmadan bekleşmeğe başladılar.

Kılıkları pek perişandı. Poturları parça parça sarkıyordu ve çoğunun ayağında kunduraya benzer bir şey bile yoktu.

Sırtlarında deve tüyü çuldan kısa ve gene parça parça cepkenler, bunun altında solmuş, lime lime yıpranmış ve yamadan görünmez olmuş mintanlar vardı. Siperini sağ veya sol yanaklarının üstüne getirdikleri kasketleri yağ içindeydi ve yırtık siperden koyu sarı mukavvalar fırlıyordu.

Yanlarına koydukları çul heybelerin yan yatan ağızlarında birkaç somun kara ekmek, birkaç dürüm yufka ve bazılarınınkinden birkaç taze soğan yaprağı görünüyordu.

Hangi koğuşa gideceklerini ve ne yapacaklarını söyleyen olmadığı için uzun zaman beklediler. Aralarında arasıra bir şeyler fısıldaşıyorlardı. Kendi köylerinden birkaç mahpus yanlarına sokulunca isteksiz ve çekingen tavırla onun sualle-

* Kağnı adlı yapıtından.

rine cevap veriyorlar, arasıra başlarını başka tarafa çevirip uzaklara bakarak bu konuşmaya devam etmekten pek hoşlanmadıklarını anlatıyorlardı.

Hakikaten, tanımadıkları mahpuslardan ziyade hemşerilerinden utanıyor gibiydiler. Katilden veya başka ağır cürümlerden yatan kendi köylülerinin karşısında, yol parası veremedikleri için hapse düşmüş olmak onlara pek ağır geliyordu.

İçlerinde bir de ihtiyar vardı. Görünüşte altmışı çoktan aşmış olan bu adamın artık yol parası vesaire ile alâkası olmasa gerekti. Mavi damarları fırlamış ve kütükleşmiş ellerinde tuttuğu eğri ve kalın bir sopaya dayanarak kalkabiliyor ve iki kat olmuş belini hemen bir yere yaslamak için duvarın yanına gidiyordu.

Kupkuru ve uzun çenesinde birkaç tel sallanmakta, dökülerek adamakıllı seyrekleşen ak saçlarının altında lekeli ve pul pul olmuş bir deri parlamaktaydı.

Üstü başı ötekiler kadar, hatta daha fazla perişandı. Belindeki meşin silahlık, belki altmış senenin kahrını çekmiş olduğu için, tüylenmiş, çatlamış, taban astarı gibi incelmişti.

Yanına yaklaştım. İhtiyarlıktan ufalmış gözlerle bana baktı. Geçeceğimi sanarak başını gene başka tarafa çevirdi.

Yanına diz çöktüm:

"Merhaba, dede!" dedim.

Dönüp baktı. Gözlerinde ufak bir hayret parladı ve döndü.

"Eyvallah!"

Her yeni gelene söylenen beylik cümleyi söyledim:

"Geçmiş olsun!"

"Sağ ol!"

Tekrar önüne baktı. Bir cıgara çıkarıp ver-

dim. Titrek elleriyle aldı, sonra silahlığından teneke bir tabaka çıkararak açtı. İçinde bir tutamdan az tütün tozu ve bir fitilli çakmak vardı. Bunun seferberlikten kalma olduğu besbelliydi. Avucunun içi ile hızlı hızlı çaktı, sonra fitili düzeltip birkaç kere daha denedi. Bir türlü yanmıyordu. Bu sırada benim yakıp uzattığımı kibritle cıgarasını ateşledi ve ağır ağır, derin derin çekti.

Ben gene sordum:

"Vukuatın ne, dede?"

"Ne vukuatı oğul, susa yolu parası veremedik!"

"Kaç yaşındasın?"

"Ne bileyim? Seksen olmalı!...

"Nasıl olur? Altmışı geçenlerden yol parası istemezler..."

"Benden istiyorlar...

"Bir yanlışlık olacak.

"Yanlışlık değil oğul!" dedi ve anlattı:

"Dört oğlum vardı, birisi katilden hapise düştü, sekiz sene yattıktan sonra öldü, ikisi seferberlikte gitti; biri de candarma idi, eşkıya takibinde vuruldu, topal kaldı, şimdi köyde oturur, benim elime bakar. Öbür oğullarının çocukları yoktu. Bunun da bir tek oğlu oldu o da sekiz yaşında sıtmadan öldü. Öleli yirmi yılı aşkındır. O zamandan beri topal oğlumla otururuz. Benim kocakarı ile topalın karısı tarlayı sürer, ekerler, ben de harmana yardım ederim, topal da çardakta oturup bostanı bekler, kıt kanaat geçiniriz. Üç sene evvel bizim ağa dere boyundaki ufak tarlamıza sahip çıkar oldu. Bağırdık çağırdık, fayda etmedi. Oğlan sakat, bende de derman yok, hakkımızı kendimiz arayamadık. Mecbur olduk hükümet kapısına düşmeğe. İki sene mahkememiz sürdü. Bizim tapumuz filan yoktu ama, bütün köylü o tarlanın bize dededen kaldığını bilirdi. Bunu soran olmadı, ağa yalancı şahit dinletti, mahkemeyi

kazandı. Mahkeme sürerken benden kafa kâğıdı istediler, nereden bulayım? Askerden döneli devlet kapısına işim düşmemişti; aradım aradım yok... Sonra mushafın arasında bizim topalın ölen oğlunun kafa kâğıdını buldum. Onun da adı Mehmet'ti. Kafa kâğıdı değil mi, hep bir, dedim, vilayete kaydını gördürdüm, yeniden adres verdim.

"Mahkemede bir şey çıkmadı. Vilayete gelip giderken öbür tarlayı yüzüstü koduğumuzla kaldık. Altı ay sonraydı, köye tahsildarlar geldi. Yol parası vereceklerin arasında muhtar beni de okudu. Yanlış olacak diye kulak asmadım. Birkaç kere gelip gittiler, aldırmadım. Yirmi senedir yol parasından muaftım.

"Bu sefer tahsildarlar candarmayla beraber geldiler. Yol parası vermeyenlerle beraber beni de aldılar; ben seksen yaşındayım dedim ama, dinleyen olmadı. Nüfusa geldik, defteri açıp baktılar, daha yirmi dokuz yaşındasın dediler. Amanın etmeyin, halime bakın, sakalıma bakın dedim, olmaz, tevellüdün işte burada, adresin de belli diye dayattılar. Cebimdeki nüfusu çıkarıp verdim, orada da 29 gösteriyormuş, o zaman aklım erdi ama, neyleyim? Daha çok kurcalarsan başına iş açılır dediler. Ben de sesimi çıkarmadım. Altı lirayı bir denkleştirebilsem verir kurtulurdum ama, bu zamanda altı liranın yolu nerde? Kaderde yazılıymış dedik, geldik buraya..."

Gülmeye başlamıştım:

"Ama babacığım, hiç insan torununun nüfus kâğıdını alır mı?" dedim.

Bıkkın bir tavırla elini salladı ve,

"Ne olurmuş sanki? –diye mırıldandı–. Hepsi devletin kâğıdı değil mi?"

1935

MİLLET YUTMUYOR*

Büyük şehirlerimizden birinin parkında her sene kurulan bir panayırda çeşit çeşit eğlence yerlerinin arasında geziyordum. Koskocaman dönme dolaplar, atlı karıncalar, esrarlı mağaralar, motosikletle dolaşılan ölüm silindirleri, bira, şarap büfeleri, nişan atma yerleri, türlü türlü piyangolar, vücutsuz başlar, elli santimlik cüceler, görülmemiş varyeteler, altı ayaklı danalar, burnuna kadar bütün vücudu kıllı yaradılış cilveleri, güldüren aynalar insanı önlerinde durmağa, içeri girmeğe zorluyordu. Her salaşın önünde, kâh iskemle üstünde, kâh kerevete çıkarak bağıran sırmalı fistanlı, kafkas elbiseli, sarıklı, silindir şapkalı, kalpaklı, fesli kadınlar, erkekler, çocuklar cırlak sesleriyle sanki yolu kapıyordu.

- Meşin bir topa vurarak pazı kuvveti denenen bir yerde durmuş, gerile gerile yumruk savuran, sonra sırıtarak ibrenin kaça kadar çıktığına bakan delikanlıları seyrediyordum. Arkamdan doğru kalın, çatlak, hatta biraz da bıkkın bir sesin durmadan homurdandığını farkettim:

"Haydi bayanlar, baylar!... Görülmemiş numaralar burada. Bu panayırın en büyük hünerleri içerde. Milli oyunlar, modern danslar, ağlatıcı dramlar, güldürücü komediler... İspiritizma, manyatizma, illüzyonizma numaraları... Dünyanın en büyük kadın ve erkek artistleri içerde... Görmeden geçmeyin!"

* Sırça Köşk adlı yapıtından.

Başımı çevirip bakınca, bir akşam evvel uğradığım külüstür bir salaş tiyatrosunun önünde olduğumu farkettim. İçerden yorgun bir davulla cızırtılı bir klarnetin birbirine uymayan gürültüsü geliyordu. Salaşın önündeki kocaman bir levhada, lüzumundan fazla acemice çizilip boyanmış yarı çıplak bir kadın resmi, tek ayağının baş parmağı üstünde güya dansediyordu.

Geçen gün gittiğim için içerdeki harika numaraların ne olduğunu biliyordum: Öksürüklü, sıska bir kız, parçalanmış mantar ayakkaplarını tozlu tahtalara vurup boyalı saçlarını uçurarak aklınca Lakonga yapıyor, arkasından kırk yaşlarında altın dişli bir orospu eskisi Sepetçioğlu oyununu kepaze ediyor, daha sonra da şivesi bozuk, ayağı yemenili, pantolonu dizlerinden ve kıçından yamalı geveze bir adam, siyah bir gözlük takarak, hokkabazlık numaraları diye, ucuz eğlence kitaplarına geçmiş iplik yutma, yumurta saklama hünerleri gösteriyordu. Kırılacakmış gibi sallanıp gıcırdayan tahta iskemlelerin üzerinde bu zavallı marifetleri gördükten sonra insan, verdiği paraya bile acıyamayarak dışarı çıkıyor, bir daha buranın önünden geçerken yüzünü isteksiz bir gülüşle buruşturuyordu.

Gişede oturup bir türlü gelmeyen müşterileri bekleyen patron başını dışarı uzattı, bir an sesini keser gibi olan çığırtkana:

"Bağırsana be!" diye ihtar etti.

Öteki, gişedekine yandan bir göz attı.

"Millet artık yutmuyor!" dedi, fakat sonra avazı çıktığı kadar haykırarak:

"Haydi baylar, bayanlar! Böylesini başka yerde göremezsiniz! Panayırın tek incisi, görülmemiş harikalar meşheri...

Sonra yarı kendisine, yarı gişedekine hitap eder gibi yavaş bir sesle devam etti:

"Sahiden böylesini başka yerde göremezler... Bir giren bir daha kapıya bile sokulmuyor. Çıkarken bizi sopayla dövmediklerine şükür!"

Tekrar yüksek sesle:

"Estetik danslar... İlmin sırrına eremediği en son keşif hokkabazlıklar... Eşine rastlanmayan şark oyunları... Türk sazının bayıltıcı nağmeleriyle süslenen, ses kraliçelerinin okuduğu şarkılarla bezenen, Firavunlar diyarı, ehramlar ülkesi, harikalar dünyasından şarka koşan sonsuz aşkların yakıcı güneşinin cehenneme çevirdiği, heyecandan azamet, sevgiden ıstırap, inkisardan azap toplayan büyük memleket dram komedisi... Buyurun, bir bakın, beğenmeyenin parası geri verilecek."

Yoldan geçenler bu gürültüye sırıtarak bakıyorlar, ama hiç duraklamadan yürüyüp gidiyorlardı. Bütün gayretinin, gırtlağını yırtarcasına bağırmalarının, geçenlerin yakasına sarılacakmış gibi ellerini uzatmalarının bir fayda vermediğini gören çığırtkan, bitkin bir halde gişedeki patrona dönerek:

"Yutmuyorlar usta, yutmuyorlar!.. diye homurdandı. "Pılıyı pırtıyı toplayıp dükkânı kapamaktan başka çare yok!"

Öteki bir an gözlerini dikip düşündü, sonra:

"Ulan o zaman ne halt ederiz?.. Topumuz sürünürüz be... Bir ümidimiz bu panayırdaydı! Ne diye başka yerlere gidiyorlar da bize gelmiyorlar?.. Sen bağır" dedi.

"Başka yerlerde görülecek şey var da ondan, usta... Millet avanak değil..."

"Kızlardan birini dışarı çağır da kendini göstersin bari!"

"Aman usta, bu modası geçmiş mallarla adam kandıramayız. O kaknemleri bir gören bir kurşun atımı uzağa kaçar... İçerde ne olduğunu bilmeden giren olursa ne nimet..."

Davulla klarnet, birdenbire gırtlaklarına basılmış gibi, seslerini yükselttiler, müthiş bir gürültü kapıdaki basma perdenin arkasından, sanki

etraftaki satıcıların, salaşçıların bağırışlarını boğmak ister gibi son ve ümitsiz bir gayretle, sokağa yayıldı.

Kapıdaki çığırtkan ise, ne söylerse söylesin, ne yalan atarsa atsın, ne kadar çırpınırsa çırpınsın bir faydası olmayacağını, bu oyunu bir kere gafletle seyredenlerin bir daha aynı tuzağa düşmeyeceğini, bütün panayır halkının bu hileyi öğrenmesine yetecek kadar zaman geçtiği için artık hiçbir ümit kalmadığını bildiği halde nankör işine devam ediyor; bir kere başlanmış olan bu çıkmaz oyunu, binde bir ümitle de olsa devam ettirmenin, yarıda kesip karanlık bir boşluğa doğru yürümekten daha ehven olduğunu düşünerek, dermansız, boğuk sesine yeni bir hız vermeye çalışıyor:

"Başka yerlerin reklamına aldanmayın... Sanatın, ilmin, hünerin göklere çıktığı yer burası! Baylar, bayanlar, teşrif buyurun!.." diye sağına soluna yalvarıyordu.

1945

SIRÇA KÖŞK*

Bir zamanlar boş gezmeyi iş yapmaktan çok seven üç arkadaş varmış. Bugünden yarına geçinmek, gittikleri yerlerin birinden yüz bulsalar, beşinden kovulmak canlarına tak demiş. Alın teriyle kazanıp gönül rahatıyla yemeyi de gözlerine kestiremezlermiş, çünkü elleri işe yatkın değilmiş. Bir gün, uzun bir yolculuktan sonra, yüksekçe bir tepede oturup aşağıdaki ovada yayılan büyük bir şehre garip garip bakarlar, acaba bu bilmediğimiz yerde nasıl karşılanacağız? diye acı acı düşünürlerken, içlerinden birinin aklına yaman bir fikir gelmiş, hemen yerinden fırlayıp:

"Gelin benimle beraber, bu şehirde sırça köşk yapalım; ömrümüzün sonuna kadar bolluk içinde, rahat yaşarız!" demiş.

Ötekiler,

"Bu sırça köşk de nedir?" diye sormuşlar, beriki,

"Durmayın, vakit kaybetmeyelim, yolda anlatırım!" diye onları peşine takmış, bayırdan aşağı kuş gibi hızla inmeye başlamışlar.

Elebaşı yolda üç beş sözle arkadaşlarına şehire varınca nasıl davranacaklarını öğretmiş.

İndikleri şehir, o memleketin başşehri imiş. Bu memlekette bütün millet çalışır, herkes elinden gelen işi yapar, kendi başına buyruk, beyler gibi yaşarmış. Tarlalarda, dükkânlarda insanlar arı gibi çalışır, kazanan kazanamayana destek

* Sırça Köşk adlı yapıtından.

olur, malını lüzumuna göre başkasıyla değişir, kavgasız döğüşsüz, efendisiz uşaksız, ömrünün sonunu bulurmuş. Gündelik işlerini gördürmek, nizalarını yatıştırmak için aralarından seçtikleri adamlar hemşerilerine hizmet etmekten başka şey düşünmez, zorbalığı akıllarından bile geçirmezlermiş.

Bizim üç ahbap geldikleri sırada şehrin pazarıymış. Sokaklarda ekinler, yemişler, dokumalar, kumaşlar, demirler, kömürler küme küme durur, alıcı ile verici aracısız iş görürmüş.

Ahbaplar, önceden aralarında söz birliği ettikleri üzere, sokaklarda aylak aylak dolaşıp etraflarına bakarlar, başlarını sallayıp, yanlarından geçenlere duyuracak şekilde,

"Allah Allah... Amma da acayip memleket ha!.." diye söylenirlermiş.

Bir sokak gitmişler, öbür sokağa varmışlar; ondan çıkıp başkasına dalmışlar, ama hep şaşkın şaşkın aynı sözleri tekrarlamışlar. Gitgide arkalarına bir sürü meraklı takılmış, bu yabancılar memleketin nesini acayip buldular acaba? diye aralarında soruşturmaya başlamış. Nihayet birisi dayanamayıp yabancılara sormuş:

"Neye şaşıyorsunuz Allah aşkına?"

Ahbapların elebaşısı,

"Yahu, sizin memleketin sırça köşkü nerede?" diye öğrenmek istemiş.

"Ne sırça köşkü?"

"Nasıl? Sizin sırça köşkünüz yok mu?"

"O da neymiş?"

Elebaşı yanındaki dostlarına dönüp,

"Aman yarabbi, daha sırça köşkün ne olduğunu bilmiyorlar. Böyle memlekette durulmaz, hemen yolumuza gidelim!" demiş.

Şehir halkını daha çok merak sarmış. Ahbapların peşini bırakmamışlar. Beş on adım sonra önleyip tekrar sormuşlar:

"Canım, neymiş şu sırça köşk? Anlatın bakalım, pek lüzumlu bir şeyse belki biz de yaparız!"

"Lüzumlu ne demek? Sırça köşkü olmayan şehir, sırça köşke bağlanmayan memleket olur mu?... Hadi dostlar gidelim!..."

Halk, aralarında ayak üstü bir danışmışlar, sonra yabancıların yanına sokulup,

"Bizim başka şehirlerden ne diye noksanımız olsun? Madem ki bu kadar lazımmış, hadi hep beraber şu sırça köşkü yapıverelim!" demişler.

Yabancıların elebaşısı,

"Olmaz... Olmaz... Sırça köşkü yapmak o kadar kolay değil... Masraf ister, malzeme ister, işçi ister. Bırakın bizi de sırça köşkü olan şehire gidelim!" demiş. Ama halk bırakmamış, "Ne lazımsa verelim, kimselerin memleketinden aşağı kalmak istemeyiz!" diye direnmiş.

Oturup hesabını yapmışlar, hemen işe başlamışlar. Üç ahbap sırça köşkün mimarlığını üstüne almış, halk aralarından işçi seçmiş, arabacı ayırmış, şehrin en büyük meydanına kum taşımaya, kömür getirmeye başlamış. Bir kısmı da bu işte çalışanlara yiyecek, içecek getirir, giyim eşyası tedarik edermiş. Nihayet camlar eritilmiş, sırça duvarlar yükselmiş, bir kat tamam olunca, üç ahbap içine yerleşmişler, halka demişler ki:

"İşte, sırça köşk oldu demektir. Daha tamam değil, memleketinizin şanına layık büyüklükte değil ama, o da olur. Şimdi bunu iyi muhafaza etmek lazım, büyütmek lazım, adam ayırın, yiyeceği içeceği arttırın, aranızdan seçtiğiniz adamları da dağıtın, biz her işinize bakarız..."

Halk, artık bir sırça köşkümüz var, diye sevinmiş, kendi yediğinden, giydiğinden kesip sırça köşkte oturanlarla onların hizmetine ayrılanlara vermeye başlamış. Az sonra sırça köşkten emir çıkmış:

"Bir kat daha çıkmak lazım. Burası hem bize, hem hizmetimize bakanlara dar geliyor."

Arabalar yeniden kum taşımış, sırça köşkün efendileriyle onlara hizmet edenlere, yapıda çalışanlara davarlarla koyun, çuvallarla ekin, küfelerle yemiş getirmiş. İkinci kat tamam olunca, üç ahbap oraya da halk arasından kendi işlerine yarayabilecek olanları seçip yerleştirmişler. Onlar da burada ekmek elden su gölden yaşamanın tadını alınca, sırça köşkün çok lüzumlu bir şey olduğuna inanmışlar, hemşerilerini de inandırmak için gayrette kusur etmemişler.

Bu yolda sırça köşk yükseldikçe yükselmiş, kat üstüne kat binmiş. İçi doldukça dolmuş, sırça köşke girmenin kolayını bulan oradan çıkmak istemez, bunun tersine dışarda kalanlar yolunu bulup içerde bir yer kapmaya uğraşırmış. Ama sırça köşkte oturanlarla onlara hizmet edenleri beslemek de halkın belini pek bükmüş. Aralarında homurdananlar türemiş. Bir aralık,

"Sırça köşk lazım, anladık, ama bu kadar çok odaya, bu kadar hazır yiyiciye ne lüzum var?" diye şöyle bir görünecek olmuşlar. Üç ahbabın elebaşısı onlara her odanın vazifesini iyice anlatmış:

"İşte, demiş, "Şu odada ben otururum, sırça köşkün başında ben varım, bensiz bu iş yürür mü? Ben olmasam sırça köşkünüz olur muydu? Şu odalarsa başyardımcılarımızın... Ta gurbet ellerden gelip sizi sırça köşke kavuşturduk, biz idare etmesek ne köşk kalır, ne siz kalırsınız!"

Halk,

"Pekala, demiş, "Ama bir sürü aylakçının ne lüzumu var? Mesela şu odadaki ne iş görür?"

"O mu? Ne diyorsunuz? Sırça köşke giren malların hesabına o bakar; bu malları toplayanların başıdır. O olmasa, hiçbiriniz verdiğinizin nereye gittiğini bilemezsiniz. Buna gönlünüz razı olur mu?"

"Eee, şu odadaki?"

"Sırça köşke zamanında mal göndermeyenleri, noksan mal gönderenleri, sırça köşkün kadri-

ni bilmek istemeyip ona kastedenleri arar bulur... Öyle südü bozukları başı boş bırakmak olur mu?"

"Peki, ya şurdaki?"

"Sırça köşke girip çıkanların defterini tutar.

"Bunu da anladık, ya bu odadaki?"

"Sırça köşkün odalarını süpürtür...

Halk ne sorduysa cevabını almış, bütün odalarla bu odalarda aylak oturan insanların pek lüzumlu olduğuna inanmış; çünkü bunların kimi sırça köşkün ışıkçı başısı, kimi döşekçi başısı, kimi onun yamağı, kimi yamağının yamağı imiş. Eh, artık bir sırça köşk olduktan sonra, onun hizmetine bakanlar, sonra bu hizmete bakanların hizmetine bakanlar olacakmış. Ama sırça köşktekiler arttıkça, halkta onları doyuracak takat kalmamış. O zaman sırça köşkün adamları gelip herkesin yiyeceğini, giyeceğini zorla almışlar. Ayak direyenleri götürüp sırça köşkün bodrumuna kapamışlar. Halk, başına kendi sardırdığı bu beladan kurtulmaya kalkışamazmış; çünkü sırça köşkün adamları, gezdikleri, dolaştıkları yerde, onun hiçbir kuvvetin yıkamayacağı kadar sağlam olduğunu söyler, saf kimseleri buna inandırır, inanmayanları ise bin bir zulüm, bin bir hile ile sustururlarmış. Sırça köşkün de gözü doymak bilmez, istedikçe istermiş. Baştakiler doğuştan tembel oldukları, sonradan yanaşanlar da çalışmayı çoktan unuttukları için, kendilerini besleyenlere, buna karşılık bir şeyler borçlu olduklarını akıllarına bile getirmezler, yalnız birbirlerinin hizmetine bakarlar, memleketin halkına, bir köylünün inekleriyle köpeklerine baktığı kadar bile göz kulak olmazlarmış. Ama halkın gözü yıldığı için elindekini avucundakini vermiş. Artık bir gün verecek bir şeyi kalmamış, çünkü sırça köşkten çıkan bir emirle herkes elindeki son koyunu da vermeye çağırılmış. Getirmişler, teslim etmiş-

ler, söve saya dağılmaya başlamışlar. Onların böyle homurdandığını, artık verecek bir şeyleri kalmadığı için korkacak bir şeyleri de olmadığını farkeden bizim ahbapların elebaşısı sırça köşkün balkonuna çıkmış, sesini tatlılaştırıp onlara demiş ki:

"Ey millet, birçok şeyler verdiniz, büyük sıkıntılara katlandınız, ama dostun düşmanın hayran olduğu bir sırça köşk elde ettiniz. Onun azameti, onun parlaklığı yanında üç beş çuval ekin, dört beş davar nedir ki?... Biz sizin şanınız, şerefiniz için çalışıyoruz, sizin iyiliğinizden başka bir şey düşünmüyoruz. Bakın, bugün getirip bıraktığınız koyunların bile hepsini yemedik, boğazımızdan kestik, bir kısmını size geri vereceğiz. Bütün koyunların kelleleri halka dağıtılsın!"

Sırça köşkten çıkan birçok hizmetkâr, biraz önce oraya canlı olarak giren, şimdi kesilip, yüzülüp kebap edilmeye başlayan koyunların kafalarını halka dağıtmışlar.

Kelleyi alanlar dağılmak üzereyken içlerinden biri elindeki başa bakarak hayretle bağırmış:

"İyi ama bu başın beynini almışlar!"

Elebaşı balkondan seslenmiş:

"Öyle... Fakat siz beyni ne yapacaksınız? Pişirmesini bilmez, ziyan edersiniz!"

Başka biri,

"Peki, ya bu başların dili de yok!" diye haykırmış. Elebaşı aşağıya doğru eğilmiş:

"Canım, dilin size lüzumu yok! Yemesini beceremezsiniz!"

Bir üçüncüsü,

"Yahu, bu kellelerin gözlerini de çıkarmışlar!"

Elebaşı ona da cevap vermiş:

"Siz o gözün de nasıl kullanılacağını bilemezsiniz, vazgeçin ondan da..."

Bunun üzerine halk, beyinsiz, dilsiz, gözsüz kelleleriyle dağılmak üzereyken, aralarından canından bezmiş biri,

"Böyle başın da bana lüzumu yok!" diyerek, boynuzundan tuttuğu kelleyi fırlatıvermiş. İşte o zaman herkesin şaştığı bir şey olmuş. Hızla gidip sırça köşke çarpan kelle orada, "şangır!..." diye koskocaman bir gedik açmış. Halk her şeyden sağlam, hiçbir zaman yıkılmaz, kırılmaz bildiği o koskoca sırça köşkün bu kadar çürük olduğunu görünce, elindeki kelleleri birbiri arkasına ona fırlatmaya başlamış, göz açıp kapayıncaya kadar tuzla buz olan sırça köşk çökmüş, yıkılmış, içindekilerin çoğu cam kırıklarının altında ezilmiş, kapıya yakın yerlerdeki beş on kişi zor kurtulmuş...

Halk sırça köşkün enkazını çabuk temizlemiş, dünyada onsuz da yaşanabileceğini anlayarak eski hayatına dönmüş, işini yine arasından seçtiği adamlara gördürmüş, ama sırça köşkün kötü hatırasını uzun zaman zihninden çıkaramamış. İhtiyarlar çocuklarına ondan bahsederlerken, şu nasihati vermeyi unutmazlarmış:

"Sakın tepenize bir sırça köşk kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir sırça köşk kurulursa, onun yıkılmaz, devrilmez bir şey olduğunu sanmayın. En heybetlisini tuzla buz etmek için üç beş kelle fırlatmak yeter."

1945

BİR GEMİCİ HİKÂYESİ*

Şapdenizi'nde dolaşan gemilerin ateşçilerine kazanların önü güverteden daha serin gelir.

İşte bunun için başaltındaki kamaradan çıkarak ocak vardiyasına giden genç bir ateşçi, gözlerini kapayıp öne doğru eğilerek koşuyor, gemiyi yalayıp duran sıcak rüzgârdan kaçmak istiyordu. Fakat fırtınanın önündeki gemi cezbeli bir derviş gibi kendini dört tarafa çarpıyor ve makine dairesine doğru koşmaya çalışan genç ateşçi düşmemek için bazen küpeşteye, bazen kaptan kamarasının açık duran kapısına sarılıyordu. Biraz sonra ufak kapıya yetişti. Daracık demir merdivenleri koşarak indi.

Bu genç ateşçi daha on dokuz yaşındaydı. Tercümeihali gayet kısadır: Babası yüzbaşıydı. Tekaüt olunca oğlunu okutamadı. Zaten çocuğun dilindeki kekemelik, okumasına engeldi. Onun için mektebi dördüncü sınıfta bıraktı. On dört yaşından on sekiz yaşına kadar yalnız boş gezdi. Babasının evinde yiyip içerek ve sokakta kavga ederek geçen bu günler, babası kalp sektesinden ölünceye kadar devam etti. Oğlunun haylazlıklarının, oldukça gün görmüş olan babanın ölümünde fazlaca tesiri olduğu da söylenebilir. Yalnız bu ölümden sonra sert bir "ekmek kazanmak" devresi başladı. Babasından kalan maaş, anasıyla küçük kızkardeşine bile yetmiyordu. İhtimal, deniz kenarı bir şehirde olmaları, gemilere girmesine sebep oldu. Bunda kat'iyen bir tercih filan yoktu.

* Değirmen adlı yapıtından.

Aynı ihtimalle şoför, bakkal çırağı da olabilirdi. Fakat şimdi bir senelik deniz hayatı onu başka şey olmak istemekten vazgeçirmişti. Eski serseriliği de kalmamıştı. Uzun seyahatlerin ve karanlık bir istikbalin verdiği tabii bir filozofluk ve haddinden fazla çalışmanın verdiği lakayt bir dürüstlük ve ahlaklılık, onun hayatını idare ediyordu. Düşündüğü için değil, vakti olmadığı için fenalık yapmıyordu.

Dili onu biraz da münzevi yapmıştı. İnsanlara pek güç meram anlatıyordu; yarım saat uğraşarak bir kelime çıkarabiliyor, etrafındakileri güldürmese bile sıkıyor, daha fazla da kendisi sıkılıyordu. Deniz ona oldukça mükemmel bir arkadaştı. Başaltındaki kirli yatağında, geminin burnuna çarpan dalgaların uğultusunu dinler, onları uykusunda bile duyardı. Zaten sıkmadan uzun uzun anlatmasını bilen yegâne geveze, denizdir. Ömürlerinin dörtte üçünü denizde geçiren ihtiyarların arasında bile, suların sesini sıkıcı, yeknesak bulan, bu sesten bıkana tesadüf edilmemiştir.

Diğer bütün tayfalar gibi kaçakçılık yapar, Rusya'ya ruble, Mısır'a esrar götürerek kazandığı paraların birazını anasına gönderir, üst tarafını İskenderiye'de Habeş, İstanbul'da Rum, Sivastopol'da Rus kadınlarına yedirirdi. İçki içmediği ve geveze olmadığı için, kadınların ona hususi bir teveccühleri vardı. İri vücudu, kuvvetli kolları, siyah, güzel yüzü arkadaşlarını da kendisine bağlamıştı. Ve hiç birisi okumak yazmak bilmeyen bu adamların arasında, dört senelik tahsil ve yatağının başucundaki birkaç kitap, ona başka bir mevki veriyordu.

Bu gemiye gireli daha bir ay olmamıştı. Hangi şeytan onu bu Allah belasını veresice tekneye sokmuştu Yarabbi? Gemi değil, bir cehennemdi bu... Altmış sene evvel İtalya'da yapılmış, kocaman, dört direkli, yelkenli ve tek kazanlı bir vapurdu. Bir Ermeniden daha çok tebaa değiştir-

miş, Yunan veliahdına yatlık, Danimarka hükümetine mektep gemiliği, bir Rus tüccarına posta vapurluğu yapmıştı. Ve şimdiki sahibi İstanbullu bir Yahudi, bu hurdayı Aden ile İstanbul arasında şilep olarak işletiyordu.

Yelkenler artık kullanılmaz bir haldeydi, direklerden bile korkulurdu. Ve tek kazan, bu timsah ölüsüne benzeyen yığıntıyı yürütebilmek için, patlayacak derecelere geliyordu. Yalnız bu kadar da değildi: İş ağır, yemekler fena, kaptan sarhoş ve edepsizdi. Sabahtan akşama kadar içer ve söverdi. İsmi Fıçı Kaptan'dı. Bu isim kendisine şöyle verilmiş:

Bu adam vaktiyle gene böyle hem buharlı, hem yelkenli bir gemide süvariyken, kamarasında fitilli bir barut fıçısı dururmuş. Tayfanın yarı aylıklarını iç ettiği, yahut başka bir münasebetsizlik yaptığı zaman, millet ayaklanır, herifi denize atmak isterlermiş. O zaman kaptan, dudağından hiç düşmeyen cıgara ile fıçıya yaklaşır, "Eğer yanıma sokulursanız, hep beraber uçarız!" der, tabii tayfa da sokulamaz, dağılırmış, sonra açıkgöz bir miço, geceleyin herifi gözetleyerek, fıçının arka tarafındaki musluktan bardak bardak şarap doldurup içtiğini görmüş ve iş meydana çıkmış. Kendisine o zamandan beri Fıçı Kaptan diyorlarmış... Mal sahiplerine yaranacağım diye, bütün tayfanın canını çıkarıyordu. Elinden gelse yemek bile vermeyerek kumanyayı olduğu gibi geri getirecekti. Zaten verdiği yemek de sade suya bakladan ibaretti. Öğle ve akşam bakla.

İşte bizim on dokuz yaşındaki genç ateşçimizin sıcak rüzgârdan boğulmamak için eğilerek koştuğu ve bu sırada düşmemek için küpeşteye ve ambar kapağındaki kahve çuvallarına sarıldığı gün, bu sade suya bakla bütün tayfanın canına tak demişti ve herkes ilk iskelede vapuru bırakıp kaçmayı düşünüyordu.

Genç ateşçi söylediğimiz gibi, demir merdi-

venleri koşarak indi. İşine başladı. Vardiyayı kendisine teslim eden arkadaşı dev gibi bir adamdı, yumrukları hemen hemen bir çocuk kafasından büyüktü. Yeni gelene sordu:

"Ne yediniz?"

"Bakla!"

İri adam müthiş bir küfür savurdu. Vapura girdi gireli bir kere bile karnı doymamıştı. Söylenerek ve tehditler savurarak yukarı çıktı.

Genç ateşçi süngüyü alarak ocağı karıştırmaya başladı. Kapak açılır açılmaz insanın yüzüne rüzgâra benzeyen bir ateş çarpıyor, deri kavrulur gibi oluyordu. Ocağın içi hayret edilecek kadar beyazdı. İnsan bunu âdeta eritilmiş bir maden zannedecekti. Ve bir tenceredeki kaynar su gibi fıkırdıyor, aynen onun gibi buhara benzeyen beyaz dumanlar saçıyordu.

Genç ateşçi beş dakikada bir sırsıklam olan beyaz gömleğini çıkarıyor, sıkıyor, vücudunu kuruluyor, tekrar sıkıyor ve sonra giyiyordu. Islak saçları kıvrılmış ve kordon kordon terli alnına düşmüştü. Kabarık ve kırmızı pazılarından birbiri arkasına beyaz damlalar yuvarlanıyordu. Ateşin keskin keskin parlattığı, cilalandırdığı bu ıslak vücut insanda diz çökmek ve gözleri kapamak isteğini uyandırıyordu.

Genç ateşçi, arasıra süngüsüne dayanıyor, bir an için kapadığı siyah kapağa gözlerini dikerek düşünüyordu:

Üç dört sene sonra ne yapacaktı? Bu öyle bir işti ki, en sağlam adamı birkaç senede tamamlardı. Ondan sonra makine yağcılığına, vinççiliğe, hatta hamallığa geçmek, yarı sakat ve çürük bir vücudu birkaç gün daha yaşatabilmek için uğraşmak icap edecekti. Ve daha sonra? Allah bilir

Alt dudağının sol tarafını dişlerinin arasına alarak başıyla kısa bir hareket yaptı. Bir şey düşünmek istemediği zaman böyle yapardı. Ve bu sefer bunları düşünmek istemiyordu. Sonra dü-

şünmek istemediği için birdenbire kendi kendine kızdı. Gerçi bu ona bir yaranın üstünde parmakla oynuyormuş gibi bir ıstırap veriyordu, fakat mademki elinde olan bir tek imkân buydu; kendisinden her şeyi almışlar, bir bunu alamamışlardı, artık bundan da istifade edemezse ayıptı.

Peki, kendisinden her şeyi niçin almışlardı? Birçok yerlerde birçok adamların konuşmalarına kulak vermiş, onlardan daha az akıllı olmadığına kanaat getirmişti. Kuvveti de yerindeydi; şu halde sırf bir tesadüf onu böyle, ötekileri öyle yapmıştı ha? O zaman birdenbire farkına vardı ki, kendisini ve arkadaşlarını, hatta bütün kendisine benzeyenleri bir hareketten, bir kabarıştan meneden bu "tesadüfe inanma"dır. Çünkü öyle anlar olur ki, insan, çok cüretli denebilecek şeylere bile kalkar, hiç akranı olmayanlara bile hücum eder; fakat hücum edeceği şeyin yalnız bir fikir, görünmez bir kuvvet, bir "tesadüf" olması, onu yerinde oturmaya mecbur eder... Halbuki, mademki eninde sonunda hep birdi ve hiçbir zaman şimdi olduklarından daha fena olmaları mümkün değildi, niçin "tesadüf"e de hücum etmekten çekinmeliydi?

Evet, hep tesadüf... Onun sırtına giyeceği yoktu ve mal sahibi seksen kat üstüste giyebilirdi. Bu tesadüftü... Fakat, eğer mal sahibi bunlara ayda yirmişer lira fazla verse, –bunu yapmak onu hiç de sarsmazdı– o zaman bunların da birer kat, ikişer kat elbiseleri, çamaşırları olur ve "tesadüf" böyle olmazdı...

Tesadüfün bu kadar kolay değişebileceği hiç de aklına gelmemişti.

Birdenbire karnında bir gurultu başladı. Biraz evvel yediği yemek boğazına kadar çıktı ve orayı ateş gibi yakarak tekrar geri döndü. Ne berbat yağdı bu be!..

Genç ateşçinin başı dönmeye başladı. Hem kazan başına vuruyor, hem de midesi bulantı yapıyordu.

Biraz evvel buraya doğru koşarken kaptanın açık kapısından dışarı vuran et kokusu burnuna geldi. Ve dimağı bir anda şu konuşmayı yaptı:

"O neden et yiyor, o sarhoş!"

"Çünkü o, kaptan!"

"Fakat o, bir öküzden daha budaladır!"

"Fakat o, senden çok okumuştur!"

"Beni de okutsalar ben de okurdum...

"Ne yapalım, senin baban çabuk öldü, senin diline baktırılmadı ve sen okuyamadın... Tesadüfün cilvesi bu!.."

Genç ateşçi birdenbire küreği ve süngüyü fırlattı, demir merdivenlerden yukarı tırmanmaya başladı.

Başaltı kamarasında uyuklayan, türkü söyleyen tayfalar vardiyasını bırakıp gelen ateşçiyi görünce bir kaza filan oldu sanarak korktular; fakat o bağırdı:

"Hadi be, ne duruyorsunuz, kaptana gidip et isteyeceğiz. Vermezse zorla alacağız... Kuru baklayla ateş yakamayız biz!.."

O zamana kadar böyle bir şey yapmayı hiç birisi aklına bile getirmemişti. Fakat sanki her zaman ve her vapurda yaptıkları bir şeymiş gibi bu sözler onlara gayet tabii geldi. Cıgaralarını atıp ökçeleriyle söndürerek arkasından yürüdüler. İriyarı ateşçi hâlâ homurdanıyordu. Birtakımı da ellerine silah filan almışlardı. Lostromo ile aşçının, kaptanın adamı olduğunu düşünerek ihtiyatlı hareket ediyorlardı.

Gemi müthiş sallanıyordu; o yakıcı rüzgâr tayfanm derilerini pul pul ediyordu. Mamafih, iş korktukları kadar uzun ve güç olmadı. Kaptan zaten telaşla odasından fırlamış, bunlara doğru geliyordu. Aşağıda kimse olmadığı için, istim düşmüş, vapur yavaşlamış ve gittikçe dönmeye, fırtınaya yanını vermeye başlamıştı. Vaziyet tehlikeliydi. Kaptan aşçıya kilerdeki yarım koyunun der-

hal bunlara verilmesini söyledi. Tabanca elinde, kaptanı müdafaaya hazırlanan lostromo, onu söylenerek cebine koydu; fakat isyan eden tayfanın lombar direğine çekildiği eski günleri düşünerek içini çekti.

Yarım koyun bir işe yaramadı: Acele ile yaptıkları pirzolayı sıcaktan yiyemediler ve denize attılar.

Ve kaptan, genç ateşçiyi hemen Port-Sait'te, diğerlerini İstanbul'da vapurdan attı.

Fakat bunlar, "Kuru baklayla ateş yakamayız!" demesini ve kaptanın yarım koyununu almasını öğrenmiştiler...

1930

SICAK SU*

İki candarma alacakaranlıkta köyün kenarına varınca, atlarından indiler ve dizginleri karşıdan koşup gelen kahveci çırağına vererek, bacaklarını gere gere yürümeye başladılar.

Köyün sokaklarında kimse yoktu. Uzaktan yanık bir inek böğürmesi işitiliyordu. Rüzgâr söğüt ağaçlarının dallarında hafif mırıltılarla dolaşıyordu. Köyün batı tarafındaki sırtları kaplayan orman, oraya çökmüş bir bulut yığını gibi kımıldıyordu.

Candarmalar kahveye girip kahveci ile yavaş sesle birkaç kelime konuştuktan sonra dışarı çıkarak köye doğru yürüdüler. Evler büsbütün karanlığa dalmıştı...

Tam köyün öbür ucunda, ormanın başladığı yerdeki ufak bir eve yaklaştılar. Ses çıkarmak istemedikleri anlaşılıyordu. Evin etrafını saran çite gelince, ayaklarının ucunda yükselerek evin ışık görünen penceresine baktılar. İçeride bir kadın diz çökmüş, çorba içiyordu. Birçok örgülere ayrılmış saçları arkasına bırakılmıştı. İkide birde pencereden dışarıya da kaçamak bir göz atıyordu.

Candarmalardan biri,

"Bre domuzun karısı, nasıl da haberi yokmuş gibi yapar ya!..." diye söylendi. Öteki,

"Bu dördüncü gelişimiz. Hiçbirinde kıstıramadık. Bu sefer de İsmail yok gibi ama, bakalım!" dedi.

---

* Ses adlı yapıtından.

Çitin kapısını iterek girdiler. Bir candarma, bahçenin arkasına dolandı. Ötekisi kapıyı vurdu.

İçerde hiçbir telaş eseri görülmedi. Yalnız yerinden kalkan kadının üç etekli entarisinin yaklaşan hışırtısı duyuldu. Sonra kapının arkasından taze bir ses,

"Kim o?" diye sordu.

"Aç... İsmail'i arıyoruz!"

Bir sürgü çekildi, kadın kapıyı açarak,

"Buyurun arayın, İsmail evde yok. Geçen sefer geldiğinizde söyledim: Bahardan beri İsmail gelmiyor. Dört ay mı oldu ki ne?..."

Candarma bağırdı:

"Sus, iki gündür buradaymış, bize haber geldi!"

Kadın yumuşak bir sesle,

"Yalan ağacığım, yalan! İsmail vukuatı yaptıktan sonra bu yakalarda görünmedi bile. Kimbilir ne yanlara gitti? Belki de dağlarda öldü kaldı!"

Candarma, yükü açtı, yatakları devirdi, sonra etrafına bakındı. Ev bu bir tek odadan, bir de aralıktan ibaretti. Aralıkta bir zeytinyağı testisi ile bir ekmek tahtası ve ne oldukları pek belli olmayan birtakım şeyler daha duruyordu. Biraz genişçe olan odanın bir kenarında bir minder uzanıyor, onun bir köşesinde de, açık bir mushaf duruyordu.

Candarma, evvela güzellikle işe başlamak isteyerek kadına sokuldu:

"Bana bak, Emine –dedi–, inkârı bırak. Bu oğlandan gayri sana hayır gelmeyeceğini anladın. Devlet onu sana bırakmaz. Ondan sorulacak hesabı var. Nesine acısın yabanın katilinin? Ama diyeceksin ki, o keyfinden adam vurmadı, canını kurtarmak için vurdu. Peki, ne diye dağa çıktı öyleyse? Devletin mahkemesi yok mu? Vurduğu uşak, ağa çocuğu diye onu yiyecek değiller a! Hakkı ne ise o kadar yatıp çıkacaktı. Dedim ya,

bırak sen onun arkasını da, nerede olduğunu, bu akşam nereye kaçtığını bize söyle. Bak gençliğin var. Kendine yazık etme... Hadi Emine, deyiver bakayım, İsmail biraz evvel buradaydı değil mi? Kim haber verdi bizim geldiğimizi?"

"Söyledim ya, ne diye üstelersiniz! Dört aydan beri İsmail'i görmedim!..."

"Emine, bunun sonu kötü olacak. Biz de buraya keyfimizden gelmiyoruz, yüzbaşı söylemedik laf komuyor; bu sefer de yakalamadan gidersek, iflahımızı keser. Kimbilir hangi dağ başındaki karakola gönderir."

Kadın önüne bakıp susuyordu.

Candarmalar birbirlerine baktılar. Sonra yan yana gelip birkaç kelime fısıldaştılar. Birisi,

"İhbar sahi miydi acaba?" dedi.

Öbürü kurnaz bir gülüşle,

"Şimdi anlarız!... diye cevap verdi ve bu işlerin kurdu olduğunu göstermek ister gibi elini salladı. Sonra kadına dönüp,

"Aç şurayı!... diye bağırdı ve eliyle odanın bir köşesindeki küçük tahta kapıyı gösterdi.

Kadın bir dakika tereddüt ettikten sonra, o tarafa giderek tahta mandalı çevirdi ve kapı kendiliğinden açılıverdi. Burası küçük bir gusülhaneydi.

İçerde kimse yoktu. Öbür candarma sorucu gözlerle arkadaşına baktı:

"Hani ya?" diye mırıldandı.

"Sus!"

İçinde isli bir teneke ile küçük bir tahta iskemle görünen gusülhaneye yaklaşarak elini tenekenin içine soktu. Sonra parmakları yanmış gibi hızla geri çekti:

"Bu sıcak su ne olacak?" dedi.

"Hiç!...

"Hiç olur mu?" ve anlayışlı bir sırıtma dudaklarına yayıldı.

Kadın kızararak mırıldandı:

"Su dökünecektim...

"Allahın gündüzü kalmadı mı? Kime yutturuyorsun? Kocan burada değil de, gece vakti ne diye sıcak su hazır edersin?"

Sonra arkadaşına dönerek,

"Bu en sağlam usuldür! –dedi–. Bir kaçağın evini ararken evvela gusülhaneye bakarım!..."

Birdenbire kadını kolundan yakalayıp çekerek bağırdı:

"Artık inkâr para etmez! Söyle bakalım, İsmail nerede? Su adamakıllı sıcak olduğuna göre, herhalde yeni kaçmış. Buralardan uzak değildir. Söylemezsen kendin bilirsin!"

Kadın, benzi sapsarı kesilmiş bir halde, kolunu kurtarmaya çalıştı, sesi titreyerek, "Bilmiyorum!..." dedi.

O zaman candarma, kadının kolunu hızla bırakarak odada dolaşmaya başladı. Arkadaşı bir duvara dayanmış duruyor ve kadının süratle inip kalkan göğsüne bakıyordu.

Dolaşan candarma birdenbire durdu, arkadaşını eliyle çağırarak yavaş, fakat kadının duyabileceği bir sesle,

"İsmail herhalde uzakta değildir, bize teslim olmaya gelmezse, karısının ırzını kurtarmaya da gelmez mi?... –dedi, sonra daha yavaş bir sesle ilave etti–: Ben şimdi Emine'yi yakalayıp mindere atarım, bağırırsa, nasıl olsa İsmail dayanamaz, nerdeyse çıkar gelir. O zaman kapının yanında bekler, ya ölüsünü, ya dirisini yakalarsın... Bağırmazsa... Eh, ne yapalım... Bir kere de sen denersin!..."

Kadın sapsarı kesilmişti ve titriyordu. Alt dudaklarını kanatacak kadar ısırıyordu. İki tarafına bakındı. Dört duvardan ve iki candarmadan başka bir şey yoktu.

Biraz evvel sıcak suya bakan candarma, göz-

leri parlayarak kadını bileğinden yakaladı ve odanın kenarına sürükledi. Öbür candarma silahını eline alarak dışarı çıktı.

Fakat ne öteki, ne de bu, kadının ağzından bir kelime bile alamadılar... O, her şeye rağmen bir kere bile bağırmadı, yardıma kimseyi çağırmadı.

Bir müddet sonra candarmalar silahlarını omuzlarına vurup yüzlerinde tatlı bir yorgunluk ve içlerinde hafif bir endişe ile evi terk ederlerken, Emine de yavaşça arkalarından dışarı süzüldü. Çitin kenarlarına sine sine ormana daldı.

Sabaha kadar uzaktaki çalıların arasında bekleyen İsmail, ortalık ağardığı halde hâlâ evde ışık yandığını görünce sürüne sürüne sokuldu ve yarı açık kapıdan garip bir üzüntü ile içeri girdi.

Oda darmadağındı. Yağı bitmeye yüz tutan lamba, cızırtılarla yanmaya çabalıyordu. Ortada kimseler yoktu.

Kapının önüne çıkarak bir ıslık çaldı. Köy tarafında on dört yaşlarında bir çocuk göründü. Koşarak ve etrafına bakınarak geldi. İsmail onu hemen aşağıya, kahve tarafına yolladı. "Candarmalar Emine'yi götürdülerse neylemeli?" diye düşünüyordu. Fakat yarım saate varmadan dönen oğlan, candarmaların gece yarısına doğru atlarına binip kasabaya yollandıklarını ve kimseyi götürmediklerini söyledi.

O zaman köyden gelen daha birkaç kişi ile beraber Emine'yi aradılar. Her eve sordular, ormanda dolaşıp,

"Kız Emine... nerdesin?" diye bağırdılar. Fakat ne o gün, ne de ondan sonra, hiçbir yerden Emine'ye dair bir haber çıkmadı.

1936

Marko Paşa Yazıları
ve Ötekiler'den

SABAHATTİN ALİ DİYOR Kİ

1- Fikret'in aruz veznini kullanış tarzındaki yeniliklerinden çok daha mühim olarak edebiyatımıza ilave ettiği şey, o zamana kadar pek aşinası olmadığımız sosyal ve insani mevzuları ele almak, taassup ve irticaa karşı ilk itiraz bayrağını kaldırmak gibi her zaman takdir edilecek ve imtisal edilecek tecellüdüdür.[1]

II- Bir fikir adamı olan Fikret, memleketle fikri alakasını hiçbir zaman kesmiş olmadığı için asla münzevi[2] sayılamaz.

III- Asla bir suç değildir. Bugün de birçok ecnebi mekteplerde birçok Türk münevveri, asla suç işlemekle itham edilmeden[3], muallimlik yapmakta ve Türk kültürünün taammümüne[4] yardım etmektedir.

IV- Fikret'in insaniyetçiliği her kendini bilen insanda bulunması icap eden, hatta hakiki milliyetperver olmak için de esasi şartı teşkil eden bir insaniyetçiliktir.

---

1) Örnek alınacak direnmesidir.
2) Tek başına.
3) Suçlanmadan.
4) Yayılmasına.

V- Laik bir memlekette bir insanın dinsizlikle itham edilmesi henüz yobazların kökünün kazınmadığını göstermekten başka bir şey ifade etmez.

VI- Fikret, oğlunu Türkiye'ye faydalı bir insan olarak yetiştirmek için bir babanın, bir münevverin yapabileceği her şeyi yapmıştır. Maamafih Halûk'un dinini değiştirmesi bizi alakadar etmeyeceğine ve kendisinin Türk kültür ve cemiyeti aleyhinde bulunduğuna dair ortada henüz bir emare mevcut olmadığına göre, bir ecnebi memlekette oldukça mühim ilmi bir mevki işgal eden bu Türk gencine yapılan hücumların sebebini anlamak zordur. Kendi vatanının dışında faaliyet gösteren bir münevverin sebepsiz yere vatansızlıkla itham edilmesi, dünyada emsaline nadir tesadüf edilen garabetlerdendir.

(Yeni Adam, 261. sayı, 28 Birinci Kânun (Aralık) 1939)

Norveç Edebiyatı

KNUT HAMSUN

Son devir dünya edebiyatında şöhretleri kendi memleket hudutlarını aşmış ve dehaları sağken teslim edilmiş birkaç isim söylemek istenirse aklımıza evvela şu dört isim gelecektir:

Bernard Shaw, Rabindranath Tagore, Maksim Gorki, Knut Hamsun. Tagore, bazı zevkler için çok güzel bir şair olmasına rağmen şöhretini biraz da yabancı olmasına ve acayip bir lisan konuşmasına borçludur.

"Shaw"un ise, bütün iktidar ve ihtişam ile beraber, bazan aktüaliteden çok iyi istifade eden bir muharrir olup kaldığı vakidir. Fazla nükteci ve alaycıdır, bu tabiatta olan her adam gibi alay edilmekten korkar ve yalnız bunun için, duyduğu en samimi ve yüksek şeyleri bile bazan göstermekten kaçar. Bu hislerine gem vurur.

En samimi, en az müstehzi olan "Jeanne d'Arc" piyesinde bile arasıra bu endişeye, iğnelemek, muasırlara çatmak arzusuna rasgeliriz...

Gorki, bu ateşli inkılapçı ve coşkun edip, hayatı bakımından "Hamsun"a büyük bir benzerlik gösterir. Hikâyelerinde derin aşkları, romanlarında beşer[1] elemlerini yaşatan bu ölmez adam bugünkü Rus edebiyatının başlı başına bir rehberi-

1) İnsan.

dir. Fakat Hamsun, kendisine mahsus ağırlığı, yalnız hakiki dahilerde görülen bir başkalığı ile bunların hepsinin üstündedir.

Diğerleri hakkında bazı bakımlardan münakaşalar yapılabileceği halde, kudretini ve ebediliğini münakaşasız teslim ettirmiş olan yalnız budur.

Bu edebiyatın bizde az tadılmış olmasının sebebi basittir. Bize dünya edebiyatı yalnız Fransız transiti ile[2] gelir, Fransa ise, son zamanlara kadar, hudutlarını birçok ecnebi esere kapamış bir yerdi. Oraya bir parça İngiliz, biraz Rus edebiyatı gelebilirdi. Fransa'da Norveçli "Bjornson" bugün bile tanınmış değildir ve "Dostoyevski"yi bir cinai roman muharriri zannedenler pek çoktur.

İşte bu memlekette Hamsun da pek az bilinir. Tercüme edilen eserler "Açlık, Pan, Victoria, Hulyakâr vesaire gibi" birkaç taneden ibarettir 1920 Nobel mükâfatını kazanan "Yerin Bereketi" isimli romanı Fransızcada yoktur...

Hamsun'dan Türkçeye ancak üç eser çevrilmiş ve bunlardan yalnız Açlık kitap halinde çıkmıştır. Pan, Hâkimiyeti Milliye'de; Victoria Vakit'te tefrika edilip kalmışlardır. Türkiyeden bahseden "Hilâlin Altında" isimli kitabının eski bir tercümesi bulunduğunu duydum, fakat göremedim.

Halbuki bu adamın bütün eserlerini Almanca, Rusça hatta kısmen İngilizcede ve diğer birçok lisanlarda bulmak kabildir. Mesela Almanya'da en çok okunan ecnebi muharrirdir. (Pan yüz binden, Yerin Bereketi altmış binden fazla satılmıştır.

1929'da Nobel mükâfatı alan romancı Thomas Mann'ın "Yaşayanların en büyüğü" dediği bu adam bugün Dickens, Balzac ve Dostoyevskiler ayarında bir romancı sayılmaktadır.

---

2) Yoluyla.

Knut Hamsun, 1859 senesi Ağustosunda Norveç'in şimalinde Gudbrandsdalen'de Lom isminde bir köyde doğdu. İlk zamanlarda babasının yanında çalıştı. Fakat ailesinin fakrı[3] kendisini, ekmeğini dışarda aramaya mecbur etti. Kunduracı çıraklığından köy mektebi muallimliğine kadar birçok işlerde bulundu. Okuyup yazmayı kendi kendine öğrenmişti. İlk hikâyesi 19 yaşında iken bir kasaba gazetesinde çıktı, sonradan Victoria romanında değişmiş ve fevkalade tekâmül etmiş olarak görülen bu yazının mevzuu aşktı ve ilerideki Hamsun'dan haber veriyordu. Fakat tabiatiyle kimsenin gözüne çarpmadı. Yalnız zengin bir adam kendisini Kristianya'ya (şimdiki Oslo) kadar yollayarak tahsil ve inkişafını[4] temin etmek istedi. Fakat genç adam yazılarını burada kimseye okutturamadı. Hiçbir gazete kendisine yüz vermiyordu. Açlık baş gösterince bir kereste fabrikasına amele girdi ve nihayet talihini[5] Amerika'da denemeye karar vererek oraya gitti, tramvay biletçiliğinden çayırlarda orakçılığa kadar her şey yaptı. Sonra hastalanarak Norveç'e döndü. Bir hastahanede bir müddet yattıktan sonra çıktı ve Oslo sokaklarında, cebinde yazıları, gazete idarehaneleri arasında tekrar dolaşmaya başladı. Talih kendisine gülmüyordu. Yazdığı ilmi, felsefi makalelerle musahabeler[6] ısrar ile reddediliyordu, bu hal bir buçuk seneden fazla devam etti ve kendisinin sonradan Açlık romanında anlattığı feci ve korkunç hayat, aç ve sefil günler, tekrar Amerika'ya kapağı atıncaya kadar devam etti.

Fakat Amerika bu kafasının içi tutuşan adama bu sefer de güler yüz göstermedi. Oradaki İs-

3) Yoksulluğu.
4) Gelişimini.
5) Şansını.
6) Konuşmalar.

kandinav kolonilerinde modern Amerika aleyhinde konferanslar verdi ve alay edildi. Buna acıyan bir tüccar yol parasını vererek kendisini eski dünyaya yolladı. Hamsun için Kopenhag'da yeni bir sefalet devresi başlıyordu. Bu sıralarda Açlık romanının birinci kısmını yazdı, bir gazete müdürü bunu okur okumaz genç adama büyük bir alâka gösterdi ve roman bu gazetede tefrika edildi. Bu roman Hamsun'un ismini hudutların dışında da meşhur etti. Almancaya ve Rusçaya derhal tercüme edildi, aynı senede "Modern Amerikanın fikri hayatına dair" isimli bir tetkiki ve "Muammalar" diye bir romanı çıktı. Bunları "Açlık" kitap halinde takip etti. Şöhretini asıl dünyaya yayan, 1893'de çıkan "Pan" romanıdır. Şimal yazlarını, ormanlarını ve orada geçen çok kuvvetli ve yakıcı bir aşk macerasını anlatan bu romanda tasvirler harikuladedir. İnsan okurken otların mırıldandığını ve ormanın konuştuğunu duyar gibi olur. Bu eser, dünya edebiyatında bir ikincisi olmayan eserlerdendir... Bunu birçok güzel ve yine vakaları şimalde cereyan eden romanlar takip etti. "Yerin Bereketi" 1920 Nobel mükâfatını aldı. Bundan sonra uzun müddet susmuş görünen Hamsun 1927'de "Sonuncu Bap", 1929'da "Serseri", 1931'de "August" ve 1933'de "Senelerden ve Günlerden Sonra" isimli büyük romanları ortaya atarak, 75 yaşına geldiği halde yaratıcılığından ve kudretinden hiçbir şey kaybetmediğini, hâlâ yeniye, güzele, büyüğe doğru durmadan yükseldiğini bize ispat etti.

Acaba bu neslin ebediyete vereceği adam hakikaten Hamsun mudur? Şimdiden böyle bir hüküm vermek esaslı bir şey olmaz. İşte İbsen meydandadır. Bir zamanların yarım Allahı olan, Avrupa sahnelerine rakipsiz hükmeden bu adam artık bizi hayran etmiyor. Hatta eserlerinin ve oradaki fikirlerin bizi güldürmeyişini sırf kendi nezaketimizde aramalıyız. Çünkü İbsen'in o kadar mühim olarak ortaya attığı teoriler bugün bizim

için bir mesele bile değildirler. Ehemmiyetlerini kaybetmiş şeylerdir.

Fakat Hamsun'un böyle mevzuları seçmediğini, insanlarının daha uzun ömürlü, daha canlı insanlar olduğunu şimdiden söyleyebiliriz. O romanlarına bizi her zaman için meşgul edebilecek meseleleri almıştır. Bunlar muhakkak ki her zaman okunacaktır. Her geçen dakika bu sanatkârı daha büyük olarak gözümüzün önüne koyacak, ona hayranlığımız, büyüklüğünü idrakimiz zamanla mütemadiyen artacaktır.

Fransız edebiyat tarihçisi Van Tigem Hamsun'u Dostoyevski'ye benzetiyor. Bu benzetiş onun Açlık romanından başka bir şey okumadığını isbat eder. Çünkü Hamsun'un bir sefalet ve ıstırap abidesi olan bu ilk eserinde o büyük sefalet dahisi Dostoyevski'nin bulunduğu yerler ihtimal gösterilebilir, fakat ikisi arasında kâinatı görüş ve kavrayış itibariyle öyle büyük farklar vardır ki, her ikisini de okuyan bir adama yukardaki iddianın cahilce gelmemesi mümkün değildir. Bunlar yalnız kahramanlarının ölmezliği, canlılığı itibariyle mukayese edilebilirler, her ikisinde de insanlar hakikattekinden daha hakikidirler. Fakat bu insanlara öyle bambaşka gözlerle bakarlar ki.

Dostoyevski karanlıktır. Teşrihlerinde[7] insafsızdır. Hatta bunu gören Turgenief biraz mübalağa ederek ona "Asrımızın Marquis de Sade'ı" demiştir. Fakat bu romancının her satırında derin bir merhamet ve sevgi saklıdır. O, en fena olarak gösterdiği insanlarda bile bir iyi taraf bulur ve onu sever. Meyustur,[8] fakat hiçbir zaman ümitsiz değildir ve sonunda daima bir ışık görür.

Hamsun ise aydınlıktır. Tatlıdır. Kahramanlarına karşı kısmen lakayttır. Kendisinde merha-

7) Açımlamalarında.
8) Umutsuzcadır

metten ziyade keskin, ağır, fakat acıtmayan bir istihza görülür. Daha doğrusu merhameti biraz da istihfaf[9] ile karışıktır. Bu âlemin bir kere böyle geldiğini ve böyle gideceğini, bunu düzeltmeye çalışmanın beyhude olduğunu söyler. Ve onun fikrince bu böyle imiş diye üzülmeye, dirsekleri masaya dayayıp derin ve karanlık düşüncelere dalmaya hacet yoktur. Onca, bizim vazifemiz inkıyat etmek,[10] ebedi kanunlara baş eğmektir... Ve ıstırabımızı teskin için kendimizi birtakım yalanlarla avutmak...

Dostoyevski Avrupa'da uzun müddet kalınca karısına şöyle bağırmıştı: "Rusya'ya dönelim. Rusları unutuyorum..." ve günün içtimai meseleleri kendisini her zaman meşgul etmişti. Mütemadiyen beşeriyet muammaları halletmeye uğraşırdı.

Hamsun ise çok yalnız bir hayat yaşadığı için bugünkü dünya ile alâkası azdır. Norveç'teki küçük cemiyet parçalarını emsalsiz bir kudretle anlatır ve bununla iktifa eder.[11] Böylece ölmez insan tipleri yaratmıştır, fakat bu tipler, bugünkü dünyayı saran birçok içtimai hareketlere yabancıdırlar. Çünkü bu hareketlere zaten Norveç yabancıdır. Hamsun ise bütün hususiyetleriyle bir Norveçli, bir şimal adamıdır.

Walter von Molo'nun dediği gibi: "O kadar çok şey bilir ki, hiçbir şeyi kati olarak bilmemekle mağrurdur.[12] Kendisi için asıl muamma ve hayatın sırrı, hiç bıkmadan kendi en deruni[13] 'Ben'ini temaşa ve imtihan ettiği aynadır."

Yaşadığı memleket dünya patırtılarından

9) Küçümsemeyle.
10) Boyun eğmek.
11) Yetinir.
12) Gurur duyar
13) İçteki.

uzak, yalnız azametli tabiat ile didinen insanların memleketidir. Hamsun memleketinin en büyük bir evladı olmak sıfatı ile orayı temsil eder. Gürültüsüz, patırtısız ve tabiat kadar büyüktür. Kitaplarını okurken orada geniş, hudutsuz ve derin bir insan ruhundan başka bir şeyler aramamalıdır...

(Varlık, 21. sayı, 15 Mayıs 1934)

Şiirlerinden

AŞK BAŞLANGICI

– Sıtkı Şükrü'ye –

Gönlüm eş arasın da
Sizlerin arasında
Bir tane eş bulmasın?

Kalbimde sizin için
Parlayan için için
Sakın bir aşk olmasın?

Tutulduysam bir aşka
Bu sevda hiçbir başka
Gönülden bilinmesin.

Yalnız sizin gönlünüz
Ağlayan gece gündüz
Bir zavallı var demesin.

(Çağlayan, 15.1.1926)

BİR MACERA

Önce kalbim ufak bir kıvılcımla tutuştu...
Bir yığın saman gibi şöyle parladım gitti...
Fakat şimdi saçlarım beyaz, yüzüm buruştu;
Daha yirmi yaşında ihtiyarladım gitti!...

Neticesiz bir aşka verdim gençliğimi,
Ne ufak bir temayül, ne bir iltifat gördüm...
Önünde yalvararak söylerken sevdiğimi,
Gözlerinde yüzüme inen bir tokat gördüm...

Bu bir taraflı aşkta hiç durmadan, Allahım,
Ümitsizlik sararken beynimi bir ağ gibi;
Ben yine seviyorum onu... Aman Allahım!...
Bir macera görmedim ben bu macera gibi...

(Servetifünun, 2.2.1928)

ÇOCUKLAR GİBİ

Bende hiç tükenmez bir hayat vardı,
Kırlara yayılan ilkbahar gibi.
Kalbim her dakika hızla çarpardı,
Göğsümün içinde ateş var gibi.

Bazı nur içinde, bazı sisteydim,
Bazı beni seven bir göğüsteydim,
Kâh el üstündeydim, kâh hapisteydim,
Her yere sokulan bir rüzgâr gibi.

Aşkım iki günlük iptilâlardı,
Hayatım tükenmez maceralardı,
İçimde binlerce istekler vardı,
Bir şair, yahut bir hükümdar gibi.

Hissedince sana vurulduğumu,
Anladım ne kadar yorulduğumu,
Sakinleştiğimi, durulduğumu
Denize dökülen bir pınar gibi.

Şimdi şiir bence senin yüzündür,
Şimdi benim tahtım senin dizindir,
Sevgilim, saadet ikimizindir,
Göklerden gelen bir yadigâr gibi.

Sözün şiirlerin mükemmelidir,
Senden başkasını seven delidir,
Yüzün çiçeklerin en güzelidir,
Gözlerin bilinmez bir diyar gibi.

Başını göğsüme sakla sevgilim,
Güzel saçlarında dolaşsın elim.
Bir gün ağlayalım, bir gün gülelim,
Sevişen yaramaz çocuklar gibi.

1931

NEFES

– Gök Alp'a ithaf –

Kalplere serptiğin kıvılcımlardan
Bir ışık yanıyor ey büyük nebi...
Gönüllerin, zatını bize aşk sunan
Bir mürşit tanıyor ey büyük nebi.

Bilirsin göynümün ne duyduğunu.
Karşında tekrara hacet yok bunu,
Benliğim önünde, ululuğunu
Daima anıyor ey büyük nebi.

Başımız önünde geliyor yere,
Işıklar dağıttın sen gönüllere.
Milliyet aşkını duyan bir kere,
Seni nur sanıyor ey büyük nebi.

Mefkûre nuruyle bizleri besle,
Uğrunda ölelim biz de hevesle;
Gençliğin kalbi bu taze nefesle
Beraber kanıyor ey büyük nebi.

(Atsız Mecmua, 15.7.1931)

KOŞMA

Sevip sevip yâri ele kaptırmak
Kara bahtın bana eski işidir.
Ömrümdeki yıllar kadar yar sevdim
Her biri bir başkasının eşidir.

Canlar verdim her birinin yoluna,
Hepsi girdi bir yiğidin koluna,
Bülbül bile kondu bir gül dalına,
Boşta gezen bizim gönül kuşudur.

Baktığım yok üzüntüye, sevince,
Feryat etmem yâr başından savınca,
Benim gibi sevmelidir sevince:
Ne göz görür, ne kulağım işitir.

Kara saçım dik başımda kar oldu,
Ak saçımla yâr sevmesi ar oldu,
Bana vuran eller değil, yâr oldu,
Bu dert benim dertlerimin başıdır.

Kimi âşık dileğine ulaşır,
Sevdiğiyle cümbüş eder, gülüşür,
Kimi benim gibi garip dolaşır,
Asıl âşık kâm almayan kişidir.

1932

UZAKTA

Her gün seni arıyorum,
Niçin benden uzaktasın?
Dağa, taşa soruyorum:
Niçin benden uzaktasın?

Yanık bir bülbül ötüyor,
Sesini hatırlatıyor;
Yüzün gözümde tütüyor,
Niçin benden uzaktasın?..

Çimenler sararıp yanmış,
Çiçekler yere kapanmış,
Yeryüzü çöllere dönmüş,
Niçin benden uzaktasın?..

Şu köşede otururdun,
Şurda ayakta dururdun,
Şurda salınır yürürdün;
Niçin benden uzaktasın?..

Yüzüm gülmeğe üşenir,
Gözümden yaşlar boşanır,
Sen yokken nasıl yaşanır?
Niçin benden uzaktasın?..

1932

HAPİSHANE ŞARKISI

I

Göklerde kartal gibiydim,
Kanatlarımdan vuruldum;
Mor çiçekli dal gibiydim,
Bahar vaktinde kırıldım.

Yâr olmadı bana devir,
Her günüm bir başka zehir;
Hapishanelerde demir
Parmaklıklara sarıldım.

Coşkundum pınarlar gibi,
Sarhoştum rüzgârlar gibi;
İhtiyar çınarlar gibi
Bir gün içinde devrildim.

Ekmeğim bahtımdan katı,
Bahtım düşmanımdan kötü;
Böyle kepaze hayatı
Sürüklemekten yoruldum.

Kimseye soramadığım,
Doyunca saramadığım
Görmesem duramadığım
Nazlı yârimden ayrıldım.

1932

HAPİSHANE ŞARKISI

V

Başın öne eğilmesin,
Aldırma gönül, aldırma;
Ağladığın duyulmasın,
Aldırma gönül, aldırma...

Dışarda deli dalgalar
Gelip duvarları yalar;
Seni bu sesler oyalar,
Aldırma gönül, aldırma...

Görmesen bile denizi,
Yukarıya çevir gözü:
Deniz gibidir gökyüzü;
Aldırma gönül, aldırma...

Dertlerin kalkınca şaha
Bir küfür yolla Allaha...
Görecek günler var daha;
Aldırma gönül, aldırma...

Kurşun ata ata biter;
Yollar gide gide biter;
Ceza yata yata biter;
Aldırma gönül, aldırma...

1933

SON MEKTUP

Ey yâr, bu mektubu aldığın demde
Kara topraklara verdim kendimi...
Her şey bana engel oldu âlemde,
Bir coşkun nehirdim, yıktım bendimi.

Benim gönlüm doğuşundan deliydi;
Başka dünyaların şaşkın seliydi...
Bunun böyle olacağı belliydi...
Her şey biter sel yerine döndü mü...

Dünya durmaz, bahar olur, kış olur,
Belki senin gözün biraz yaş olur,
Ben garibim, benim gönlüm hoş olur,
Sevdiklerim ayda yılda andı mı...

Yıldız olur sana ışık tutarım,
Bülbül olur pencerende öterim.
Yer altında belki rahat yatarım
Yer üstünde çektiklerim dindi mi...

Şimdi yaşamayı tatlı bulursun,
Koşarsın, gülersin, tez yorulursun,
Bir gün olur yine bana gelirsin
Deli gönlün yaşamağa kandı mı...

1934

AĞLAYI AĞLAYI

Yâr, senden uzak ellerde
Kaldım ağlayı ağlayı;
Bitip tükenmez yollarda
Öldüm ağlayı ağlayı.

Bilmem sihir mi, büyü mü?
Çözülmez aşkın düğümü;
Ben sende istediğimi
Buldum ağlayı ağlayı.

Güzel gördüm yığın yığın,
Bel ince, gözleri baygın...
Hepsinden güzel olduğun
Bildim ağlayı ağlayı...

Gel gaflet etme beni bul,
Kuş gibi sineme sokul.
Bak, ben senin kapına kul
Oldum ağlayı ağlayı.

Yâr, neden gözlerin süzgün?
Sakın sen de mi üzüldün?
Ben senden ayrıldığım gün
Güldüm ağlayı ağlayı.

1932

BİLGİ YAYINEVİ
BÜYÜK OZANLAR / BÜYÜK YAZARLAR dizisinden
16. KİTAP : SABAHATTİN ALİ

Bu dizideki kitaplar, yazınımıza değişik türlerde ürün vermiş pek çok ozanın, yazarın yaşamıyla sanatına ilişkin bilgileri, yapıtlarından seçmeleri içeriyor. Özellikle ÖĞRETMEN ve ÖĞRENCİLERE sık sık başvurabilecekleri; MEB, TALİM TERBİYE KURULU'nca da önerilen birer kaynak olan bu yapıtlar, bütün yazın meraklılarına da sesleniyor.

Bir tarla meselesi yüzünden Savrukların Hüseyin, Arkbaşında Sarı Mehmet'i vurdu.

Otuz evli köy birbirine girdi. Şaşırdılar. Herkes korku içinde candarmaların gelmesini bekliyordu. Halbuki karakol buraya altı saat uzakta idi; köyden kimse cinayet haberini götürmedikçe on beş gün bile uğramazlardı. Bu, köylünün aklına en geç geldi; ondan sonra köyün ihtiyarları kahvede Hüseyin'in babası Mevlût Ağanın etrafına toplandılar. Sarı Mehmet'in bir tek ihtiyar anasından gayri kimsesi yoktu. Onu karşılarına aldılar; davacı olmaması için kendisine nasihat etmeye başladılar.

.....

Bir ay kadar sonra idi, köye iki süvari candarma geldi. Kahvenin önünde indiler. Bunları görünce muhtarın yüreği "hop" dedi, çünkü bunlar karakolun candarmaları değildi, herhalde vilayetten geliyorlardı. Candarmaların biri kahvede hemen kâğıt kalem çıkardı, muhtardan başlayarak herkesin ifadelerini almaya koyuldu. Öbür candarma köyün meydanında aşağı yukarı dolaşıyordu.

(**Kağnı** adlı yapıtından)

ISBN 975 - 494 - 335 - 4
92 . 06 . Y . 0105 . 0471

9 789754 943351

KDV d